

Sóvidék

SZOVÁTA KULTURÁLIS FOLYÓIRATA

II. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 2010. MÁJUS

Hathavonta megjelenő kulturális folyóirat.

A szerkesztőség a Bernády Közművelődési Egylet tagja.

Főszerkesztő: SZOLLÁTH HUNOR

Főszerkesztő-helyettes: Vágási Enikő

Szerkesztő: Szabó Attila

Ügyintéző: Tolokán Király Katalin

Technikai szakember: Tolokán Király Miklós

Szakmai tanácsadó testület:

Bereczki Gyöngyvér, tanár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Ferenczi Szilárd, történész

Kuti Botond, képzőművész

Levelezési cím: Fülemlüle utca 13 szám, Szováta, 545500, Maros megye, Románia.

e-mail: szerkesztoseg@prosovidek.ro, Telefonszám: 0040-745-904-473.

Honlap: www.prosovidek.ro

Grafikai szerkesztés: Siklódi Zsolt

Tördelés: Fülöp Márta

Fordítások: Ágoston Delinke (angol), Székely Anna (román)

Illusztrációk: Kuti Botond festőművész.

Címlapon: Kuti Botond: *Utolsó tánc* - 145cm x 135cm, olaj-vászon, 2007

© Sóvidék szerkesztőség, Szerzők.

ISSN: 2066-0146

A lapszámot támogatta:

Tartalomjegyzék

Levél

(Nyílt?) Levél „vezéreinkhez” 5

Forrás

- FEKETE ÁRPÁD: Örménymagyarok a Sóvidéken I. 6
RÁDULY JÁNOS: Sóvárad kásátörőjű malma 1687-ből
KOVÁCS MÓZES: Országos kirándulás szervezése az
Ady Endre középiskolában, 1960 II.
(Visszaemlékezés) 11
SZOLLÁTH HUNOR: A szovátai református felekezeti iskola
a két világháború között II. 18

Művek, mesterek

- MÁRTON BÉLA: A szovátai református tiszteletes faragott kapui 25
ZEPECZANER JENŐ: Dózsa Dániel verse Orbán Balázshoz 28

Zöld sarok

- SZAKÁCS LÁSZLÓ: Natura 2000 – természetvédelem
a 21. században 32

Lelkek, göröngyök

- RÁDULY JÁNOS: Tartóoszlop, Koronás, (Haikuk) 36
P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Mindig otthon (Novella) 37
FEKETE ÁRPÁD: Örménymagyar anekdoták 43
BERECZKI KÁROLY: Kacagó fejfák 45
P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Vörös szőnyegen, (Vers) 49
MOLNOS FERENC: Szolgálat (Novella) 50
NAGY MIKLÓS KUND: A mulandóság diszkrét bája.
Gondolatok Kuti Botond festészetéről 57

Horizont

- MÁRTON BÉLA: Megkéssett értékelő 61
JESZENSZKY GÉZA: A régiók és autonómiák Európája felé 62
VÁGÁSI ENIKŐ: „Gyakorlatilag én már mindent elértem,
amit a szakmában el lehet érni”
(Beszélgetés Bartha András főorvossal) 67

Tartalomjegyzék

Tollhegy

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD:	„Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról” (VISY ZSOLT (szerk): <i>Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról. Pro Énlaka Alapítvány.</i>)	60
HEGYI NOÉMI:	Értékelni a jelent, teljes átéléssel (MOLNOS FERENC: <i>A megbékélés csendje.</i> Mark-House, Gyergyószentmiklós, 2007.)	73
MONUS KATALIN:	“Nemcsak nézni, hanem látni is kell” (KOVÁCS MÓZES: <i>Útinaplóm 1958-2008. Öt évtized barangolásai itthon és Európában.</i> Infoprint Kiadó, Székelyudvarhely, 2009.)	74

Kivonatok

REZUMATE	77
ABSTRACTS	79

(Nyílt?) Levél „vezéreinkhez”

Mi még mindig itt vagyunk, dacára néha kisebbségi sorsunknak, mert tudjuk, hogy lehet. Ahhoz viszont, hogy lehessen, gyökereket kell építenünk, növesztenünk, olyan gyökereket, melyek kistrégióink sós talajába mélyednek. És nem kizárólag azért, hogy helyben maradásunkat biztosítsa, hanem azért, hogy ebből a földből táplálékot szívjunk magunkba. Ez az elengedhetetlen táplálék a történelmünk, néprajzunk, irodalmi alkotásaink, egész kulturális létünk. Mi ennek a tápláléknak a felszínre hozását, bemutatását, átadását tűztük ki célul. Azonban ez „vezéreink” nélkül nem megy! Mert nem csak verbálisan létrejövő nagy kezdeményezések, összefogások, megvalósítások szükségesek, hanem ehhez bárminemű támogatás is. Valóban „nem lehet”?

SZOLLÁTH HUNOR
főszerkesztő

FEKETE Árpád

Örménymagyarok a Sóvidéken¹

I.

Kulcsszavak: *Örménymagyarok; Sóvidék; PETELEI ISTVÁN; SZENKOVITS család*

A sóvidéki családneveket vizsgálva vagy azok eredetét kutatva meggyőződhetünk arról, hogy közöttük néhány örménymagyart vagy azok leszármazottait találjuk, akik eredetüket elismerve önmagukat örmény származású magyarnak vagy egyszerűen csak magyarnak vallják. Az ismert és gyakorta ismétlődő családnevek után újjal, a SZENKOVITS névvel találkoztam. Feltűnő volt akkor, hogy bármelyik kereskedelmi üzletbe betértem, a család valamelyik leszármazottját irányítóként vagy elárusítóként mindig ott találtam.

Antropológiailag vizsgáltam őket: széles járomcsontú, barna bőrű, a nők alacsonyabbak, a férfiak középtermetűek, markáns arcú, sűrű, sötétes fekete hajú emberek voltak. Az csak természetes, hogy közös vonásuk volt, egyértelműen mind az Erzsébetvárosról származó örménymagyar SZENKOVITS-család kereskedelemhez kötődő leszármazottai. A SZENKOVITS névre hallgató leszármazottak és más, Sóvidéken élő örménymagyarok családfájának levezetése előtt ismertetném, hogy mi módon kerültem kapcsolatba és hogyan, miért vállaltam e feladatot, a sóvidéki örménymagyar közösség bemutatását összeállító kutatásomat.

2002. szeptember 14-én délelőtt 10 órakor Szovátán az örménymagyar származású, Erdély talán legnagyobb novellaírójának, PETELEI ISTVÁNNAK, az Örménymagyar Szövetség és a budapesti Petőfi Irodalmi Társaság a következő szövegű emléktáblát avatta: *“E helyen állt 1937-ig a ház, melyben nyaranta élt és dolgozott a nagy novellaíró, PETELEI ISTVÁN. 1852/1910”*. A fekete márványból készült emléktábla a fürdővárosban, ezen az udvaron született BOCSKAY VINCE szobrászművész 1978-1982 között épült házának homlokzatán található (Fő út 172. szám). A ház udvarára egy 1895-ben készült galambdúcós nagy székely kapun lehetett bejutni. A kaput PETELEI ISTVÁN állíttatta, melynek faragásában maga a tulajdonos, az író is részt vett. A kicsi kapu fölötti felirat ez volt: *“Vándor, e kis kapu nem akar kizárni, csak azt mutatja, merre kell bejárni.”* A nagykapu szemöldökfáján ez a szöveg állt: *“Isten segedelmével építtette a kis kaput PeteIei István párjával Korbuly Zsuzsikkával”*. Az életfa tövén ez az évszám állt: 1895.

A kapurészek eredetiben, szétszedett állapotban a marosvásárhelyi néprajzi múzeumban találhatók 1963 óta, minekelőtte 1962 tavaszán a kaput egy hajnali szélvihar kidöntötte.

Ha a sóvidéki örménymagyar közösség eredetét, családfáját kutatjuk, az csak természetes, hogy a SZENKOVITS család jut elsőként eszünkbe. Ők voltak az ide letelepedett népközösség első képviselői a Sóvidéken. A családnak ide történt korai letelepedése rangsorolást követel az itt lakó örménymagyarok közt. A Szovátán

élő, magukat örmény származású magyarnak tartó SZENKOVITS-család leszármazottáival, LÁSZLÓ, JENŐ, MAGDOLNA és DEZSŐ adatközlőimmal sikerült összeállítani a család rövid történetét.

A SZENKOVITS-család Erzsébetvárosról származik. Elődeiktől szájhagyományból tudják, hogy egyik ősük itt, Erdély nagy örmény központjában, örménymagyar iskolát alapított, azzal a céllal, hogy az utódok tanuljanak meg magyarul is. Egyik elődjükig, a szépapa SZENKOVITS LAJOSIG tudják visszavezetni a családfát, aki Erzsébetvárosról Nyárádszeredába költözött. Feleségét, aki szintén örmény származású római katolikus volt, ÖTVÖS ANNÁNAK hívták. Kereskedők voltak Nyárádszeredában. Elhunytukkal a család nyárádszeredai tartózkodása megszakadt, mert a négy gyermekük közül (FERENC, ÖDÖN, LAJOS és MÁRTON), az aglegény FERENC kivételével, senki sem maradt a városi rangú településen.

LAJOS 101 éves korában Magyarzsákodon hunyt el. 1941-ben, halála előtt egy héttel megünnepelte a 101. születésnapját. Körjegyző volt a faluban. Leányai, MARGIT, ERZSÉBET és ILKA már Magyarzsákodon éltek. Ott is haltak meg. Nem alapítottak családot. Egy fia volt, aki Marosvásárhelyre költözött. Utóda Nagyszebenben, az 1989 decemberi változások alkalmával mártírhalált halt. MARGITNAK ugyan volt egy élettársa, SIMÓ LAJOS, de kapcsolatukból nem született gyermek. Színfoltot jelentett a falu mindennapi életében, idézi fel gyermekkori élményét a magyarzsákodi születésű ORBÁN PÁL, szovátai mérnök SZENKOVITS MARGIT iránti érdeklődésem kapcsán, akit a falu ÖRMÉNY MARGITKA néven emleget ma is. A gyermektelen asszony nagyon nagy állatbarát volt, gondosan nevelte cicáit és kutyáit, ugyanúgy nagy becsben tartotta majorságait is. A kereskedelemben dolgozó üzletvezető, aki különben tejbegyűjtéssel is foglalkozott Magyar-, illetve Oláhzsákodon, nemcsak pontosságáról, jószívűségéről, hanem gyönyörű gyöngytyúkjai-ról is híres volt az egész Vécke-patak völgyében.

Másik fiuk, ÖDÖN, Gyergyószentmiklóson nagy üzlettel rendelkező kereskedő volt, nőtlen. A fiúk közül a már említett FERENC Nyárádszeredában hunyt el. Negyedik fiuk, MÁRTON, házassága révén Korondra költözött. Neje, a Korondon született SZÁLASI ERZSÉBET az örmény származású római katolikus SZÁLASI JÁNOS és VERZÁR ANNA leánya volt. Lakodalmuk 1874. február 15-én Korondon volt a római katolikus templomban. Házasságkötésük tanúi IMRE JÁNOS és HAJDÓ FERENC voltak. SZENKOVITS MÁRTON 1848-ban született és 1904. december 24-én, Székelyudvarhelyen a kórházban hunyt el, szívroham következtében. Foglalkozása, követve a családi hagyományokat, kereskedő volt. Síremléke a korondi temetőben található. Házasságukból itt Korondon nyolc gyermekük született, hét fiú és egy lány. Az 1942-ben kiadott *“Kivonat a házassultak anyakönyvéből”* című dokumentum érdekes adatokat tartalmaz, melyet MÁRTON fia, ANTAL, a hatodik gyermek, azért váltott ki, hogy igazolni tudja nem zsidó származását.

SZENKOVITS MÁRTONNAK és az 1936-ban elhunyt SZÁLASI ERZSÉBETNEK első gyermeke FERENC. Házasságából két gyermek, ERZSÉBET és FERENC, született. ERZSÉBET férje, SZÉKELY ISTVÁN kántortanító volt Szentivánlaborfalván. FERENC Csíkkászonban fakereskedéssel foglalkozott. Felesége, ILONA, Csíkszeredában él, nyugalmazott tanítónőként. FERENCről, aki tönkrement, fennmaradt, hogy 1942-es katonai bevonulása alkalmából nagybátyja, ANTAL öltöztette fel.

SZENKOVITS MÁRTON és SZÁLASI ERZSÉBET második gyermeke MÁRTON, első világháborús frontharcos, aki a hazáért hősi halált halva az egykori Nándorfehé-

váron, azaz Belgrádban alussza örök álmát. Két leánya maradt hadiárva, OLGA, és PIROSKA, mindketten Székelyudvarhelyen, az ezredforduló környékén hunytak el. Az udvarhelyi temetőben van a síremlékük. PIROSKA lánya dr. SIMON LÁSZLÓNÉ, született BACZÓ ÉVA ZSÓFIA, közel egy fél évszázadot Szovátán élt sikeres zeneoktatóként, majd a Tanulók Szabadidőközpontjának igazgatójaként. Házasságukból két gyermek született, ÉVA (1959), aki körorvos, és LÁSZLÓ (1968), aki zeneakadémiaát végzett, mindketten Budapesten élnek. SZENKOVITS MÁRTON és SZÁLASI ERZSÉBET harmadik gyermeke JÁNOS. Korondon volt kereskedő, körülbelül 50 éves korában hunyt el. Két gyermeke maradt, JÁNOS és ERZSÉBET.

Fia, JÁNOS, kereskedő Korondon, akit 1952-ben kilakoltattak s még abban az évben meg is halt. Szintén két gyermeke volt, JÁNOS, aki szövetségi elnökként ment nyugdíjba, ma is Korondon él, valamint leánya ANNA, aki Bukarestben él, egészségügyi asszisztens, ma már nyugdíjas. ANNÁnak egy mérnök fia van, CRISTIAN RADU. Lánya, ERZSÉBET, ASZTALOS ALBERT mészáros felesége, aki Korondon férje halála után átvette mészárszékük teljes vezetését. Kitartásával, akaraterejével beigazolta, hogy az élet nehézségeivel, mindennapi küzdelmeivel, ha nehezen is, de meg lehet birkózni. Nő létére állatot vásárolt, azt levágta, feldarabolta, kimérte és árusította, Székelyudvarhelyen halt meg. Fiuk, ALBERT szintén elhunyt.

SZENKOVITS MÁRTON és SZÁLASI ERZSÉBET negyedik gyermeke DEZSŐ. 1880-ban született Korondon. Több helységben volt kereskedő: Parajd, Etéd és Szováta. 1963-ban halt meg Szovátán. Öt gyermeke volt, négy leány, EMMA, ILONA, KATALIN, ERZSÉBET és egy fiú, DEZSŐ. Id. SZENKOVITS DEZSŐ első felesége a gyergyószentmiklósi örménykatolikus ZÁRUG KATALIN volt, aki korán elhunyt. Öt gyermekét második felesége, KESZLER IRMA segítségével nevelték fel.

Közülük a családnévet és a családi foglalkozást továbbvivő, a szovátaiak szerint legszimpatikusabb, a vásárlókkal közvetlen stílusú SZENKOVITS DEZSŐ (1911-1981), a szovátai Fogasztási Szövetségben alapembernek számított. Tudta mindig, hogy mi a hiánycikk az üzletben, miből mennyit kell megrendelni. A Robot nevű üzletbe betérő vásárló áru nélkül, üres kézzel szinte sohasem tudott távozni. Felesége, a szintén kereskedő családból származó FORSCHPECHER REZSIN megjárta Auschwitzet, megmenekülését kitartásának és pontos munkájának köszönhette. Hazatérése után ment férjhez SZENKOVITS DEZSŐHÖZ. Házasságukból két gyermek született, MAGDOLNA (1949), kereskedő, Szovátán él, akárcsak a faipari technikumot végzett testvére, DEZSŐ (1950). MAGDOLNA RÓZSA IMRE topográfus felesége, két gyermekük született, RÓZSA IMRE SÁNDOR (1978) és RÓZSA MAGDOLNA (1980), mindketten térképészek. RÓZSA IMRÉnek és NAGY ANNÁnak egy leányuk van, RÓZSA ZSEJKE (2008). LÁSZLÓNÉ RÓZSA MAGDOLNÁnak, és LÁSZLÓ BERNÁTnak két gyerekük van, BOTOND (2004), és HUNOR (2007).

A nagyapját, az édesapját, önmagát és a fiát is DEZSŐNEK nevező utód, MARUZSÁN MÁRIA tanárnővel kötött házasságából két gyermek született, a családban így már a negyedik generációt képviselő SZENKOVITS DEZSŐ (1975) Kolozsváron élő filozófus és VARGA KATALIN (1977), Budapesten élő tanítónő. DEZSŐNEK három fia van: DÁVID(2004), BENCE(2006), és TAMÁS (2009). KATALINnak egy kislánya van: BORÓKA (2007).

Az 1880 és 1963 között élő SZENKOVITS DEZSŐ négy leánya közül a legidősebb, a második gyermekként születő szovátai kereskedő, családot sohasem alapító EMMA (1913-2002). A második leány AMBRUS SÁNDORNÉ SZENKOVITS ILONA (1915-

2002), szovátai kereskedő, egy leányt szült, AMBRUS MÁRIÁT (1949), foglalkozása természetesen kereskedő. SZABÓ ANDRÁSSAL kötött házasságából (1969) két fiuk született, ANDRÁS (1970), villanyszerelő és SZABÓ SÁNDOR (1971), asztalos. ANDRÁSNAK két fia van, MÁTYÁS (1998) és SZILÁRD (2001), SÁNDORNAK egy leánya, KRISZTINA (1999). A harmadik leány, BOGDÁN BÉLÁNÉ SZENKOVITS KATALIN (1919-1987), szovátai kereskedő, akinek két leánya született, MUSCANÉ BOGDÁN KATALIN (1939) könyvelő és BOGDÁN LÍVIA (1950) kereskedő. Előbbinek egy fia, TIHAMÉR (1964) jogász, utóbbinak egy fia UNGUREAN ZOLTÁN (1971), asztalos és egy leánya, UNGUREÁN TÍMEA (1979), elárúsító. A negyedik, és egyben a legfiatalabb gyermek, FAZAKAS GYULÁNÉ SZENKOVITS ERZSÉBET (1921-1999), szovátai kereskedő. Egyetlen leányuk született, az ERZSÉBET nevet öröklő orvos (1944), a kolozsvári orvosi egyetem előadó tanára. Fia, dr. PARASCA OLIVÉR (1970) orvos, akinek két fia van, PARASCA DAVID (1995) és PARASCA DOMINIC (1996).

SZENKOVITS MÁRTON és SZÁLASI ERZSÉBET ötödik gyermeke JÓZSEF (1881-1907), utód nélkül, 26 évesen, völegényként hunyt el, Székelyvárságon volt körjegyző, szép karrier előtt állt. Apjával egy sírban nyugszik Korondon. SZENKOVITS MÁRTON és SZÁLASI ERZSÉBET hatodik gyermeke LAJOS (1884-1937), aki ugyan korondi születésű, de már szovátai kereskedőként ismert személyiség volt 1917-ben, az egykori alsótelep 1902-ben épült vegyeskereskedési üzletének tulajdonosaként, amelyet apja vásárolt 1917-ben. Ő volt a SZENKOVITS-család szovátai ágának megalapítója. Mellékfoglalkozásként erdőkitermeléssel és bányafa, talpfa, szén magyarországi kivitelével foglalkozott. Az általában népes gyermekáldással rendelkező családban is rekorder LAJOS, feleségével, FILEP ANNÁVAL kötött házasságából (1919. október 6.), kilenc gyermek született, de sajnos csak hat érte meg a felnőttkort.

Az elsőszülött GABRIELLA (1913-1987) volt, aki Parajdon született, élete nagy részében tisztviselőként dolgozott Szovátán, a fürdővállalattól ment nyugdíjba, pénztárosi beosztásból. Férjzetlen volt. Második gyermeke, SZENKOVITS ANNA MÁRIA, szintén Parajdon született (1917-1997), aki Szovátára ment férjhez a kereskedelemben, a városi polgári és sportéletben ismert nyáradszeredai származású DEÁK SÁNDORHOZ. Házasságukból (1937. február 6) született a rövid időt megélt MIKLÓS nevű fiúk (1937-1939). A család bérelte az egykori Május 1. vegyeskereskedést, később szatócsboltta alakított kereskedelmi egységet, mely helyére a mai Turist vendéglő épült. A mellette levő épületben saját textilüzletüket működtették. A közismerten NUSI néninek nevezett csaplárosné az egykoron a család által birtokolt "Szenkovits" néven ismert vendéglőből ment nyugdíjba.

A harmadik gyermek, az 1916-ban született MAGDOLNA, abban az évben el is hunyt. A negyedik gyermek, aki a felnőttkort megérő testvérek között a harmadik volt, szintén MAGDOLNA nevet viselt (1918-1997). Kereskedelemmel foglalkozott. A meneküléskor, 1944ben, Mohácson maradt. Férje, GAÁL LAJOS tanító, házasságukból (1936), megszületett MAGDOLNA nevű lányuk (1939), akinek három fia van, név szerint LAJOS, akinek két gyermeke van, GYÖZÖ, szintén két utóddal, míg OTTÓ nőtlen.

Az ötödik gyermek a Szovátán, a vendéglátó iparban közismert SZENKOVITS JÓZSEF (1920-1969). A család nevét viselő, de a szövetkezet által bérelt, „Szenkovits-vendéglő” vezetője volt. A köztudatban, főleg az idősebb generáció által „Szenka” néven ismert szórakozóhely évtizedekig cigányzenével fogadta vendégeit. Felesé-

ge, ÁBRÁM JOLÁN szintén a vendéglőben dolgozott, korai haláláig. Házasságukból (1952) két leányuk született, MARGIT (1952-2002) és ANNA (1954). MARGITnak egy fia van, JEREMIÁS JÓZSEF (1981), autószerelő-gépkocsivezető, egy leányuk van, SÁRA, 3 éves. ANNA férje SZLOVENSZKI GÁBOR, Nagybányán laknak, két gyermekük van, ANNA (1983) aki PORTUGÁLIÁBAN él, és GÁBOR (1990). A hatodik-hetedik gyermekük, az ikerpár MARGIT és LAJOS voltak, akik 1922-ben születtek és 1927-ben, illetve 1929-ben hunytak el.

Sorrendben a nyolcadik gyermek a két nevet viselő SZENKOVITS ILONA-OLGA (1925), a család hagyományos foglalkozását, a kereskedelmet nem folytató tanító-nő. Férje, FAZAKAS LAJOS, elhunyt matematikatanár. Nyugdíjba vonulásuk előtt Marosvásárhelyen és annak környékén tanítottak. Egy fiuk született, FAZAKAS LAJOS (1950), parajdi fogorvos. Felesége, dr. DERZSI EMESE (1954) belgyógyász szakorvos, a Parajdra járó asztmás betegek közismert kezelője, gyógyítója. Két gyermekük van, FAZAKAS NIMRÓD (1980), fogorvos Parajdon, és FAZAKAS ZSUZSÁNNA (1982), külkereskedelem szakot végzett, jelenleg Marosvásárhelyen dolgozik.

Kilencedik és egyben utolsó gyermek SZENKOVITS JENŐ (1928). Szovátán született, népszerű kereskedőként vonult nyugdíjba 1989-ben, a Fogyasztási Szövetkezet készruharészlegének vezetője és hosszú éveken át elárúsítója volt. 1954-ben feleségül vette ANTAL ERZSÉBET (1936) könyvelő-technikust. Mindketten hosszú éveken át egy vállalatnál dolgoztak. Két gyermekük született: JENŐ (1955-1958) és FERENC (1959), a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem matematika-asztronómia tanszékének tanára és prodékánja. 1989-ben doktorált csillagászatból. Felesége a szovátai születésű TRIFOI MARIÁNNA, vegyész-mérnök. Két gyermekük született: ANNAMÁRIA (1989) aki informatika szakon egyetemi hallgató, és FERENC (1991) tanuló Kolozsváron.

Jegyzetek

1. A tanulmány megjelent három részben: *Erdélyi Örmény Gyökerek*. VII. évfolyam, 2003 szeptember-október-november.

RÁDULY JÁNOS

Sóvárad kásatorőjű malma 1687-ből

Kulcsszavak: *Sóvárad; kásaörlő malmok; helynevek*

SZABÓ T. ATTILA: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, VI. kötet (1993)¹ című munkáját forgatva, a szemembe ötlött a kásatorőjű szócikk. Egyrészt furcsálltam a képzett szóalakot, másrészt a szerző csupán egyetlen történeti adattal hozakodott elő. Jelentését így adta meg: „*kásatorőjű malom kásamalom, kásatorő malom.*” Az egyedüli adat a Sóvidékről való. Íme: „*az Soo Varadi felső határban Sáros patak közi nevű helyben volt egy más erejével egj kőjű kása törőjű Malmot.*”

Becses adalék, a nyelvtörténeti vonatkozása mellett társadalom- és gazdaságtörténeti értékekkel bír. Néhány további adalékkal gazdagítani kívánjuk magát a fogalmat. A kása szó legkorábbi előfordulása 1138/1329-ből való, és személynevet jelölt, 1510-ben már „*kassath*” formában bukkan föl, ennek jelentése: „*durvára örölt gabonaféle, illetőleg az ebből főzött pépszerű étel.*” A két adat a BENKŐ LÓRÁND főszerkesztésében megjelent *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* második kötetében (1995) fordul elő.²

A korai időkből nincs adatunk a kásatorő malomra, a kását minden bizonnyal házilag, külön családonként állították elő, és kásatorő famozsarakat használtak. Mi a helyzet a későbbi kásatorő malmokkal? SZABÓ T. ATTILA említett szótörténeti munkájában (ugyanazon az oldalon) külön címszóként szerepel a kásatorő-malom. Itt három, a sóváradinál korábbi adatra bukkantunk, íme: 1632: „*Egj kasa teöreő malom(...)*”, 1640: „*Kása törő molnais edgy vagjon*”, 1680: „*kása Törő malmok.*” A szótár még emleget néhány kásaörlő-malomrészleget ugyanezekből az évekből, a siménfalvi adat – példának okáért – így hangzik: 1636: „*kasa teörö es olay úteő.*”

A sóváradai kásatorőjű malom tehát – minden valószínűség szerint – a szomszédos községek, falvak, tanyák lakosságának is „dolgozott”. Meddig működhetett? Itt már további levéltári kutatásokra van szükség. Magunk átforgattuk HAJDÚ MIHÁLY és SÓFALVI KRISZTINA: *Szabó T. Attila Erdélyi Történetének Helynévgyűjtése. 7/B...* (2005)³ című impozáns kiadványt, amely szintén közli – változatlan formában – a malomra vonatkozó 1687-es adalékot. A „SÁROS PATAK KÖZI” határnév később többször is előfordul, de a malomról többé nem esik szó.

Rábukkantunk viszont ugyanezen munka 641. oldalán egy 1843-ból származó adatra, amely a következőről ad hírt: „*S. Wárad, építettem...felső határon az ugy nevezett Dálya mezején foljo Kis Küküllő vizére...Lisztelő Malmot is Poszto ványolóval egygyütt.*” Úgy gondoljuk, ennek a 157 évvel később épült malomnak kásaörlő részlege is lehetett, amely – modernebb voltánál fogva – főlösslegessé tette a korábbi „kásatorőjű” malmot.

Jegyzetek

1. SZABÓ T. ATTILA: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. VI. kötet. K-Ki. Budapest- Bukarest, 1993. 228.
2. *A magyar nyelv történeti- etimológiai szótára*. Második Kötet. H-Ö. Első kiadás: Első, változatlan lenyomat. Budapest, 1995. 396.
3. HAJDÚ MIHÁLY és SÓFALVI KRISZTINA: *Szabó T. Attila Erdélyi Történeti Helynévgyűjtése. 7/B*. Maros- Torda megye... Budapest, 2005. 637 és 641.

KOVÁCS MÓZES

**Országos kirándulás szervezése az Ady Endre középiskolában, 1960'
II.
(Visszaemlékezés)**

*Kulcsszavak: Ady Endre elméleti középiskola;
kirándulásszervezés; vonatos kirándulás*

Temesvár

Nagyon kellemes benyomást tett ránk Temesvár városképe. Gyönyörű paloták, rendezett utcák, az ember az egész városon átmehetett úgy, hogy az egyik parkból a másikba ér, virágok városának is nevezhetnénk.

Az első látogatásunkat a „Gubán” úrról elnevezett cipőgyárban tettük. Nagyon érdekes volt a lábbelik gyártásának a gépesítése. Végigvezettek a gyáron, szebbnél szebb cipőket, csizmákat láttunk. Távozásunkkor mindenkinek adtak ajándékba egy doboz „Gubán” cipőkrémet.

Meglátogattuk az elektromotor gyárat is. Itt is nagyon érdekes volt a különböző méretű és teljesítményű motorok gyártási folyamatának megtekintése, nem is beszélve a kész motorok sokaságáról.

Látogatást tettünk a bánáti természetrajzi múzeumban. A csoport itt hosszú időt töltött el, hiszen az általában minden múzeumban megtalálható tárgyakon kívül, még sok más érdekes dolgot láttunk.

Temesváron is jól érezte magát a csoport minden tagja, ez nekem is sikerélményt jelentett. A városban egy pár nagy áruházba is benéztünk, a diákok természetesen csak csoportokba verődve közlekedhettek. Volt olyan eset, hogy valamelyik tanuló rokona, vagy ismerőse megkeresett és arra kért, hogy a tanulót engedjem el a lakására, vagy, hogy szeretnének valahová közösen elmenni. Ezeknek a kéréseknek is eleget tettem.

Itt említtem meg, hogy amikor indultunk el Aradról, egy felnőtt nő hiányzott. Mi nem várhattunk rá, indulnunk kellett tovább, és a nevezett hölgy Temesváron utolért minket, állítólag autóval jött utánunk. Éjszaka utaztunk Orsovára.

Orsova, Adah-Kaléh szigete

Reggel megtekintettük a hangulatos városkát, majd csónakokkal átszállítottak benünket Adah-Kaléh szigetére. Több csónak szállított minket ugyanabban az időben, egy csónakban 6-8 személy fért el. Én az első csónakban utaztam és eléggé aggódtam a csapat többi tagjáért, mert a gyors folyású Duna és a csónakok pereme között alig volt egy arasz távolság. Időbe telt amíg mindnyájan áthajóztunk a szigetre.

Átérve, körbejártuk a szigetet, megcsodáltuk a középkori kazamatáit, amely nagy szerepet játszott a történelem során, hiszen aki birtokolta, az volt a Duna ura. Itt a lakosság többsége török volt. A tanulókat is izgalommal töltötte el azon a szigeten járni, amelyről regényekben olvastak.

Később elmentünk egy török férfi által működtetett kávézóba, hiszen ezt nem lehetett kihagyni e sziget látogatásakor. Itt megéztük a forró homokban melegített

kávét készítését. A török úr dicsérte is a kávéját. Valóban ízletes volt, mindannyian fogyasztottunk belőle. A török kérte, hogy készítsünk közös fényképet vele. Ezt meg is tettük, még ma is őrzöm az itt készült fényképeket.

A továbbiakban az itt működő kis cigaretta gyárat látogattuk meg, ahol a gépesítés mellett még volt manufaktúra is. Betekintést nyerhettünk a cigarettagyártás technikájába. Látogatásunk befejezésekor mindannyiunknak adtak egy hosszú szál cigarettát.

A szigeten működött még egy férfi-konfekció üzem is, melynek látogatása ugyan csak a tervünkben volt. Meglátogattuk és itt is láttunk valamit a készruhágyártás folyamatából. Ezt az üzemet a török lakosság foglalkoztatására, megélhetésére létesítették. Távozásunkkor senki sem kapott öltönyt.

A szigeten épült török mecset meglátogatására is sor került. A mecset egész padlóját egyetlen nagy perzsaszőnyeg borította, amelyik nagyságával, mintázatával mindnyájunkat elbűvölt.

A szigeten tett látogatásunk élményekben gazdag volt. Orsovára történő átkelésünk alkalmából a lányok egy a Dunáról szóló dalt kezdtek énekelni, ezzel jó hangulatot teremtettek, jókedvvel értünk vissza a városba.

Ezen a látogatáson (és a későbbiekben is) megkértem IZSÁK PISTA barátomat, hogy segítsen a rend és fegyelem fenntartásában, valamint a tanulók kalauzolásában, mely kérésnek önzetlenül eleget is tett, ez nagy segítséget jelentett számomra. Befejeztük a látogatást és mentünk az állomáson várakozó „vagonszállásunkra”, hogy folytathassuk útunkat Turnu Severinbe.

Turnu Severin

Turnu Severinbe a reggeli órákban érkezünk meg és elsőként a hajógyárat néztük meg. Igen ám de itt a portás nagyobb volt az igazgatónál, mert az írásbeli engedély felmutatására sem akarta beengedni a csoportot. Végül engem beengedett és mentem az igazgatóhoz, azaz, hogy mentem volna, de itt a titkárnő nem akart beengedni, mondván, hogy az igazgatónak fontos megbeszélése van. A titkárnő tiltakozása ellenére „átgázoltam” rajta és berontottam a vezérigazgatóhoz. Valóban megbeszélése volt, én meg nem kívánt vendég. Mutatom neki az általa is aláírt engedélyt, mire ő szól a titkárnőnek, hogy utasítsa a kapust, hogy engedje be a csoportot. Hát ez nem is gyár volt, hanem egy hatalmas területen fekvő építőtelep.

Mindenki el volt ámulva a nagy hajók gyártása láttán, hogy hogyan képesek ilyen nagy alkotásokat létrehozni. Egy műszaki vezető végigvezetett a gyáron, elmagyarázta a hajógyártás folyamatát. Felmentünk az épülőfélben lévő hajókra, sokan ottfelejtették magukat. A végén kellett figyelmeztetnem a csoport egyes tagjait, hogy igyekezzenek, mert mennünk kell.

Ezután megnéztük a városközpontot, majd lementünk a Dunapartra, ahol megnéztük a kétezer éves, rómaiak által épített híd pilléreinek a maradványait, melyek a szerb oldalon is láthatóak voltak. Nem kellett sokat magyarázni a gyerekeknek a hídról, hiszen már otthon áttanulmányozták és leírták a híd építésének körülményeit, jelentőségét.

Még sétáltunk a Duna partján, nézegettük a város fontosabb épületeit, emlékműveit, majd visszatértünk az állomásra, hogy majd Craiova felé induljunk. Itt már gond volt a vagonoknak a szerelvény után történő kapcsolásával, mert a forgalomirányító egy három órával később induló vonathoz kapcsolta. Egész éjszaka

vitakoztam vele, de hiába, mert úgy csinálta, ahogy ő akarta. Ez nagyobb bajt nem okozott, csak később érkezünk Craiovára.

Craiova

Craiován látogatásunkat a városközpont megtekintésével kezdtük, mint minden városban, itt is a fontosabb tereket, híres épületeket, emlékműveket néztük meg, majd folytattuk a botanikus kert meglátogatásával. Ez is tanulságos látnivaló volt.

Az elektromos dieselmotordonygyár – „ELECTROPUTERE” – meglátogatása következett. A társaságot lenyűgözte a mozdonyok gyártása, az elektromos motorok tekercselése, a motroknak a mozdonyokba való beszerelése. Az üzemet készségesen mutatta be egy mester.

Az agrártudományi egyetemen is látogatást tettünk. A rektor, PRODAN I., a román tudományos akadémia tiszteletbeli tagja fogadott bennünket. Bemutatta az egyetemet, annak tangazdaságát, elmondta az oktatás szervezését, működését. A rektorral több év múlva találkoztam és ő ismert fel engem először. Ez a nap is gazdag volt látnivalóban. Visszamentünk az állomásra, s még azon éjjel folytattuk utunkat Bukarestbe.

Bukarest

Reggelre megérkeztünk a fővárosba, a Băneasa-i vasútállomásra, ahol a két vagon mellékvágányra tolták, mi pedig leszálltunk és elindultunk a központba, ahol megnéztük a Párt központi bizottságának épületét, a volt királyi palotát, az athenaeumot, a Scinteia házát és más fontosabb emlékműveket. A „Cizmigiu” parkban is sétáltunk egyet, majd a Katonai múzeum meglátogatására került sor. Megfigyeltem, hogy amikor bementünk a hadtörténeti múzeum udvarára, a lányok leültek a padokra, míg a fiúk felmászta a tankokra, ágyukra, harckocsikra. Szembetűnő volt az érdeklődési körük közti különbség.

Megnéztük a tűzoltó tornyot is, illetve felmentünk a kilátójára, ahonnan ráláthattunk a város egy részére. Ez egyben egy történelmi emlékmű is a tűzoltóknak a törökök elleni háborúban tanúsított hősiességükért. Megtekintésre került a Román Államvasutak C.F.R. múzeum is, ahol a vasútfejlődés történetét, régi mozdonyokat, más járműveket tekintettünk meg. Ez is érdekes látnivaló volt.

Meglátogatásra került a Grigore Antipa Természetrajzi múzeum is. Ez elég sok időt vett igénybe, de felejthetetlen élményben volt részünk. Két napot töltöttünk a fővárosban és két alkalommal ebédeltünk vendéglőben. Az éjszakát a „három csillagos” vagonokban töltöttük. A következő állomás Constanța volt.

Constanța

Constanța-ra késő este indultunk, amikor megérkeztünk az utastársak még aludtak, a vagonokat mellékvágányra tolták és én leszálltam, hogy rendezzem az utazással kapcsolatos hivatalos ügyeket, hiszen egyeztetnem kellett a vagonok átlomászási helyét, továbbindulásunk idejét, egyszerűen nekem csak akkor volt lehetőségem a pihenésre, amikor a vagonok egész éjszaka ott álltak az állomáson.

Első dolgunk az volt, hogy menjünk ki a tengerre fürödni, hiszen a csoportból sokan addig még nem láttak tengert (volt aki azután sem). Amikor a strandra értünk és fürdőruhát öltöttünk magunkra, az emberek szájtátva bámulták, hogy milyen fehérek vagyunk, nem beszélve a fürdőruha-divatunkról, hiszen kinek

amilyen volt, egészen a „dinamó” gatyáig, minden modellt megcsodálhattak rajtunk. Ez ugyan nem szegte kedvünket, mindenki jól érezte magát, hosszú ideig lubickoltunk a vízben.

A következő nagy esemény egy tengeri kirándulás volt. A levelezéseink során egy turisztikai irodával vettük fel a kapcsolatot, amely felajánlotta a „Neptun” nevű hajót. Megkerestem a hajó kapitányát és megállapodtunk az utazás időpontjában. Mondanom sem kell, mekkora élményben volt részünk. A hajó annyira eltávolodott a kikötőtől, hogy nem láttuk a szárazföldet. Így valóban egy „tengeri utazás” volt.

Megtekintettük az akváriumot, a tengeri múzeumot, ahol láthattuk a Fekete tenger élővilágát. Másnap ismét fürödtünk a tengerben, majd a városközpontot néztük meg, az emlékműveket, felmentünk a török toronyba, ahonnan nagyszerű kilátás nyílt a városra és a környékre. Estére visszatértünk a vagonjainkba, majd Bukarest érintésével érkezünk Cămpinara, ahol vagonjainkat lekapcsolták a szerelvényről és gyalog indultunk a 2 km-re lévő Doftanara.

Doftana

Doftánán azt a börtönt látogattuk meg, ahol 1944 előtt a politikai foglyok (kommunisták és más mozgalmi emberek) voltak bezárva. A börtönnek a fekvése is olyan környezetben van, hogy az emberben nyomott hangulatot ébreszt. Ennek a börtönnek a látogatása részét képezte a „hazafias” nevelésnek, hiszen abban az időben tanították az iskolában azokat az embereket, akik ott voltak elzárva. Hősök voltak az akkori kor véleménye szerint. Külön zárkákba voltak elhelyezve, például MOGYORÓSI SÁNDOR, BREINER BÉLA, RANGHET JÓZSEF, ILIE PINTILIE és még sokan mások. Mindenik a maga mesterségével foglalkozott a cellában, suszter, szabó, asztalos, meg más mesterségek szerszámai is ki voltak állítva.

Később, 1967-ben mint magánturista látogattam meg a családom társaságában, de akkorra már eltűntek az előbb említett úriemberek cellái, illetve csak egyetlen cellát lehetett látogatni, a NICOLAE CEAUȘESCUÉ. Az idegenvezető egyetlen szót sem említett arról, hogy ott más munkásmozgalmi emberek is voltak bezárva, csak CEAUȘESCU említette. Teljes hatalmát az országban még a börtön is tükrözte. Cămpináról indultunk tovább a vonattal Sinaiaira.

Sinaia

Dél előtt érkezünk Sinaiaira, a vagonjainkat lekapcsolták a szerelvényről és mentünk ki a Peleş kastély meglátogatni. Érdekes, hogy abban az időben még volt magyarul beszélő idegenvezető, aki a kastély látogatható termein átvezetett és magyarázott. Abban az időben több helyiség volt látogatható, mint napjainkban. Élményekben gazdagon tértünk vissza a vagonokhoz és vártuk, hogy a Brassóba tartó szerelvény után kapcsoljanak.

Brassó

Késő délután érkezünk Brassóba. A csoport egy része elment a várost látogatni, én megkértem IZSÁK ISTVÁN tanár-barátomat, hogy vegye át a csoport vezetését, ugyanis MÉSZÁROS JÓZSEF barátomhoz érkezett a feleségem és MELINDA lányom, ott vártak rám. Nagy volt az öröm, amikor két hetes távollét után találkoztam a családommal.

Az estét és a következő napot én a barátomnál töltöttem, míg a csoport tagjai megtekintették a történelmi városközpontot, onnan elmentek a traktorgyárba és meglátogatták a gyár termelőcsarnokait. Közben a családommal én is megnéztem a központot, jó volt, hogy újra „szabad polgárként” sétálhattam együtt a családommal. A látogatásunk a posztógyár megtekintésével ért véget, ahol már én is részt vettem.

Késő este indultunk Balázsfalva felé, de ezen az úton végig aggódtam, ugyanis egy olyan szerelvényhez kapcsolták a vagonjaninkat, amelyik sebessége lényegesen nagyobb volt, mint az előzőké és a vagonok kilengése olyan nagy volt, hogy attól félttem, hogy bármelyik pillanatban kisiklanak. Én az első vagon előterében álltam és onnan figyeltem a vagonok ütközőinek egymáshoz viszonyított igen nagy elmozdulását. A vagonjaink táncoltak. Voltak pillanatok, amikor arra készültem, hogy meghúzom a vészféket és kérem a vonatvezetőt, hogy más szerelvény után kapcsoljanak. Ekkor jutott eszembe NEMES BERCI bácsi véleménye a kéttengelyes vagonok közlekedésbiztonságára vonatkozó szabályokról. Ez még növelte a félelmemet. Erről az utasok nem tudtak (nem is szabadott) és aludtak nyogodtan.

Éjfél után 3 óra körül érkeztünk a balázsfalvi állomásra, ahol lekapcsoltak a szerelvényről, Szováta felé pedig öt óra körül indult a Balázsfalva-Parajd között közlekedő vonat. Ekkorra már annyira ideges voltam, hogy nem bírtam magammal, felköltöttem Izsák István barátomat és kértem, hogy jöjjön be velem az állomás vendéglőjébe és igyunk. Kértem egy liter bort és azt a barátommal elporlasztottuk, hiszen több mint két óra volt a vonat indulásáig. Amíg iszogattunk, beszélgettünk, lecsillapodtam, megszűnt a szorongásom, hiszen a következő vonalon nem kellett félni a sebességtől.

Délelőtt 10 óra körül érkeztünk meg Szovátra. Nagyon örvendtem, hogy a kirándulás sikerült, nem történt semmi baj. Sok társunkat várták az állomáson a hozzátartozók, nagy öröm volt a találkozás. Annyi szeretet és közös élmény kapcsolott össze a diákjaimmal, hogy nehéz volt elválni. A vagon volt az otthonunk, amely még jobban összekovácsolt bennünket.

Ennek a kirándulásnak a szervezése és vezetése nagyon sok munkát igényelt, melyet munkaidőn kívül kellett elvégezni, de én örömmel tettem, hiszen elsősorban a gyerekekért tettem. A kirándulás végeztével nem emlékszem, hogy megköszönték volna, vagy tényleg csak nem emlékszem rá? Nem tudom.

Eltelt a nyár, megkezdődött az iskola és nekem már nem volt alkalmam többet az iskola részére kirándulást szervezni, mert 1960. szeptember 28-tól kineveztek a mákfalvi lengyár igazgatójának. Váratlanul ért az áthelyezésem, nem akartam elfogadni, de az akkori viszonyok között nem volt tanácsos a kinevezést elutasítani. Végül is szomorú szívvel hagytam ott a szováta középiskolát, mert szerettem tanítani és érzésem szerint engem is szerettek a diákok.

A negyedik tanévetem kezdtem az iskolában, de abba kellett hagyjam az oktatást, nevelést, mert „előléptettek” vagy „kiemeltek”, az akkori kifejezéssel élve. Fizikát tanítottam a VIII-X. osztályokban, ipari ismereteket a VIII-XI, valamint csillagászatot a XI osztályban. Rám maradt a légtalmi ismeretek tanítása is a X-XI osztályokban. Szerettem volna továbbvinni a tanulókat az érettségi vizsgáig, hiszen abban az időben a középiskola tanulmányi ideje a XI. osztály elvégzése után fejeződött be, és én a X. osztállyal kezdtem a félbemaradt tanévet. Így alakult a sorsom, nem volt mit tenni.

A kirándulással nem hagytam fel, mert 1961-ben vásároltam egy 350 köbcentis orosz gyártmányú IZS motorkerékpárt és a feleségemmel együtt egy nagy körutat tettünk Nagyvárad, Szalonta, Tenke útvonalon, majd 1962-ben vonattal Magyarországra utaztam, melyeket követett nagyon sok belföldi és külföldi kirándulás.

Kiadó tér 2.- 155cm x 140cm, olaj-vászon, 2008

Jegyzetek

1. Részlet a szerző *Útinaplóm* című, 2009-ben megjelent könyvéből.

SZOLLÁTH HUNOR

A szovátai református felekezeti iskola a két világháború között II.

Kulcsszavak: *református iskola; oktatáspolitikai; két világháború közötti iskolák; állami iskola*

Az első világháború végével és Erdély elcsatolásával megváltoztak a viszonyok. Ebben az időszakban a református egyház társadalmi szerepe rendkívül jelentőssé válik csakúgy, mint a többi felekezeteké, és ez az általuk fenntartott iskolahálózatnak köszönhető. A szovátai egyházat az 1921-es földreformtörvény nem érinti, meglévő területei érintetlenek maradnak. Az egyházi segély megszűnése ellenére is fenn tudják tartani az iskolát, sőt 1927-ben új iskolát építenek fel.

1927 januárjában problémák adódnak az iskola építésére az Igazgatótanácstól felvett hitellel kapcsolatban. Ekkor már a kölcsön visszafizetési ideje lejárt, viszont a szokatlanul enyhe tél és a nehéz pénzügyi viszonyok az eladáshoz fűzött reményeket meghiúsították. A tüzifa az egyház erdejéből akkor még nem volt eladva, csak tárgyalások folytak arról, hogy az egyház beszállíttatja a kitermelt fát a helybeli vasútállomáshoz, és ott majd megvásárolják, ezt azonban nagyban befolyásolja a szállítást nehezítő időjárási tényezők. Emiatt teljes bizonytalanságban vannak a visszafizetés időpontját illetően. Időhaladékot kérnek az Igazgatótanácstól, mert a tűzifa eladása esetén az abból befolyó összeget azonnal beküldik, az időközti kamatot pedig utólagosan számolva megfizetik. Ennek érdekében mindent elkövetnek, ugyanis az egyház a nagy kamatterhekkel nem bírja. Utolsó lehetőségként az új épületbe való átköltözés után a régit értékesítik majd, ennek Főhatósági jóváhagyásáért külön kérvényt nyújtanak be. Ekkor az iskola már fedél alatt volt, de a befejezésére még kerületi építési segély kiutalását kéri.¹ Az Igazgatótanács a válaszában értesíti a szovátai egyházköztséget, hogy a fedezet teljes hiányában nem tudnak segítyt adni, a kamatok pontos fizetéséhez ugyanakkor kénytelenek ragaszkodni.

1927 márciusáig a pénzt három részletben visszafizették a tűzifa sikeres eladása után. A kamatokat a megelőző év decemberéig levonták már az induló összegből, a késedelmi kamat alól azonban felmentést kérnek, és ezt úgy tekintik, mint kerületi építési segélyt, máskülönben képtelenek lesznek az építkezéseket befejezni. Bár a számítások, költségvetések reálisak voltak, a közbejött pénzválság ezeket keresztülhúzta. Az Igazgatótanács a késedelmi kamatok számításától végül is eltekint, ezzel is segítve az egyházköztséget az építkezésekben.² 1927. augusztus 21-én szentelik fel az iskolát és papi lakot.³

A már berendezkedett román hatalom a két világháború között számtalanszor górdít akadályokat a református iskola működése elé. Sokszor fenyegetik bezárással, ezért is volt szükség az új épület mielőbbi felépítésére. 1926. június 8-án ROMUL CATARIG a román tanügyi hatóságok részéről iskolavizsgálatot tart, melynek során hiányosságokat észlel, és ezzel egyenesen az Igazgatótanácshoz fordul. A tanítót ugyanakkor kötelességeinél találja, és megállapítása szerint a fegyelem jó. A felszerelésekben mutatkozik meg a legfőbb hiányosság. Az ekkor működő hat

osztályból nagyon sokan hiányoznak, mert a községben járványos betegség volt. Az összes osztályt megvizsgálja az összes tananyagból, miszerint a tanító sokat és módszeresen dolgozott. A román nyelvbéli eredmény dicséretre méltó. Minden előírt tantárgy előadatott románul is. Az iskolai padok azonban nem megfelelőek.⁴

A következő iskolalátogatás, november 25-én, már nagyobb hiányosságokat fedez fel, ezt már maga a revizor végzi. JODÁL REZSÓ a hiányok pótlása tárgyában igazoló jelentést küld a püspöknek. Az esperes szerint is JODÁL kitűnő, derék munkásember, és minden remény megvan arra, hogy hasonló hiányosságokról a szovátai iskolában és tanítói munkában több ilyen jegyzőkönyvet nem fognak kapni. JODÁL saját felterjesztése szerint, a két iskolalátogatási vélemény között szöges ellentét van, ami sehogyan sem érthető az eltelt rövid idő miatt. Szerinte a nagy változás azért következett be, mert az állami iskola még félkész állapotban van, ugyanakkor az újonnan épülő református iskolát már be is fődték. Még azon a nyáron, amikor az esperesi kiszállással megejtett autorizációs vizsgálat megtörtént, a revizor a berendezést és felszerelést, amelyet azóta is gyarapítottak, megfelelőnek találta, habár ekkor a földrészek térképei szintén csak kis méretben voltak meg, és a padló nem bealajozva.⁵ A revizornak akkor jelentette, hogy az iskolát egyben imateremnek is használják, ezért nem lehet nélkülözni a felnőttek részére szolgáló nagyobb méretű padokat sem. A kis formátumú térképeket szükségből vették meg, mert nem találtak nagyobbat, pedig többször is keresték már. A padlózat tiszta volt, mert minden hónapban fel volt súrolva, de a sok gyerek után, kis teremben lehetetlen pormentességet kívánni. Ugyancsán jelentette, hogy a következő évben már átköltöznek az új iskolába. Csak Románia földrajzát kell románul tanítani, de a revizor még Ázsiát is románul követelte tőle. A revizori utasításokat igyekszik betartani, de ugyanakkor úgy látja, hogy megelégedésre ezután sem számíthat. A berendezésre semmilyen segílyt nem kaptak, sőt még költségvetési többletet kellett az egyháznak befizetnie.⁶

A fentiekből is kitűnik a román tanügyi hatóságok „jóakarata” a felekezeti iskolák iránt. 1927. január 28-án maga FARKAS JÁNOS esperes tart iskolavizsgálatot a szovátai református felekezeti jellegű elemi népiskolában.⁷ Az iskola épülete a jegyzőkönyv szerint régi, de hamarosan átköltöznek az új épületbe. Az iskola bútorzata csak részben kielégítő, a tisztaság megfelelő, tanszerekkel el van látva. Az iskola beíratási díjai, 820 lej, mind a tanszerek pótlására fordíttatnak. 1500 lej értékben történelmi és földrajzi szemléltető képeket vásároltak. A református tankötelesek száma 85 fő, ebből jelen van 50 fő. Ugyanakkor már hét osztály van, mivel az *Elemi oktatási törvény* nyomán a tan- és óratervet betartják, a tanítás menetét nem zavarja semmi, a fegyvelmezés példás, a tanulók tanszerrel el vannak látva. Az iskolaszék tagjai hetente látogatják az iskolát. A tanítási eredmény mintaszerű. Vasárnapi iskola is működött már 1924-től, melyet abban az időben JODÁL REZSÓ lánya vezetett és ennek átlagban 30 növendéke volt. Faiskolával is rendelkeznek, amely kezdő stádiumban termel. Ifjúsági egyesület is működik, a tanító vezetésével és 18 taggal. A tanítónak járó fizetést a költségvetésből fizetik.

1927 végén BARTHA BÉLA veszi át az egyházközség irányítását a távozó Jodál Rezsó helyett. Őt a nagyteremi iskolától neveztették ki Szovátára. Ekkor egy egyezség jön létre közte és az iskolát fenntartó egyházközség között, hogy amíg az államszegély a tanítói állásra megérkezik, javadalmi biztosítva lesznek.⁸ Fizetése kész-

pénzben 16 ezer lej, fél hold szántó, 100 véka zab és 36 köbméter tűzifa.

1929. január 23-án a segéd-tanfelügyelő, GHEORGHE PASSAT, aki az állami iskola igazgatója is, tart iskolavizsgálatot. A terem tisztítva, olajozva, szellőztetve, fűtve van. A bútortzat jó karban van, a tanfelszereléssel való ellátottság majdnem teljes. Összesen 59 gyerek van beírva ebben az évben, de jelen csak 42 gyerek volt. A hiányzók nagy részben betegek, így az iskolalátogatás állandó. A naplókat következetesen vezetik, a tanulók osztályozva vannak. Az osztályokat elsősorban román történelemből kérdezi ki a segéd-tanfelügyelő, főleg a román nép születésének körülményeiről. Utasítja a tanítót, hogy minél több beszélgetést tartson román nyelven. Kerülendő a népies leckefelmondás minden tárgyban, különösen amelyek románul tartatnak.⁹

1929. szeptember 23-án IOAN BUTNARIU segéd-tanfelügyelő tart iskolavizsgálatot. Ennek a jegyzőkönyvnek az információi alapján értesülünk arról, hogy az iskola új működési engedélyét még 1928-ban kérték, de a hivatalos iratok még mindig nem érkeztek meg. Az iskola analitikus tantervét az állami tanterv szerint írták. Ebben az évben a beírt tanulólétszám 55. A vizsgálat különösebb hiányosságokat nem talált.¹⁰

1929 szeptemberében az állami iskola igazgatója a beíratások alkalmával néhány szülőnek megtagadta az igazolás kiállítását, melyet az ő korábbi kívánságához híven kértek a szülők a református iskola részére.¹¹ Ekkor azoknak a családfeleknek, akik felekezeti iskolába kívánták a gyerekeiket beírni, írásos nyilatkozatot kellett aláírniuk az állami iskola igazgatósága előtt.¹² Már 1927-ből is van adat arról, hogy 8 tanulót megbüntettek, mivel nem az állami iskolába iratkozott be. A büntetések 40-től 240 lejig változnak.¹³ Erdélyben már a hatalomátvétel után igyekeznek a román hatóságok a szülőket minden eszközzel rábírní arra, hogy a gyerekeiket román tannyelvű iskolába járassák. 1926-ban Kolozs megyében a tanfelügyelő el is rendeli, hogy azokat a gyerekeket, akiknek a neve románosan hangzik, a román tannyelvű iskolába kell járni kötelezően.¹⁴

Szovátán az is megtörtént, hogy négy szülő, akiknek a gyereke állami óvodába járt, jelentkeztek az állami iskola igazgatójánál a református iskolába való beíratáshoz szükséges igazolásokért, de az igazgató azzal utasította el a szülőket, hogy jöjjenek későbbi időpontban, mert ez ügyben utasítást vár a tanfelügyelőtől. Még két alkalommal hívja vissza a szülőket, ezután a szülők nyilatkozatot tesznek az állami iskola igazgatóságánál, hogy a gyerekeket a református iskolába akarják íratni.¹⁵ A beíratás BARTHA BÉLA részéről meg is történik, ezt közli is az állami iskola igazgatójával, aki nem akar hivatalosan tudomást venni az ügyről.

Folyamatosan akadályokat gördít azok elé a beíratások elé, amelyekről tudja, hogy a református iskola javára történnek. Egy egyháztagnak nyilatkozva azt mondta, hogy bezáratja az iskolát, mihelyt lehetősége lesz rá. A szülőkre erőszakkal ráfogja, hogy román eredetűek, és eszerint a gyerekeket az állami iskolába kell beírni.¹⁶ Ezen a címen körülbelül 30 tanulót szándékozott elvenni az állami iskola javára. A református tanítót számtalanszor az állami iskola ellen való izgatás és szabálytalan beírás vádjával illette. A magyar vezetékneveket románosította, például a KACSÓ-

Roncs akt 1. - 130cm x 90cm, olaj-vászon, 2005

ból CACIO lett, a GYÖRGY-ből GHEORGHE. A névelemzés egyébként gyakori volt minden magyar helységben.¹⁷ Beíratás előtt kidoboltatta, hogy minden szülő köteles a gyereket állami iskolába íratni, mert ellenkező esetben szigorúan meg lesz büntetve. A felterjesztett panaszokra a püspök megígéri, hogy személyesen fog közbenjárni a Minisztériumban az ügy megoldása érdekében.

1929 októberében a román állami iskolával és tanügyi hatóságokkal folytatott küzdelem a fennmaradásért újabb nehézségek elé állítja a református iskolát. Október 24-én BARTHA BÉLA jelenti az esperesnek, hogy GHEORGHE PASSAT, a helybeli állami iskola igazgatója hivatalból beírta iskolájába VAJDA EMMA nevű első osztályos tanulót, akit anyja a református iskolába íratott be az iskolakezdekor. Az igazgató azt állítja, hogy nevééről ítélve a gyerek román eredetű. Az édesanya meghatározottabb tiltakozása ellenére is az igazgató románoknak tekinti őket, és így anyakönyveli a gyermeket, noha erre bizonyíték nincsen.¹⁸ BARTHA BÉLA kéri a közbenjárást az iránt, hogy az említett gyerekek szüleit ne büntessék meg, amikor a gyerekek rendszeresen járnak iskolába. Másrésztől kéri, hogy a GHEORGHE PASSAT iskolaigazgató fékezett rosszululata valami módon rendszabályoztassék, mert e nélkül ha „továbbra is uralkodni fog a szovátai magyarságon, felekezeti iskolánk egészen bizonyosan el fog sorvadni s megsemmisülni, ami PASSAT úr által már meg is van ígérve, mihelyt újra revizor lesz.”¹⁹

Az esperes a benyújtott kérést felterjeszti a kolozsvári Igazgatótanácshoz, és a püspök levelet intéz a miniszterhez, melyben kéri, hogy a fent említett személyek gyerekeinek engedtessek meg – reformátusok lévén – a református felekezeti isko-

lába való járás.

Az 1930-as iskolalátogatáskor minden nagyjából rendben volt a vizsgálatot végző GHEORGHE ŞUTEU segéd-tanfelügyelő szerint. A 68 beírt tanulóból csak 58 volt jelen betegségek miatt, de az iskola rendes, fegyelmes, tiszta.²⁰ Az 1932 januárjában iskolalátogatás alkalmából felvett jegyzőkönyv azonban lényegesen befeketítőbb szándékú. A kolozsvári Állami Tanügyi Hatóság a Maros megyei ellenőrző szervei útján a kolozsvári Igazgatótanácshoz fordul, mivel megállapították, hogy a tanfelszerelés hiányos, főleg a történeti képek és szemléltetőanyagok szempontjából. A tanulók iskolalátogatása nagyon rendetlen, a 70 beírt közül csak 30 van jelen. Kéri az azonnali helyrehozatali intézkedések foganatosítását.²¹ Ezt tetézik még anyagi jellegű nehézségek is. BARTHA BÉLA a kongruát (állami segélyt), nem kapja rendszeresen, ugyanakkor az iskola 1930-1931. évi hiányát sem kapta kézhez. Kéri a központi segély kiutalását.²²

Egy 1932-es iskolalátogatás szerint az oktatási engedély még mindig nem érkezett meg. A román nyelvet ekkor már a harmadik osztálytól oktatták. A miniszter által jóváhagyott tankönyveket használják, az órarend a törvényeknek megfelelően van összeállítva. A tanfelszerelés újra hiányos, és ismét a történelmi szemléltetőképek szempontjából. Ezeket feltétlenül és hiánytalanul be kell szerezni. BARTHA BÉLA tanítói engedélye sem érkezett meg, holott azt már az előzőekben kérelmezte, a román nyelvű vizsgát jó eredménnyel tette le, és már hivatali esküt is tett.²³ Ezt a tanítóknak kötelezően le kellett tenniük, hozzáteve az alkotmányt, a Románia történelmét és földrajzát is.²⁴ Az iskola a nyilvánossági jogot és a működési engedélyt ugyanazon évben megkapta. A tanító a szükséges képesítéssel rendelkezett az állás betöltéséhez. Az iskola működési engedélye 1932. március 29-től érvényes.²⁵

1933-ban az állami 14 százalékos iskolasegély elosztásánál, ami az iskoláknak járt, ismét nehézségek adódnak. A segélyt miniszteri rendelet alapján a helyi iskolaszékeknek kellett elosztaniuk, mivel azt kiveszik a politikai község hatásköréből.²⁶ A református iskola nem kapja meg a neki járó részt. Emiatt fordulnak a Maros megyei Iskolaszékhez,²⁷ és a vármegyei iskolaszék meg is tárgyalja az ügyet. Szerint az iskola összes ingó és ingatlanvagyonának az illeték-egyenértékét el kell ismerni, amikor a működési engedélyt kérték, azt nyilatkozták, hogy elegendő fedezetük van az iskola működtetésére. E pont alapján a segélyosztás szabályszerűen történt. Az állami iskolának a segélyen kívül más jövedelme nincsen, tehát jogos az, hogy neki többet juttatnak. Anyagilag a felekezeti iskolák jobban vannak ellátva, mint a megye többi iskolája, az elosztás tehát végleges érvényű.²⁸ A miniszteri rendelettel ellentétben a 20 ezer lejes segélyből 2 tétel helyett 5 tétel vonatott le az állami iskola javára. A református iskola ebből az összegből kézhez kapott 5 ezer lejt, a római katolikus iskola pedig 15 ezer lejt.

Az iskolaszéki gyűlésen,²⁹ ahol a segélyt elosztották, a helybeli román pap elnökölt, a jegyző pedig az állami iskola igazgatója volt. Kijelentik, hogy az állami iskolának az építésből származó adóssága van, és úgy gondolják, ezt előbb az egész összegből le kell vonni, és csak utána megállapítani a részesedést belőle. Nem akarták megvárni a határozathozatalt, hanem önkényesen már a jegyzőkönyvet is megírták. Ezt a római katolikus plébános és BARTHA BÉLA sem írják alá, mire az állami iskola igazgatója bezárással fenyegetőzik.³⁰

Az 1934 novemberében tartott iskolalátogatás alkalmával az iskola és tevékenysége kifogástalannak minősítetik.³¹ Az 59 beírt tanuló rendszeren járt iskolába, a

nevelés eredményei jók. A következő évi vizsgálat eredményei is jók.³² Ezekben az években anyagi természetű nehézségek támadtak az iskola működésével kapcsolatban. Ebben a tanévben a főhatóságilag jóváhagyott hiány több mint 11 ezer lejt tett ki, amiből az Igazgatótanács csak 6 ezer lejt tudott fedezni. Ezért fordulnak ugyancsak Kolozsvárra, hogy a segílyt újragondolják, és a hiányt kiegészítsék. Segítség hiányában a római katolikus környezetben élő, s a román tannyelvű állami iskolával küzdő szovátai református elemi iskola másképp nem működhet. Az Igazgatótanács azonban, fedezethiányra hivatkozva, megtagadja az iskolai segíly növelését.

1936. november 3-án az iskolában kutatást tart a helybeli csendőrség, és a papitanítói irodából elkoboznak egy daloskönyvet, melynek első lapján a magyar *Himnusz* szövege áll. Ebből a négyéves dalkör tanulta a dalokat, de sem a *Himnusz*t, sem más hazafias énekeket nem tanultak be. A könyvet elkobozták a csendőrök, az esetről pedig jegyzőkönyvet készítettek.³³

Az 1937-es első iskolavizsgálaton, melyet IERONIM PUIA vezetett, megrovásban részesül a tanító, mivel a magyar szövegben is kötelezően románul kell beírni a földrajzi neveket. Ekkor pontosan 50 tanuló van beiratkozva.³⁴ Az évi második vizsgálaton nem észleltek hiányosságokat, 35 sőt a harmadikon sem.³⁶ Az ez évi negyedik vizsgálati jegyzőkönyv információi szerint BARTHA BÉLA megvetette az alapját egy faiskolának, sőt egy Iskola Múzeumnak is. Heti egy alkalommal foglalkozik felnőttekkel is, akik közt románok is vannak. Ezeket az estéket a szolgabírói hivatal engedélyezte, és Bartha a községi hatóságokat is meghívja néha az oktatásokra.³⁷ Ugyanaz évben egy kiküldött is jár a szovátai református iskolában, statisztikai adatok gyűjtése céljából, és megállapítja, hogy a tanító jól ismeri a román nyelvet.³⁸

1939-ben a beíratások folyamán a beíratást végző görög katolikus lelkész újabb három gyerek igazolását nem akarta aláírni azt állítva, hogy azok román eredetűek. DEÁK ANDRÁS református, szováta-fürdői házmeister ISTVÁN nevű gyerekét nem akarta beírni, mivelhogy az ő felesége görög katolikus vallású, és így román nemzetiségűnek számít, hiába volt a neve NAGY ROZÁLIA.³⁹ Az előző évben a gyerekek a református iskolába járt, az akkori beíratásnál az állami iskola igazgatósága nem akadékoskodott, ezt azonban hiába hangoztatták. LAKATOS MARGIT beírását azzal utasította el, hogy törvénytelen gyerek lévén, apja TREZNAI SIMON görög katolikus vallású, így a leány is román nemzetiségű. BÁRDOS JÁNOS beírását szintén ugyanilyen okkal utasítja vissza, miszerint törvénytelen apja, PALKÓ JÁNOS, görög katolikus.⁴⁰ Az Igazgatótanács a Minisztériumhoz fordul segítségért, és arra kéri, hogy utasítsa az igazgatóhelyettest, hogy a törvényben biztosított szabad iskolaválasztási jogot tartsa tiszteletben, s a gyerekek tekintessenek törvényesen beírottaknak. Októberben a nemzetnevelési miniszter rendeletére a tanító megkapja az állami iskola igazgatóságától a három gyerek igazolását.⁴¹ Az iskola nemrégén hazaérkezett igazgatója telefonon azt az utasítást kapta a marosvásárhelyi inspektorátustól, hogy az igazolásokat haladéktalanul adja ki.⁴²

Jegyzetek

1. Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára (továbbiakban: EREL): I. 45. 1912. I. sz. iratcsomó, 322. sz. irat.
2. EREL: I. 45. 1912. I. sz. iratcsomó, 4225. sz. irat.

3. VÖ. FEKETE ÁRPÁD - JÓZSA ANDRÁS - SZŐKE ANDRÁS - ZEPEZANER JENŐ: *Szovátta 1587-1989.* Székelyudvarhely, 1998. 139.
4. EREL: I. 45. 1912. I. sz. iratcsomó, 5705. sz. irat.
5. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 253. sz. irat.
6. EREL: I. 45. 1912. I. sz. iratcsomó, 717. sz. irat. Az esperesi hivatal először sürgeti az egyházi adófelesleg kerületi pénztárba való befizetését, de ugyanakkor az iskola költségvetési feleslegét, 1360 lejt, már befizettek. Ezt végül elismerik.
7. EREL: I. 45. 1912. I. sz. iratcsomó, 1817. sz. irat.
8. Szovátai Református Egyház Levéltára (továbbiakban: SZREL): *Iskola iratai.* Egyezségi okmány.
9. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 1810. sz. irat.
10. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 1929. sz. irat.
11. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 8899. sz. irat.
12. SZREL: *Iskola iratai.* Itt szerepel egy közlemény, melyet az állami iskola igazgatója adott ki a beíratásokkal kapcsolatban.
13. SZREL: *Iskola iratai.* 4. sz. irat. A megbüntetett tanulók listája.
14. BALOGH JÚLIA: *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás, 1918-1928.* Püski Kiadó, Bp., 1996. 76-79.
15. Az *Állami Oktatási Törvény* 19. paragrafusa értelmében jártak el az említettek, törvényesen.
16. Ezek között a VAJDA, FÜLÖB, JAKAB eredetű nevek szerepelnek leginkább.
17. JAKAB ATTILA: *A protestáns Erdély. Az erdélyi magyar protestáns egyházak és vallási közösségek társadalmi szerepe. Műhelytanulmány,* 11. Forrás:
<http://www.eokik.hu/publikaciok/MHT/MHT11.PDF> 18.
18. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 10246. sz. irat.
19. Uo.
20. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 24. sz. irat.
21. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 2062. sz. irat.
22. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 6897. sz. irat.
23. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 1165. sz. irat.
24. BALOGH JÚLIA: *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás, 1918-1928.* Püski Kiadó, Bp., 1996. 53-55.
25. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 4211. sz. irat.
26. SZREL: *Iskola iratai.* 1529. sz. irat.
27. SZREL: *Iskola iratai.* 45-933. sz. irat. BARTHA BÉLA levele a Miniszterhez.
28. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 8743. sz. irat.
29. SZREL: *Iskola iratai.* 106-932. sz. irat. A gyűlés összehívására vonatkozó okirat.
30. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 7792. sz. irat.
31. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 13364. sz. irat.
32. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 11252. sz. irat.
33. EREL: I. 51. 1912. I. sz. iratcsomó, 12070. sz. irat.
34. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 12729. sz. irat.
35. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 6715. sz. irat.
36. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 6714. sz. irat.
37. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 2455. sz. irat.
38. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 5228. sz. irat.
39. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 11247. sz. irat.
40. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 10912. sz. irat.
41. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 12056. sz. irat.
42. EREL: I. 51. 1912. II. sz. iratcsomó, 12056. sz. irat.

MÁRTON BÉLA

A szovátai református tiszteletes faragott kapui

Kulcsszavak: *KÁLI DÉNES; székelykapu; kapufaragás; kapuk díszítése*

Szováta központi részén, a református templom és a papilak előtt, 1942-től két igen szépen kimunkált kapu díszítette a bejáratot. A nagyméretű székelykapu a papilak homlokterében emelkedett 1942-1991 között. Nem veszett kárba, ma is áll, de 1991-re új helyre került, azóta az északi református temető főbejáratánál magasodik. Az átköltöztetést azzal indokolta néhai ANTAL SÁNDOR akkori református lelkész, hogy a hollandok hosszú és magas segélyszállító autója nem fért be alatta.

Előtte a szűk úton és az útkanyar tövénél a roma lakosság zaklatása, lábatlanodása miatt nem lehetett kipakolni a sok tonnás segély szállítmányt. Emiatt a református tiszteletes arra kérte az 1991-es faragótábor idején BANDI DEZSŐ iparművészt, hogy tervezzen egy felül teljesen nyitott, ugyancsak szépen mintázott faragott kaput. A tervből valóság lett, a szarvasos-madaras sóvidéki hagyományú új, nyitott kapu bent díszíti a teret, KÁLI DÉNES lelkész ritka szépségű székelykapuja az új református temető bejáratánál példázza a tehetséges lelkipásztor fejlett esztétikai érzékét.

A két kapu létrejöttének előzményeiről Dr. KÁLI DÉNES bőrgyógyásztól ismerünk adatokat. Amint elmondta, az ő családja Hargita megyéből, Alsó-Sófalváról származik. Ott napjainkban is sok KÁLI nevezetű család él. Még csak három éves volt, amikor az édesapja meghalt. Az akkori nagykendi pap, SÁMUEL JÓZSEF a nagybátyja nevelte fel, és iskoláztatta. A gyermek kivételes technikai érzéke korán jelentkezett. Alig múlt tíz éves, amikor kislőrüsszel és bicskával cséplőgépet, hajót meg egyebeket faragott.

1926-tól Nagykend református papja lett. Fő hivatása mellett számos technikai és gazdasági feladatot oldott meg. Nagykenden neki volt először saját kezűleg összeszerelt, két lámpás rádiója (1932). A helyi református templom orgonáját rendbehozta, és felhangolta. A rádiós ismereteket autodidakta módon könyvekből szerezte. Abban az időben a nagykendi parókia udvarán nem volt kút, ezért a templomról és a papilakról csatornás rendszerrel összegyűjtötte az esővizet, betonból készült 3x3x3-as víztárolóba vezette, amelybe háromezer liternél is több víz fért el. Három szűrővel is ellátta a szerkezetet, és a családja ezt a vizet főzésre, mosásra, mosogatásra használta hosszú időn át. A víztárolót a földre építette, ennek tetejére rózsakertet alakított ki, melyhez a rózsaszemeket az Enyed melletti FISCHER AMBRÓZI telepéről hozta, és saját maga oltotta be a vad töveket. Mindehhez oltott szátra falapocskákra ráírta, hogy milyen fajta rózsza lesz majd.

A régi nagykendi iskolán ő végezte a kőműves munkálatokat. A lakatos feladatokat is sikeresen megoldotta. Az 1930-as években hálából a nagybátyjának tartós

síremléket állított. A koporsó alakú köemlék négy sarkában négy bástyaszerű oszlopot öntött. A síremlék oldalába belevészte: „SÁMUEL JÓZSEF Református lelkész, volt 1848-as honvéd tűzmester”. Ha ledörzsöljük róla a mohát, a szöveg még ma is olvasható. Később saját kívánságára ugyanide temették őt is. PÉTERFFY LÁSZLÓ református lelkész, aki utána következett 1942-től összefoglalót írt róla „A mester, a mester fia” címen.

KÁLI DÉNES 1942-ben választott papként került Szovátára. Alkotó hajlamának éppen kedvezett, hogy a papilak és a templom elé éppen kapura volt szükség. Ismereteiben bízva már abban az évben hozzáfogott a nagyméretű székelykapu tervezéséhez, rajzolásához, faragásához. Száraz és bogmentes tölgyfából, népiesen „cserefából” dolgozott. A nagykapu méretei az alábbiak: külső szélesség: 494 cm, belső szélessége: 432 cm, székérbejárat szélessége belül: 312 cm, székérbejárat magassága belül: 310 cm, a gyalogbejáró szélessége: 90 cm, magassága a bolthajtás tetejéig 190 cm, a függőleges oszlopok szélessége: 27 cm, ezeknek vastagsága 10,5 cm, a két kapuszárny magassága közepén 284 cm, ebből tömör fenyőfa deszka 105 cm, magasan, léces felsőrész 150 cm, a szemöldökfa hossza 524 cm, annak szélessége 25 cm. A tetőszerkezetet két sor zsindegy fedí, két vége gömbölyödő. A szerkezet hat szarvon nyugszik, a szarvak méretei: 64x9x7 cm. A gyalogbejáró fölött 90x90 cm. nagyságú úr volt. A mester ide 10x4 cm, vastag osztókeretet helyezett. Kialakult egy négyszögű nyílás 42x40 cm mérettel. Mindenik sarokba díszítő elemeket rögzített. A tetőszerkezet csúcscsúcsai 5x5 cm tölgyfából készültek, ezek a tetővonal fölé 22 cm magasságba emelkednek. A homlokzatot tíz galambdúc teszi hagyományossá. A kengyel alakú galambdúccok 18 cm széles deszkába mélyednek. A galambdúccok alatt elől és hátul fogazott szegőléc nyúlik. E lécs a fogakkal együtt 7 cm széles. A sarokkötéseket 42 sisakos faszeg rögzíti a tartóoszlopokhoz. Ezek a lesarkalt, díszített faszegek 5 cm magasságba emelkednek ki a kapusíkból. Erősek is, ugyanakkor növelik a kapu plasztikai hatását.

A három függőleges kapuoszlop felületét gazdag díszítő faragás árasztja el. A virágindás dísz alulról füles kancsóból indul ki. Miként a hagyományos udvarhelyszéki kapukon, ezen is lefele kanyarog a viráginda, de úgy, hogy közben egyik ága lefele visszafordul, és szabályos kört alkot. A kör belső terét négy elemből álló tulipáncsokor, vagy más stilizált virágcsokor tölti ki. A legfelső körben egyetlen stilizált tulipán és annak hajló levelei díszlenek. A kanyargó indák, és egyben körök közötti kisebb üreket szépen ívelő kacsok töltik ki kedvező esztétikai hatással. A fölele kanyargó virágdísz életfának is tekinthető, hiszen a kompozíció virágelemei sokféleké, az élet gazdagságát is érzékeltetik. A felfutó virágdíszeket az oszlop két szélén simán hagyott két szalag fogja keretbe, mely egyben felfokozza a faragott díszek hatását. Mindkét kapun megfigyelhető, hogy a virágok nem naturálisak, hanem a körvonaluk kis lapokra, vonalakra bontott. De mindezt fejlett esztétikai érzékkel, sikeresen oldotta meg a művész, a hatásuk kedvező és egyedi jelleget kölcsönöz KÁLI DÉNES kapuinak. Egyediségét fokozzák azok a díszesen alakított „sisakos faszegek”, amelyekről már fennebb szó volt.

A négy áttörés a gyalogbejáró fölött nem sívár, nem egyenes, hanem hólyagos kiugrások és körre emlékeztető formák teszik változatossá. A boltív fölötti függőleges oszloprészt két-két önálló rozetta is díszíti. A négy rozetta között nagy számokkal van bevésve 1942, amely a faragás évét rögzíti. A szemöldökfára ezt véste a faragó: „Békesség Istentől!”. A kapu nyugati, papilak felőli oldalán lévő

felső zsindelesor 6 cm különbséggel, egyenként elhegyesedve fennebb emelkedik a födél gerincénél, így az eső ellen is jobban védi, ugyanakkor gazdagabbá teszi a látványt.

A kiskapu vagy gyalogkapu a templom délkeleti homlokzata előtt látható. Méretei: külső szélesség: 205 cm, belső szélessége: 153 cm, magassága a födéllal együtt: 310 cm, oszlopvastagsága: 11 cm, oszlop szélessége: 28 cm, belső magassága: 195 cm, magasság a szemöldökfával együtt a födélig: 220 cm, a zsindelezett tető az alján: 285 cm. A tetőt hat sor zsindelel fedí, a sorokból 13-15 cm látszik. A zsindelelapok alul egyenként hegyezetttek, így csipkézett látványt nyújtanak. A tetőn lévő nyugati zsindelesor 8 cm, nagyobb magasságban helyezkedik el. A kihegyezett tetőzsindelek sorba állítva ritmuskeltőek. Fent a gerinc két végén egy-egy függőleges állású faragott csúcspdíz emelkedik 28 cm magasan. A legfelső elem tulipán, alatta András-kereszt, lefele pedig sima. A zsindelel eresze alatt négy galambdúc sötétlik. A tetőzet alsó szélén fogazott párkány fut körbe. A két csúcspdíz külső szélétől a távolság 160 cm. A szemöldök gerendára négy tölgyfaszarvat erősítettek, ezeken nyugszik a tetőszerkezet. A négy szarv méretei egyenként 100x9,5x7,5 cm.

A két függőleges oszlopot egy pár szép ívű kőtes kapcsolja össze, tehát ez is kötött kapu. E kettőt a homlokzaton a mester egy színbe hozta az oszlopokkal, és a szemöldökfával. A rögzítését két-két díszes sisakú faszeg végezte el. A kiskapu két díszes oszlopát kívül izléses szegőminta fogja körbe, és ez fent boltívesen keretbe foglalja az alábbi bibliai idézetet is: „C zsoltár 2. v. Ó kapuin menjetek be hálát adván szívetekben. Jertek menjünk szent házába, teljes szívvel őt imádván!“. Az idézet betűi szép formájúak, egyediek. A betűk mellől a készítő kivéste a fát, így kalligrafikus hatással kidomborodik a szöveg.

A boltíves szegőmintáról elmondhatjuk, hogy a népi ékrovásos díszítéssel van rokonságban, viszont itt az esztétikai hatása magas szintű. A boltívesen hajló szegőmintán kívül csak két-két sisakos faszeg esik kívül, ezek rögzítik a szemöldökfába nyúló függőleges oszlopok csapjait. Az elmúlt évtizedek folyamán mindkét kapu sötétét barnára színeződött, azonban még így is érvényesül szépsége, és a kalligrafikus írású szöveg kedvező hatása.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy KÁLI DÉNES református lelkész figyelemreméltóan festett és szobrászkodott. A fiától tudjuk, hogy teológiai hallgató korában anatómia kurzusokra járt, és ezeket a megszerzett ismereteket állatalakos képein hasznosította. A festményei, szobrai értékelésére nem vállalkozom. Csak annyit írhatok rólok, hogy jómagam is szívesen lennék a gazdjuk. Orvos fia tájékoztatása szerint, képei láthatóak saját lakásán, KATONA IBOLYÁNÁL, SZABÓ GIZELLA tiszteletes asszonynál, és a néhai SZABÓ MIHÁLY tanár családjánál. Sokirányú tehetségénél maradva, meg kell említenünk, hogy elbeszélései, novellái is élvezetes olvasmányok. Számos írása jelent meg mind az egyházi, mind a világi lapokban. A művészi érzékű lelkész 1962. június 29-én szívinfarktusban elhunyt, de becses alkotásai napjainkban is megtalálhatóak, a fürdőváros lakói neves emberek között tartják számon, a nagykendői sírhantjához a fia állított emléket.

ZEPECZANER JENŐ

Dózsa Dániel verse Orbán Balázshoz

Kulcsszavak: ORBÁN BALÁZS, DÓZSA DÁNIEL, Szováta-fürdő

1848 tavaszán magyar forradalom győzött. Április 11-én V. Ferdinánd, 1830 - 1848 között Magyarország királya, Erdély nagyfejedelem, a székelyek grófja, aláírta a magyar országgyűlés törvényeit, melyek radikális változásokat jelentettek. Ekkor Erdély legfontosabb kérdése az unió volt, amit jogi érvekkel támasztottak alá, a fellángoló hazafias érzelmek követeltek, de a józan számítás is ezt indokolta, mert így Erdély népei azonnal élvezték volna a magyarországi változások gyümölcseit. Az erdélyi országgyűlés kedvező törvéncikkét, - melyet az Udvarhely-széki PÁLFFY JÁNOS és WEÉR FARKAS vitt Bécsbe, - június 10-én hagyták jóvá.

A lelkesült erdélyi forradalmárok közben UNIO zsebkönyvet adtak ki Kolozsváron, melyet URHÁZY GYÖRGY (1823 – 18773), a kolozsvári fő kormányzó (gubernium) fogalmazója szerkesztett. Az uniót alátámasztó történelmi és jogi érvekről TELEKI DOMOKOS egy nagyobb tanulmányának részletét közlik. A „prózaí részben” JÓKAY (így) MÓR, DÓZSA DÁNIEL, GYULAI PÁL írásaival találkozunk. A „verses részben” PETŐFI SÁNDOR, URHÁZI GYÖRGY, MENTOVICH FERENC, KELEMÉNY ZSIGMOND, LISZNYAY KÁLMÁN, TELEKI DOMOKOS, SEZESTEY LÁSZLÓ, VÖRÖSMARTY MIHÁLY, SZÁSZ KÁROLY, DÖBRENTEY GÁBOR, PAP ENDRE, MEDGYES LAJOS verseit közlik.

A makfalvi DÓZSA DÁNIEL (1821 – 1889) jogász, hivatalnok, országgyűlési képviselő, publicista, lapszerkesztő, költő a BÁRÓ ORBÁN BALÁZSHOZ című versével jelentkezik. A tartalomjegyzékben „költői levél”-nek nevezett vers, mely az óda vagy leíró költemény elemeit sem nélkülözi, közvetlenül kapcsolódik Szováta-fürdő korai történelméhez. A „Gondoltok-é reám az egymást/ Váltó újdonságok között./ Kihez néhány bizalmas órák/ Igénytelen emléke köt?” A „bizalmas órák”-nak nevezett találkozás Szováta-n történt, hol KÖVÁRY LÁSZLÓ, DÓZSA DÁNIEL és ORBÁN BALÁZS találkozott 1846 nyarán, az ORBÁN-család keleti utazása előtt.

ORBÁN BALÁZS a *Keleti utazás* c. könyvében így emlékezik: „Emlékezhetel, hogy gyermekkorom legszebb álma volt, megutazhatni egykor keletet, e szülőföldjét a nagyoknak, a csodásnak és titokszerűnek. A szép Székelyföld bérci közt, kedves szovátai fürdőnkön emlékszel-e: hogyan töltök együtt a holdvilágos estvéket, a fiatal kor édes ábrándjaival terelve, hogy együtt utazzuk be az emberi nem művelődésének bölcsőjét.”

Anyai családjáról, ami kelethez kötötte és felgyújtotta képzeletét, a FORESTI családról írja: „hercegi eredetű szelvelő naxosi latin családok közé tartozott a Foresti család is, melyből Knechtel nőszült. ... mind katolikusok, s ma is olaszul beszélnek, olasz eredetükre nagyon büszkék. ... Knechtel nejeinek anyja a francia eredetű Pilián családból származott, ... Még most is képzeletem varázs vázsnán lebeg az a szép, tekintélyes alak, festői keleti mezének pompájában, akit nagyanyának nevezhetek, s aki ajándékaival, elkényeztető gyöngédségével, apró becézgetésével életem e első szakában annyi örömet okozott nekem. Gyémántos ékszereinek, sok aranyának ragyogása most is felvillan előttem, mint egy tündérvilág mesés tüneménye, mint egy

szép dajkamese vonzó képlete. ... A mi bérceink, melyeket csak a régi dicsőség és régi szenvedélyek emlékezete színez ki szépnek, s ezáltal lesz előttünk vonzókká, elválhatatlanokká: nem tudták pótolni a Bosphorus bűbájos elragadó képleteit, a mi csendes magányunk nem tudá feledtetni a világ zaját; a mi szárazföldünk egyhangúsága a tenger nagyszerű hullám világát, a mi elzárkozottságunk a világkereskedelem nagyszerű mozgalmát, a mi döcögő kocsink a habokon simuló gályák sebes röptét.”

Tisztes úriház 9. - 50cm x 30cm, olaj-vászon, 2010

BÁRÓ ORBÁN BALÁZSHOZ

DÓZSA DÁNIELTŐL

Utánatok vágyó kebel
 Kelet felé tekintetek:
 Hol Vagytok? ... eddig tén hajótok
 A Chara-Denghizen lebeg;
 Tén fénylenek előttetek már
 A mecsetek félholdjai,
 S a tenger tükörén lebegnek
 Konstantinápoly falai.
 Látod a tájt, hol Attilának
 Járt diadalmas tábora,
 Vagy hol Botond buzogányának
 Hódolt Büzánc érckapuja:
 A földet, hol Szapáry szántott,
 És ahol Rákóczy szendereg;
 A népet, melytől szép hazánkat
 Oly sok vihar rongálta meg!
 Maholnap ott a szerailoknak
 Fürkészed kényes titkait,
 Vagy a nagyúr képeplékének
 Téped le briliántjait,
 Míg én hajótok füstjét látom
 Felhőkben az ég oldalán,
 S a keletről jövő szelekben
 Mintha búcsúszódd hallanám,
 Gondoltok-é reám az egymást
 Váltó újdonságok között,
 Kihez néhány bizalmas órák
 Igénytelen emléke köt?
 Te csak talán gondolsz e tájra
 Ha szíved érdekeltetik,
 És így forróbb gondolatidnak
 Falum is útjába esik.
 Engem gyakran borongó álmak
 Kísértének miattatok;
 És kérdelem a kelő napoktól:
 Szerencsés vajon utatok?
 Elképzelem a tornyosuló
 Tenger dagályt körültetek,
 S látlak, miként életveszély közt
 A bösz habokkal küzdetek,
 Ott, hol csak pár deszkaszálon
 Függet már az ember élete,
 S a mérhetetlen tenger áron

Balsors is könnyen érhető. –
 Az ég óvjon minden veszélytől,
 S hordozza őrző csillagát
 Szülőid, véreid fölött és
 Fölötted kedves jó barát.
 Ki tudja az idő méhében
 Fölöttem is mit rejt az ég!
 Ki tudja majd, ha visszatértek
 Láthatjuk egymást újra még?!
 Az isten adja azt megérem!
 De ha megérem nem lehet,
 Tudom sírom követ egy forró
 Könnyel te is megszenveded.
 Eljössz felém, azok nyomára,
 Kik egykoron szerettenek,
 S az elfeledt sir alkonyára
 Emléksugárt derítenek.
 Zengd akkoron tovább, barátom,
 Azon szelid fájdalomokat,
 Melyek közt érző szívemmel
 Lantom húrja megszakadt.
 De félre ti, borongó képek!
 Meglátjuk egymást, jól tudom ...
 A jó isten vigyen békével –
 És hozzon vissza boldogon!

Magyarázó jegyzetek:

- Kara Dengiz, az ókori Pontus Euxinus, a Fekete-tenger, felidézett veszélyei arra is vonatkoznak, hogy egy viharban itt pusztult el ORBÁN BALÁZS anyai nagyapja KNECHTEL JÁNOS.
- ATTILA hun uralkodó II. THEODOSIUS császár (408 – 450) uralkodása alatt több hadjáratban is megsarcolta a bizánci birodalmat és adófizetésre kötelezte.
- BOTOND, a magyar vezére korának ismert harcosa, 960-ban Bizánc falai alatt párviadalban győzedelmeskedik, majd buzogányával betöri a város érckapuját.
- „Szapáry szántott” utalás SZAPÁRY FERENC huszárkapitányra, aki 1664-ben AHMED pasa fogságába esett. Fogvatartója eke elé fogatta és kényszerítette, hogy szántson. Szabadulása után 1687-ben, mikor alkalma lett volna, nem állt bosszút.
- „Rákóczy szendereg”, utalás II. Rákóczi Ferenc sírjára, mely 1906-ig az isztambuli Szent Benedek jezsuita templomban volt.

SZAKÁCS LÁSZLÓ

Natura 2000 – természetvédelem a 21. században

Kulcsszavak: *Natura 2000 program; élőhelyek védelme; Sóvidék kistérségi élőhelyek*

A technológiai fejlődés fénykorában, egy szuperinformatizált, virtuális világ küszöbén a szabad természet egyre jobban a háttérbe szorul. Világszinten a népesedésvégzésnek és a fokozódó fejlődési igyekezeteknek úgy tűnik, semmi sem szab gátat, sokszor drasztikus és nagyméretű átalakítási folyamatok során napról napra zsugorodnak a természetes élőhelyek, pusztulnak ki növény- és állatfajok, vagy sodródnak a fennmaradás határára.

Akár szójaültetvényé vált esőerdőkről, akár a hazai erdeinkbe egyre jobban elterjedő hétvégi-ház áradatról, rétek, kaszálók felaprózódásáról, beépítéséről, átalakításáról, természetes tájak fokozott antropizálásáról (például a másként hasznos szélturbinák nem megfelelő elhelyezése, stb.) beszélünk, jogosan tehetjük fel a kérdést: mennyire fenntartható ez a fejlődés és a jövő generációk számára marad-e még valami az „érintetlen” természetből?

Hazánkban is, a jó ideje tapasztalt robbanásszerű építkezési láz (amely ugyan kissé csökkent a gazdasági helyzet miatt), az infrastruktúra kiépítése, bővítése, a nagymértékű fakitermelés, és még hosszasan sorolhatnánk az emberi behatások lajstromát – egyre inkább átalakítják közvetlen környezetünket.

Lakott területektől távolabb eső tájak arculata meg változik a fokozott turisztikai tevékenységek szorgalmazása miatt: a természeti szépségek és értékek kiemelésének érdekében sokszor magát a természetet áldozzuk fel. Európában a természetvédők már évek óta felfigyeltek a területek fokozott antropizálásából eredő veszélyre, s uniós szinten egy összefüggő ökológiai hálózat kialakításával, más szóval Natura 2000 területek kijelölésével próbálják megóvni tagállamaik közösségi érdekességét és jelentőségű élőhelytípusait, valamint a vadon élő növény- és állatfajok védelme révén a biológiai sokféleséget (biodiverzitás). Ugyanakkor lehetőséget biztosítanak a hagyományos emberi tevékenységek folytatására is.

A Natura 2000 program alapját a Madárvédelmi (79/409/EEC) és az Élőhelyvédelmi (92/43/EEC) Irányelvek képezik. Hazai jogszabályok szintjén e két európai irányelv előírásait az 57/2007-es Sürgősségi Kormányrendelet (OUG 57/2007) keretén belül szögezték le (jelenleg módosítás alatt áll).

A Natura 2000 hálózat az Európai Unió közel 20 %-át fedi Különleges Védelmi Területek (Arii Speciale de Conservare/ SAC – amelyek az Élőhely Irányelv listáin szereplő veszélyeztetett fajok és élőhelyek védelmét szolgálják), valamint Különleges Madárvédelmi Területek (Arii de Protecție Specială Avifaunistică/ SPA - a Madárvédelmi Irányelv által megjelölt madárfajok védelmét biztosítják) formájában.

A Különleges Védelmi Területek érvényesítéséig ezeket Közösségi Érdekeltségű Területek (Situri de Importanță Comunitară/SCI) fogalommal jelölik. Hazai szinten a Natura 2000 hálózatba foglalt SCI-k és SPA-k az ország területének körülbelül 17%-át fedik, és ezen ökológiai hálózatba foglalt területek listáját az Európai Bizottság 2010-ig kell jóváhagyja.

Országunk különlegesen értékes természeti adottságait tekintve (két új biorégióval gazdagítja az ökológiai hálózatot, életképes és számottevő nagyragadozó-állomány, emberi tevékenységtől mentes élőhelyek, stb.) fontos összetevőjét képezi az uniós hálózatnak.

Maros megyében a Sóvidék egy részét is magába foglaló Kelemen-Görgényi Közösségi Érdekeltségű Terület (ROSCI0019) a legnagyobb, összterülete 135.521 ha, amiből 123148 ha Maros megyében található. A Kelemen és Görgényi vulkanikus hegységek nagy részét magába foglaló terület körülbelül 100.000 ha természetes, emberi behatástól kevésbé érintett erdő védelmét szolgálja s fontos genetikai központját jelenti a Kárpátok nagyragadozóinak: 400-450 barnamedve (*Ursus arctos*), 100-120 farkas (*Canis lupus*), 70-80 hiúz (*Lynx lynx*), stb.

E területen számos élőhely található, mint például:

- a fajgazdag szőrőfűgyepek (Natura 2000 kód: 6230*)

- kékperjés láprétek (6410)

- üde, tápanyag gazdag magaskórósok (6430)

- ártéri mocsárrétek (6440)

- hegyi kaszálórétek (6520)

- mészkerülő sziklanövényzet (8220)

- nem idegenforgalmi hasznosítású barlangok (8310)

- mészkerülő bükkösök (9110)

- szubmontán és montán bükkösök (9130)

- törmelékletjtő- és szurdokerdők (9180*)

- puhafás ligeterdők, éger- és kőrsligetek, illetve láperdők (91E0)

Fajvédelmi szempontból is jelentős terület, olyan közösségi érdekeltségű és/vagy védett fajok fordulnak elő, mint például a havasi cincér (*Rosalia alpina*), szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a rovarok közül.

- őszapó (*Aegithalus caudatus*), jégmadár (*Alcedo atthis*), szirti sas (*Aquila chrysaetos*), kis békászó (*Aquila pomarina*), darázsölyv (*Pernis apivorus*), vörösvércse (*Falco tinnunculus*), kabasólyom (*Falco subbuteo*), vándorsólyom (*Falco peregrinus*), lappantyú (*Caprimulgus europaeus*), hamvas küllő (*Picus canus*), fekete harkály (*Dryocopus martius*), siketfajd (*Tetrao urogallus*), nyírfajd (*Tetrao tetrix tetrix*), törpekuvák (*Glaucidium passerinum*), uhú (*Bubo bubo*), gatyáskuvák (*Aegolius funereus*), a madárvilágból,

- botos köllönte (*Cottus gobio*), galóca (*Hucho hucho*), petényi márna (*Barbus meridionalis*), tiszai ingola (*Eudontomyzon danfordi*), a halak közül,

- sárgahasú unkabéka (*Bombina variegata*), gőték (*Triturus cristatus*, *T. Montandoni*), a kétélűek közül,

- piszedenevér (*Barbastella barbastellus*), hosszúsárnyú denevér (*Minioterus schreibersi*), hegyesorrú denevér (*Myotis blythi*), közönséges denevér (*Myotis myotis*), hiúz (*Lynx lynx*), vidra (*Lutra lutra*), farkas (*Canis lupus*), barnamedve (*Ursus arctos*) az emlősök közül.

Ezen európai érdekeltségű ökológiai terület nem foglalja magába a lakott terü-

leteket de gyakran a települések (falvak, városok) határáig húzódik. Natura 2000 térség közelében élve felmerült a kérdés, mennyiben befolyásolja az ott lakók életét, életvitelét az ökológiai hálózat jelenléte. A hiedelmekkel, félreértésekkel ellentétben, nem károsítja a tulajdonjogot valamint a területek kezelésének jogát, nem tiltja meg a gazdasági tevékenységeket, infrastruktúra kialakítását, a mindennapi tevékenységekre sem kell hatástanulmányt készíteni. A terület jelenlegi kiaknázásának számos formája megmarad, ha összeegyeztethető a fajok és élőhelyek megőrzésének előírásaival, ugyanakkor jó lehetőséget jelent vidékfejlesztési célú közösségi pénzalapok lehívására, természetes (bió, ökö) termékek bejegyzésére és forgalmazására. Bizonyítéka az adott terület természeti értékeinek, és jó jövedelmi forrást jelenthet a tájjellegű, természetbarát turizmus (ökoturizmus, faluturizmus) gyakorlásával. A vadászat, halászat, turisztikai tevékenységek folytatódhatnak, ha nem károsítják a fajok megmaradását és élőhelyeiket.

Javaslatok mezőgazdasági területek kezelésére:

- füves területek – vadvirágok számára is kedvező – kaszálása
- növényvédő vegyszerek és műtrágyák használatának visszaszorítása/betiltása
- különböző munkálatok (szántás, aratás, terménybegyűjtés) oly mértékű művelése, hogy ne veszélyeztessék a fiókáikat, kölykeiket nevelő fajokat
- parlagon hagyott területek biztosítása a kismélsők és egyéb fajok védelmére
- a megdolgozott táblák között, folyópartok mentén a biológiai sokféleséget megővő keskeny mezsgyék biztosítása
- ésszerű legeltetés
- vetésforgók alkalmazása
- a tábla közepétől a széle felé haladó kaszálás (szabad utat hagyni a vadfajoknak)

Az erdők környezetkímélő kezelésének néhány lehetősége:

- bizonyos mennyiségű száraz faanyag erdőben való megőrzése (harkályok, különféle rovarok, mint szarvasbogár, havasi cincér számára), odvas, öreg fák megkímélése (madárfajok, kismélsők számára)
- az életképes erdei ökoszisztémák megőrzése – lehetőleg a természetes folyamatok támogatásával kíméletes gazdálkodási módokkal, biológiai megelőző módszerekkel
- rovarirtó és növényvédő szerek mellőzése, minimális alkalmazása, a biológiai és alternatív erdészeti módok alkalmazásának szorgalmazása
- kitermelési tevékenységeknél a ki nem termelt fák védelme
- a talaj lenyomtatásának vagy túlzott felszabdálásának (nehézgépek alkalmazása) elkerülése
- olajszenyvezés elkerülése
- a vizek állapotának megőrzése (a kitermelt faanyag hidakon történő átszállítása, vizen keresztül történő vontatás betiltása)
- az erdei utak (infrastruktúra) oly módon történő kiépítése, karbantartása, hogy a lehető legkisebb káros környezeti hatása legyen
- a természetes regenerálódási folyamatok biztosítása, olyan kezelési és kitermelési módok (akár a faanyag akár erdei gyümölcsök esetében) alkalmazása, amelyek
- a terület hosszú távú produktivitását biztosítják
- az erdőgazdálkodásban a genetikai alap valamint a biológiai sokféleség megőrzése mellett kiemelt fontosságú a táj érintetlenségének megmaradása – (különbö-

ző korcsoportú erdők, arborétumok megőrzése).

– helyi munkaerő alkalmazása a kezelési, kitermelési tevékenységeknél

Természeti értékeink megóvása elengedhetetlenül fontos egy életképes és egészséges gazdasági és társadalmi rendszer fenntartásához is, megőrzésük nem csak a természetvédő feladata kell(ene) legyen. A természetvédelem lehetőségei körvonalazódtak, most már tőlünk függ, meg tudjuk-e őrizni ezen felbecsülhetetlen értékeket saját magunk és gyermekeink számára.

Roncs akt 3. - 68cm x56cm, olaj-vászon, 2010

RÁDULY JÁNOS

Tartóoszlop

*Megragadóbb a
Látomás: tested íve
A tartóoszlop.*

Koronás

*Beszélgessünk most
A nincsről is- Koronás
Nagy királyunkról.*

Kiadó tér 3. - 150cm x 88cm, olaj-vászon, 2008

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Mindig otthon
(Novella)

Az autók ablakán szétfolyt a nap, Mazsola egy akácfa árnyékába húzódott, sarkával a szegélykövet kopogtatta. A saroknál lassító autók egymás után húztak el mellette, a táblához közel két hátizsákos lány lengette a papírt, rajta egy távoli megye betűjelével. Mazsola táskájába tette a napszemüveget, unottan integetett. Három oldaltáskás férfi állt melléje, cipőjükön cement- és mészpor, hangosan nevetgéltek és a lányokat figyelték. Késő délutánra járt már, és Mazsola csak a más megyei autókat intette, a városbeliek a közeli fürdőhelyre igyekezhetnek, felpakolva, mert a legtöbb autó tele volt. Egy kamion elvitte a lányokat, aztán újabbak jöttek, rövid nadrágosak, csomag nélkül. Megkopott mikrobusz állt melléjük, a férfiak után a lányok is mind felültek. Hangos zene szólt, a fiatal sofőr és idősebb társa cigarettazott.

Bevágott a szél az ablakon, a férfiak hallgatagon ültek, leszálltak a második faluban. A sofőr a lányokkal beszélgetett, Mazsola kibámult az ablakon. Esti fürdés lesz, derült ki a beszélgetésből, hamarosan egyedül maradt az utastársak közül.

Az eltérőnél amikor leszállt, hatalmas port vert fel az induló autó. Kővér meleg ülte meg a mezőt. Tászkáját vállára akasztva indult el a keskeny úton. A gabonaföldeket barnult szalma csikozta, az úton szénaszalakat gyűjtött csomóba az eső. Tovább, az erdőnél megállt Mazsola pár percre. Háta mögött messzire volt már a város, negyedóra járás után rálátott már a falura. A gyümölcsfák között egy-egy piros tető jelezte az új épületeket, a túlsó dombon marhacsorda legelt. Csend volt, a főúton suhanó autók zúgása nem ért el eddig. Szénásszekér ereszkedett előtte, gyenge szél hordta illatát. Ahogy utolérte, köszönt a két szalmakalapos férfinak.

Az alacsony kapu mögött felugatott a kutya, amikor benyitott. Néhányat vakkanított még, aztán fejét fölemelve állt előtte. Mazsola megsimogatta, és hozzászólt.

– Hej, ki jár itt, a mindenségét... – könyökölt a tornácra egy bajszos férfi.

– Adjon Isten, sógor! – emelte fel a kezét Mazsola. Odament, kezét fogtak.

– Na, hogy van, mit csinál?

– Lopom a napot. Korbácsot fonok – emelte föl egyik kezében a szíjdarabokat.

Széket tett Mazsola elé, leültek és rágyújtottak. Amióta a sógor kitorste a bokáját, járnia sem szabadott, amíg a repedt csont egészen helyre nem jön.

– A legnagyobb dologidőben – tette előbbre a jobb lábát. – Az asszony lett a gazda, s a leánykák.

Két lányát mindig így emlegeti, pedig egyikük már asszony. Velük tanult meg rendet forgatni, amíg kisebbek voltak.

– Hát ti hogy vagytok? Hogy megy az élet? – hangzott el a szokásos kérdés. Mazsola kurta mondatokkal válaszolt. A sógor poharakat hozott, a tornác párkányára tette.

– Hozd ki a hűtőből a zöld üveget – intett a háta mögé. Mazsola továbbtette a táskáját, és bement a konyhába, az üveggel együtt kicsorbult hamutartót hozott ki. A sógor töltött.

– Na, Isten hozott!

– Egészségünkre!

Egyből kiitták az első pohárral. Mazsola ölébe vette a táskáját, színes tasakot vett elő.

– Beteszem a hűtőbe...

– Nem kellett volna költeni, van itt még, amennyi kell...

Mire visszajött, tele pohárban várta a mézszínű bor. Kigombolta az ingét, fát hordott be és tűzgyújtót hasított, enni adott a csirkéknek. Csöves kukoricát hozott a gabonásból, bedobta a vályúba.

– Szép lett az a két süldő – ült vissza a székre.

– Az, te. Le is lehetne már vágni, akkorák. Még a vasat is megennék... – kacagott a sógor. – Őszire megszabadulunk a nagyobbiktól.

– Eladja?

– Levágjuk, fiam! S azelőtt még egy juhot, kukoricaszédéskor. Be a fagyasztóba, aztán az asszony intézi a többi.

Szekérszörögés hallatszott, a sógor a tornác végéből nézett ki az útra.

– Odavan az asszony, napszámossal. Mindjárt hazakerülnek.

Még az erdő fölött járt a nap, amikor megjöttek. Mazsola levetette az ingét, kinyitotta a nagykaput. A nénje ahogy leszállt a szekérről, megölelte és megpaskolta a hátát.

Ilyen legény kellene nekünk is, vagy kettő-három – kacagott, és jobbról-balról cuppanós csókot adott az arcára.

– Tedd, föl, fiam, a kalapot, lássák, ki a gazda – intett a sógor az asszonynak. A szekér beállt a csűrbe, Mazsola elkapta az egyik villát és odaálltak felrakni a szénát. A napszámossal nevezett fiú vizet merített a kútból, jót ivott és szembepancsolta magát. Ingével törülközött meg, aztán felmászott a szénapadlásra.

Mire végeztek, az asszony tüzet gyújtott és ételt melegített. A hűvös konyhában terített asztallal várta őket. Pohárka pálinkával koccintottak, csendben kanalazták a zöldpaszuly levest. A kutya a küszöbnél hevert, és fogát csattogtatva kapott a legyek után.

A sógor közben kisántikált bekötni a teheneket.

– Töltsél bort – szólott vissza a feleségének.

Mazsola elé nagy tányér tojásrántottát tett a nénje jó darab kolbászokkal, és folyton kínálta a két legényt, vegyenek még. Amikor végeztek, pénzt tett a legény elé az asztal sarkára.

– Még aztán a másik szekérral is, jövő héten... – töltötte közben a bort. A második pohárral már az ajtó között itta meg a legény.

– Menni kell, otthon is van dolog – búcsúzkodott.

Az estéli dologban Mazsola is segített, amit lehetett. Kiment a pajtába, amíg fejt a sógor, ott beszélgettek. Mire végeztek, sűrűsödött a sötét. A háziak ekkor ettek,

aztán a tornácon üldögéltek, majd a nagyszobába húzódtak be. Észre sem vették, mennyire telik az idő.

– Jön a busz is mindjárt – nézte az órát az asszony.

Az autózúgás után nemsokára csattant a kapu, megérkezett a kisebbik lány.

– Hát te itt vagy? – nézett Mazsolára.

– Ez milyen beszéd, te? – emelte föl hangját a sógor.

– Hát a délután telefonáltam, de senki nem volt otthon. Azt akartam tudni, merre leszel a hét végén.

– Már délután eljöttem, alkalmival. Mazsola fényképeket szedett elő, az asztalra tette. Hárman háromfelé kapkodták el.

– Jaj, te, ezt mikor fényképezted? – fordult Mazsolához a nénje. – Úgy nézek ki, mint egy száz esztendősnő.

– Nem is vagy már tizenennyolc – kacagta a férje. – Add csak errébb, hadd lássam, milyen leszel, amikor megvénylusz.

Mazsola hamar elaludt, és korán ébredt. A kútnál mosakodott, a sógor a tehénpajtából sántikált elő.

– Egy pohár pálinkát azért megérdemelnénk – ült le a küszöbre. – Ennyi jár nekünk is – intett a szemével Mazsolának.

Az asszony a törülőkendővel csapkodta a legyeket.

– Úgy látszik, süket a hely...

– Nehogy úgy jársz, mint a zenészek. Hogy jární jár, de nem jut! – kacagott az asszony, és egy-egy pohár pálinkát hozott a férfiaknak.

– Még van a korsóban, úgy gondolom...

Reggeli után kávéfőzött az asszony, hátravitte az udvarra a férfiaknak.

– Jó, hogy nem mentünk kaszálni. Hozhattad volna utánunk ki a hegyre – ült le a sógora a fávágó csutakra.

– Hát ha nem jöttetek be a házba...

– Vagyunk bent eleget, egész télen. Annyit ülök melletted, hogy még meg is unod.

– Jól mondod, hallod-e. Ha te tudnád, hogy ez az ember mennyit tud mondani – fordult Mazsolához az asszony. – Elmehettél volna bemondónak a rádióhoz – nézett hátra.

– Igen, de akkor kinek rágnám az oldalát egész nap? Hogy sírnál utánam... Akkora könnyed potyogna, mint egy-egy egres...

Mazsola úgy kacagott, hogy még zörgött a kanál a tányéron a kávé mellett. Aztán ahogy ketten maradtak, komolyabb dolgokról beszélgettek: szénáról, az állatokról meg a földekről. Hogy ne töltsék hiába a napot, gabonát őröltek, a nénje a lányával az ebédet készítette.

Később üres üvegeket keresett Mazsola, és néhány sört hozott az üzletből. A kút mellett hideg vízbe tették, hogy hamarabb lehűljenek. Szőlőkarónak való akácfaakat hegyeztek meg, kézvonóval hántották le a kérgüket. Amikor végeztek, leültek a csűrkapu elé, egy-egy üveg sörrel.

Mára elég, nem vagyunk elítélve – intett a sógor, és jót húzott a sörből. – Temp-

lomba se mentünk...

A hűvös falú templom csendje kiskorától ismerős volt Mazsolának, nyaranta nagyszüleiével ment istentiszteletre. Nagyapja az ünneplő kalapját kereste elő, gondosan lekefélté róla a pilléket, a gyermeknek pedig a cipőfényesítés volt a feladata. A nagymama sötét kendőt kötött, és fehér zsebkendőt fogott a markában. Erős, vékony hangja kihallatszott a többi közül, amikor énekeltek. A gyermekeknek a karzatban volt a helyük, neki ez különösen tetszett, mert mindenkit láthatott odafentről. Templomozás után a férfiak a kocsma előtt üldögéltek, fehér ingben, fekete mellényben és kabátban, ő pedig szívesen maradt a nagyapjával, szájátva hallgatta a fogságról szóló történeteket. Albert bácsinak az óraláncán ötkopekés lógott, Oroszországból hozta, egyszer a nagyapja elkérte, hogy neki is megmutassa. Vajon kinél lehet most az óra meg az ötkopekés?

– Azt mondtátok a múltkor, eladnátok a házat – nézte a cserepeket a sógor.

Mazsola bólintott.

– Régóta nem lakta senki, csak romlott minden...

– Bíró Mózsiék rendes emberek. Amióta ott laknak, javítgatják is. Láttad az új kerítést...

– Nem is a pénz miatt adtuk oda.

– Jó nagy kert van vele, megér annyit, mint a régi ház.

– Nem sok haszon van belőle. Ahhoz itt kellene lakni...

– Te nem költözöl haza, a földből bajos most megélni. De azért kár lenne eldobni azt a jószágot.

A sógor húzott egyet a sörből, és nagyot hallgatott.

– Lakást akarsz venni, vagy autót? Ha kell, adok kölcsön pénzt. Abból a házból úgysem nyersz vagyont, itt nem ér annyit. S ha eladódik, mi lesz a földekkel? Nekünk még az is sok, ami van, nem is tudjuk megművelni az egészet. De a föld... az mindig érték, s ott vannak még az erdők is.

– Nem akarok én semmit se venni – mondta Mazsola.

– Akkor nősülni akarsz? Itt házatok van, s földetek, akármi történhet, arra számítani lehet. Itt meg lehet élni, nem csak a városból áll a világ. Sohasem tudhatod, hova fordul a világ.

Hogy ez itt más világ, azt megérezte már kisgyerekként. Alig várta a vakációkat, hogy hazajöhessen. Saját kutyája, báránya, malaca volt a nagyszüleinél, a kert pedig külön birodalom volt számára. Amióta kiadták a házat, nem is járt oda, még az udvarra se. Most se ment le az Alszegebe, hogy megnézzze, pedig milyen szívesen dolgozott a kertben máskor... Mondja el a sógorának, hogy a szülei akarnak megszabadulni a háztól? Pedig amikor a nagyapja ágyba került, azt tervezték, hazaköltöznek, csak éppen munkahely nem került egyiküknek se. Hej, mennyit reménykedett titkon, hogy mégis ideköltöznek... az anyjának már teher a hétvégi munka itt, bár sosem mondja ki. Milyen jó lenne hétfő reggelente a csendes hátsó szobában kakaskukorékolásra ébredni!

– Te sem tudod még, hova alakul az élet. Autóval be lehet járni a városba is minden nap. Látod, Lakatosék is mindent eladtak, amikor elmentek, most pedig más

jószágot vettek, hazaköltöztek.

Az apja sosem szól semmit, nem az ő öröksége. Ha még pár évet éltek volna a nagyszülei, biztosan ők is visszaköltöztek volna. Milyen hamar elmentek egymás után... Mintha most is látná őket a nyári konyhában, az ablak alatti kanapén ülve. És amikor megjöttek az esti busszal, a kapuban várták mindketten.

– Mi is terveztük annak idején, hogy beköltözünk, de hogy egy betondobozban lakjak... nem tudtam rászáni magam. Veszekedtünk is eleget emiatt – kacagott a sógor. – aztán inkább építettem abból a pénzből, amit autóra spóroltunk. A leánykák még kicsik voltak, nekem jó állást ígértek, nénédnek pedig erősen mehetnéke volt. Aztán elmúlt az is – emelte meg az üveget koccintás helyett.

– Na mi van, politikai félóra? – állt a nénje csipőre tett kézzel az ajtóban. – Gyerekek, mert kész az ebéd.

A pálinkásüveg az asztalon volt már, nénje töltött a férfiaknak. Csendben ettek, csak az evőeszközök koccantak a porcelán tányérokon. A kávé a tornácon itták meg, a sógor nagyokat nevetett saját történeteiben, a nénje tejet és zöldséget csomagolt Mazsolának. Nem ellenkezett, úgyis hiába.

– Tettem paradicsomot s egy kicsi zöld petrezselymet is. Elbírja a busz – túrt bele a nénje Mazsola hajába. Ő az órát nézte.

– Menni kell már? – szólt a sógor. – A sörök is ottmaradtak...

A kapunál kezét fogtak.

– Jövő héten hogy lesz? – nézett a szemébe a sógor. Mielőtt válaszolt volna, a nénje belevágott:

– Mondd meg anyádéknak... hogy mi mindig itthon vagyunk.

Mazsola bólintott, és elindult. Vállát lehúzta a táska, visszafordult és intett, mindhárman a kapuban álltak még. Nehéznek érezte minden tagját, nehéz volt a kedve is, kényszeredett mosollyal köszönt a szomszédoknak. Körüllengte a meleg, a virágillat, e még a maradékát sem érezte a szárnyaló kedvnek, ami ide hozta. Mintha nem is haza, hanem világgá indult volna.

Kiadó tér 5. - 170cm x 112cm, olaj-vászon, 2008

FEKETE ÁRPÁD

Örménymagyar anekdoták

Az örmény családok, családnevek kutatása során nemcsak évszámokkal, a család számbeli és nembeli összetételével találkoztam, hanem sokszor humoros, tréfás, anekdotikus történetekkel is. Ezek összegyűjtését, dokumentálást, közlését is fontosnak tartom. A most következő anekdotákat adatközlőmnek, SZENKOVITS LÁSZLÓNAK, született: 1929, Fő út 137. szám alatti szovátai lakosnak köszönhetem.

SZENKOVITS FERENCÉRŐL, az agglégény nyárádszeredai kereskedőről több anekdota maradt fenn, emléket állítva tréfás kedvének. Egyik alkalommal Ákosfalvára utazott barátjához, a községi bíróhoz. Kihirdette vele, hogy tyúkganét akar felvásárolni nagyobb mennyiségben. Amikor a gazdák vitték a "terméket", megkérdezte tőlük, hogy a kakasét külön választották-e? Persze a nemleges válaszra utasította az eladókat, hogy válasszák külön. A gazdák mérgükben lerakták a trágyát, hősünk pedig ezzel trágyázta meg földjét.

A másik eset Szovátához kötődik, amikor meglátogatta egyik barátját, akinek nagy gyümölcsöse volt. Látván, hogy a nagy cseresznyefán egy szem gyümölcs sincs, felfogadott egy embert, akivel csokorba kötött sok-sok száras cseresznyét s éjszaka barátja fájára kötöztette fel azokat. Reggel mondta a barátjának:

-Nagy gyümölcsösöd van, gyere, szedjünk egy pár szem cseresznyét.

-Oda mehetsz - jött a válasz, mert ott egy szem sincs.

Addig noszogatta, hogy végül is hátramentek a kertbe, ahol a gazda elámult a csodától, látván, hogy cseresznye van a fán, holott előtte való nap még egy szem sem volt. A végén persze jót nevettek és nagyot mulattak vigasságukban.

Sokszor járt Korondra, meglátogatni a rokonokat. Három lovat fogott egymás elé. Hetekig ült a rokonok nyakán, egyszer csak megkérdezték, mikor megy haza. Nyugodtságára vall, hogy válaszában két-három napot ígért. Akkor tényleg elindult, de egy óra múlva törött tengellyel visszafordult. Addig, amíg a tengelyt Antal öccse nem csináltatta meg, nem ment haza. A vendéget megunó Antal természetesen megcsináltatta a tengelyt s így végre a "kedves vendégtől" megszabadult.

Egy másik alkalommal vendégeket hívott, fűtyőbicskákat prézliben kisütetett, s az "eledelt" üveg éjjeliben tálalta fel. A lámpába vizet töltött, tetejére kevés petróleummal, így tangófényben maradt a vendégkoszorú. Hogy teljes legyen a komédia, a petróleum gyorsan elfogyott, s mindenki sötétben maradt. A felbosszankodott vendégek persze távozni akartak, de a veranda padlódeszkáiból a házigazda kiszedte a szegeket, így a vendégek alatt felbillenő deszkák következtében a távozó vendégek egymásra estek.

A parajdi hetivásár alkalmával az atyhai atyafiak betértek a kocsmába s annyira leítették magukat, hogy a kocsmáros már nem tudott megszabadulni tőlük. Megérkezett a bohém SZENKOVITS, aki megnyugtatta, hogy mindjárt megszabadítja tőlük. Fennhangon kezdett sopánkodni: - Hallották az új hírt? Jajjaj, egész Atyha

lángokban áll. A bódult állapotú atyhaiak hamar figyeltek a kellemetlen hírre, azonnal kirohantak szekereikhez és vágóban iszkoltak hazafelé. A megtisztult kocsmában SZENKOVITS FERENCnek rögtön alkalma adódott, hogy kedvére mulathasson. A hagyomány szerint a vicces-bohém úriemberre egyetlen tettéért sem nehezteltek, mindig jóvátette "bűneit".

A SZENKOVITSOK egyik bohém rokona, a parajdi SZENTPÉTERI család tagja, egyszer fogadásból szolgájával 15 perc alatt a Bucsin-tetőről hajtattott le Parajdra, három, egymás mellé, egy szánba befogott lovával. A hármas fogat időben megérkezett, igaz, hogy célba érés után mindhárom ló elpusztult.

Tisztes úriház 5. - 50cm x 40cm, olaj-vászon, 2010

BERECZKI KÁROLY

Kacagó fejfák

Kulcsszavak: Székely sírfeliratok; kopjafák

ESTÁN bá, a falu sírásója, miután meghalt az öreg tisztelendő, ázni kezdte komótosan a sírt és magában dünnyögve mondogatta: Bizony, por és hamu vagyunk, bizonyítá KERNÁC SAMUNK! Odapillantott nagyhirtelen a tőle harmadik sírhantra, amelyben a falu kocsmárosa nyugodott uzsorátlan lélekkel immár egy esztendeje. – Maga miért nem siet a sírásással? – lépett hozzá az ifjú tisztelendő, akit éppen azelőtti nap nevezett ki Katolnára a püspök úr. – Ne izguljon, kolléga úr! – mondta vastag bajusza alól mosolyogva ESTÁN bá. – Mire idehozzák az öreg tisztelendőt, olyan mély lesz a sír, mint az örökkévalóság! A fiatal katolikus pap sértődötten duzzogta: – Már hogyan lennénk mi kollégák, ESTÁN bá! – Mi úgy, ifjú tisztelendő uram, hogy én faragom a bölcsőt, s maga keresztel, én ásom a sírt, s maga temet. Tehát egykenyéren vagyunk! Avval megpökte a tenyerét és mélyet nyomott az ásóval az agyagos anyaföldbe.

Aznap délután nagy harangzúgással el is temették az öreg tisztelendőt, s a temetés után ESTÁN bá fel is állította a frissen faragott kopjafát. Ezt véste rá: „*Becsületes tisztelendő vala Mégis meghala!*” Aztán vállára vette az ásót s indult hazafelé. Éppen a temető kapujában találkozott össze MÓZSIval és IGNÁCCal, két régi komájával. – Hát ti hová igyekeztek? – kérdezte kíváncsian. – Szállást készítünk az öröklétnek – válaszolta a két koma és búsan tovább lépegettek. Nézegették a fejfákat és nagyokat hümmögve sóhajtoztak. – Nétené, már KERNÁC SAMU es itt van. – Ez meg PIROSKA, az a vén púpos. A keresztapja faragta a fejfáját, me’ senkije se maradt jámbornak. – Nahát, kedves komám, maholnap mi es idekerülünk – mondta nagy beletörődéssel Ignác bá. MÓZSI bá bölcs nyugalommal ráhagyta: – Mi igen, ha nem ügyelünk! IGNÁC bá hosszas töprengés után kibökte: – Édes komám, ha az Úristen úgy rendelné, hogy hamarabb halok meg mint te, akkor mit íratnál az én fejfámra? – MÓZSI bá hátrább tolta tarkóján a kalapját és hunyorogva mondta: – Én azt, édes komám, hogy „*Itt nyugszom én, olvasod te, nyugodnál te s olvasnám én!*”

Induljunk el mi is a két székely komával a székely temetőkbe, hogy a kacagó fejfák láttán megfejtjük a székely lélekben rejlő derűt, azt a bensőséges humort, amely hozzásegítette ezt a makacs fajtát túlélni az utóbbi ezer esztendő létsorvasztó küzdelmeit. TAMÁSI ÁRON Ábelének kacagása győzi le a halált a székely temetőkben. Mikor NYÍRÓ JÓZSEFet, a másik nagy székely író megkérdezték arról, hogy honnan veszi novellái témáit, az író széttárta a karjait és azt mondta, hogy ő biza a temetőkből. S rögtön elmondta kedvenc viccét: „*Jesszusom, Máriskó, hát mi leve Están bával? – Avval csak annyi, hogy meghala egy cseppet!*” Ebben a válaszban a székely humor minden bája és mély emberi igazsága benne van. S ha

már fejfáknál tartunk, idézzük KÁNYÁDI SÁNDORNnak TAMÁSI ÁRON temetésére írott gyönyörű sorait: „Kivánhat-é ember többet/ Derékaljnak szülőföldet, / s két cserefa lombos ágát szemfedőnek?”

Következzenek hát a humoros fejfák mindenholnan, ahol székelyek éltek és haltak:

„Okosság volt minden,
Amit mondani szokott.
De keveset beszélt,
S annál többet ivott.”

„Itt nyugszik Áron,
Ki volt sok vásáron.
Addig csereberélt,
Míg egy ló, egy herélt,
Úgy ágyékon rúgta,
Itt van róla a nyugta.”

„Itt nyugszik Döme,
Ráesett a malom köve,
Mire észrevette volna,
Hóttan mászott ki alóla.”

„Itt nyugszik Peski,
Ki a sírből les ki,
Nem kell neki túrócsusza
Sze’ már rég a sírba csusza.”

„Itt nyugszik Horgos János
Úgy verték agyon a
Szentgyörgy vásáron
A múlt nyáron.”

„Elaludt Tóth János
Az erdőhöz közel,
Másnap reggelre
Halva ébredte fel.
Megcsípte valami,
Így esett halála.
Aki vigyázatlan,
Ilyen sírt talála.”
„Én voltam a falu
Legerősebb legénye,
Csak eggyel nem bírtam
S ez lett a vége.”

„Pihenünk itt ketten,
Ez alatt a fa alatt.
Hárman vótunk
Egy kocsmába
De a harmadik elszaladt.”

„Agglegény vót,
Mégis meghótt.”

Korkép - 30cm x 25cm, olaj-vászon, 2005

„Éppen akkor érte
A halál zord szele,
Mikor a konyhában
Nyers tormát reszele.”

„Nem jöttem sohasem
Kocsin temetőbe,
Csak mikor a sógor
Vágott engem főbe!”

„Itt nyugszik kedves orvosom,
S körötte, akiket gyógyított.”

„Kece Pál bíró
Sz.1811 mgh. 1882.
Élete híres volt
Halála hirtelen.”

„Vége Vig Andrásnak,
Mert neki sírt ásnak,
Most ásnak Andrásnak,
Holnap ásnak másnak.”

„Én Imre Márton
Felszólítok mindenkit,
Hogy csináltassa meg
A sírkövit.”

„Itt nyugszik Sós Benedek,
Ki sose tett egyebet,
Mint lányokat csábított,
S utolsót ásított.”

A két székelly koma jókat derült a kacagó fejfákon és felfogadták, hogy maguk is előre megrendelnek egy tréfás sírfeliratot. Már kifelé tartottak a temetőből, mikor megszólalt MÓZSI bá: - Tudod, NÁCI komám, most jövök rá, hogy itt es eltelik, csak egészség legyen!

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Vörös szőnyegen

Nyírfakisasszonyok sárga haja szélben játszik,
fehér, vékony testük november keze alatt remeg.
Táncuk zenéjét zizzenő füvek sóhajtják, lábuk alatt
a szőnyeget valaki fakó vörösre festette meg.

Bő fényben ég a zörgőre aszott levél,
távoli csontvázként a nyírek szélben mozdulnak.
Rémséges karjukkal kinek intenek vajon?
Visszhangja hallszik rég elpattant húrnak.

Dorombol a szél nagy fák tövén, elégedetten.
Régmúlt nyár fénye csillan őzek szemében,
lányok hajának illata moha szagával vegyül
és hollók nagy szárnya suhog a hűvös égen.

Tisztes úriház 11. - 50cm x 35cm, olaj-vászon, 2010

MOLNOS FERENC

Szolgálat

(Novella)

Az útszéli villanypóznákon bágyadtan hunyorognak az égők. Csak nemrég verték fel őket nappali álmukból, még ki sem törölhették szemükből az álmot, bóbiskolnak még egy keveset. Ez meg is látszik a világitáson, a november végi estében végig az utcák során kőverre dagadt, átláthatatlan sötét árnyékok terpeszkednek. Különben álmos most minden. Nem is csoda, hiszen az ilyenkor szokásoshoz képest enyhe a lég, és sehol egy hűvös fuvallat. Fülledt az est. Valahonnan apró szemcsékben pereg a köd, fojtóssá lett tőle a lélegzet. A belátható tér érzékelhetően zsugorodik, egyre kisebb lesz. Az estéből alig marad több, mint a nyirkos szomorúság, amivel már az induláskor nyakon legyintett.

Gubanccal kutyaagolunk utcaszám a ragacsos estben. Én kerülgetem a rám váró tócsákat, barátom a poráz végén meg-megáll, szagmintákat vesz az útszéli gye-
pen, kerítések oldalán, villanyoszlopok tövén. Időnként lábat emel, s odafirkant valamit. Tudom, hogy üzeneteket olvas és küld ilyenkor. Nem sieti el, akkurátus, pontos munkát végez.

Tulajdonképpen magam is ráérek. Hadd szellőzzön a fejem! Jó lenne kitakarítani belőle minden gondot, ami mindeddig vackot vert benne! Csak hát a leglustább gondolat sem hagyja magát egykönnyen kituszkolni onnan. Nem szeretem ezt az időszakot. Az ősz már véget ért. Színesre mázolt, pompás lombjukat nagylelkűen szétszórták a télre váró fák, de a tél nem jött még, s ők búskomoran állingálnak naphosszat. Ez a lucskos idő kibírhatatlan. S a várakozás. A bizonytalanság a legrosszabb, hogy lesz-e még tél, s ha igen, mikor jön? Mikor borít be hegyet és völgyet fehér leplelvel? Mikor öltözteti széppé, teszi újra tisztábbá és elviselhetőbbé e beszennyezett világot? Ezért szeretem a telet, de félek is tőle. A fűtésszámlák magasra nyújtózkodó tételeivel ijesztget. „*Nem baj, ha egyáltalán meg sem jön, legalább kevesebbe kerül akkor a fűtés.*” – játszom el a gondolattal, pedig tudom, ha megérkezik majd, mint mindig, őszintén örülök neki.

Bárhogy is elmerültem az ábrándozásban, az éppen soros utca egyik sötét szakaszán, egy furcsa fekete folton megakad a szemem. Szabályos emberformája lenne, fejszerű kerek formát látok, alatta szélesedő vállakat, lefelé nyúló, egybefolyó árnyat. A részletek kivehetetlenek. Egy bizonyos, ha vannak lábai, azok nem érik a földet. Az emberszerű árny mintegy arasznyival a talaj felett lebeg. Vagy a kerítésre van festve? Eszembe sem jut, hogy miért. Nem is töröm magam affélével, hogy kérdéseket fogalmazzak meg vele kapcsolatosan, csak annyira futja: „né, valaki ott a deszkakerítésen!” Amint közelebb érünk, hirtelen megmozdul, leválik a kerítésről, és felénk lépik. Nem is ijesztő. Jó fejfel alacsonyabb nálam, kissé görnyedt, apró, törékeny alaknak hat. A kutyám rá sem hederít, nem morog neki, s a farkát

sem csóválja. Az akadozó vékony hang sem lepi meg.

– Titkár úr!... Titkár úr!...

Ismerős ez a hang. Ismerős a megszólítás, és most már a meglevenedett árnyék is hirtelen ismerős lett. A gyenge világításban még csupán egységes foltként látom, de már tudom, hogy számtalan ruhadarabba bugyolálva ki topog felém.

– Jó estét, REBI! – megengedem magamnak, hogy keresztnevéen szólítsam, s azon a bizalmas hangon köszönjek neki, amely csak régi, kipróbált ismerősök között szokás.

Immár a múlt kódébe veszett az a pillanat, amikor először szót váltottunk. De bizonyosan ő kezdeményezett. Talán már akkor is „titkár úr!”-ral kezdte, mert tőle kaptam ezt a címet és rangot, s ő tartja még mindig nekem immár vagy két évtizede. Soha senki más nem nevezett így. Én meg nem firtattam, hogy miért ez a megtiszteltetés. Cserébe tisztelegéssel szóba állok vele, meghallgatom, s olykor értem is, hogy fogatlan szájával mit motyog nekem. Legtöbbször az éppen elhunytak nevét közli velem minden bevezető és körülményeskedés nélkül. Kérdésre a virrasztás és a temetkezési szertartás időpontjáról is pontosan referál. Csak utánam kiált az utcán: „*Titkár úr!... Titkár úr!... tudja, hogy kik vannak meghalva?*” És már sorolja is. Naprakész adatokkal szolgál. A tőle kapott információk alapján szerkeszthetném a helyi újságba az elhalálozási rovatot. Ő persze, ott van minden temetésen. Annyira hozzátartozik a rítushoz, mint az elhunyt valamint a szertartást vezető pap. Ha valamilyen okból nem tudna jelen lenni, a sírba helyezést minden bizonnyal egy-két nappal elhalasztanák. A legkisebb felhajtással szervezett virrasztón és temetésen is egy pohárka pálinkával és egy-két szelet kaláccsal megkínálják a végső tisztességre összegyűlteket. Azt hiszem az ő élelmezési tervében jelentős szerepet kap ez a kis pálinka és kalács.

Most mellém lép. Mintha kisebb lenne, mint néhány napja, amikor legutóbb találkoztunk. Nem hiszem, hogy a gyenge fény miatt tűnik úgy, hogy napról napra töpörödik. Alakja is görbül, hangja is megkopik. Fogatlan szája befelé görbül, ajkai teljesen eltűntek, s én egyre rosszabbul értem, hogy mit beszél. Sosem kérdeztem, hány éves. Nyolcvan felé közeledőre taksálom. Tudom, hogy a vastag fejkendő alatt mindössze centisre vágott fehérbehajló haj lapul, amely fésű nélkül is elvan, s arcán a ráncok is csak mélyülnek és szaporodnak. Mozgása csoszogóvá vált. Ej, pedig a minap is, még de fürge volt! Örökös nyüzsgésben teltek az évei. A szolgálat szorgalomra kötelezte, és ő igyekezett tisztességgel megfelelni a szolgálati elvárásoknak.

A „szolgálat” kifejezést nem is használja, én akasztottam rá egykor buzgalma látán, amellyel a köztisztaságért régóta tevékenykedik. Elhivatottságot érez a szakmája iránt. Nagy szó ez, ma már nagyítóval sem találni elhivatott embereket. Az emberek egyszerűen félnek teljesen odaadni magukat valamilyen ügynek. Rettegnek a véglegességtől, a változtathatatlanságtól. Bármibe fognak, kiskaput akarnak hagyni maguk mögött a visszalépésre, a menekülésre. Így aztán amihez közük van,

sohasem lehet teljes. Nem vállalnak fel semmit úgy istenigazából, csak majdnem-szerelmet, korlátolt felelősséget, beteljesületlen életet. Folyton félnek, hogy valami egyszerűt, megismételhetetlent elszalasztanak. Valami kimarad az életükből, ami tulajdonképpen jár nekik, csak hát résen kell lenni, mert különben más tesz kezét rá. Nem feledkezhetnek bele semmibe, mert az örökös készenlét, a várakozás nem engedi. Átáramlik rajtuk az idő, amíg ők unatkoznak és szenvednek. Érzékelik, de nem tudnak mit tenni. Nem értik, miért ilyen mostoha velük a sors, miért nem jut nekik egy kis öröm, néhány önfeledt, boldog perc.

REBI viszont odaadta magát a munkájának, odaadta az életnek. Nem tartalékol, nem tervez menekülési útvonalakat, hanem igyekszik jelen lenni az időben, megélni a percet, amelyik jön, s ha berzenkedik is olykor egy kicsit ellene, tulajdonképpen elfogadja, amit hoz. A munkáját nem jobb híján végzi, nem azzal az érzéssel, hogy pillanatnyilag ez adódott neki, és csak a kényszer viszi rá, mert többre hivatott. Nem gondol ő másra, nem várja a nagy pillanatot, amikor megmutathatná, mire képes. Egy seprűvel is beéri, az sem rosszabb eszköz arra bárminél, hogy tökéletes munkát végezzen. Mert az a lényeg, a megfelelés valamely önként vállalt feladatnak.

– Hol van a sárga lajbija? – érdeklődöm, a fényvisszaverő mellény felől, amelyet figyelemfelkeltő volta miatt általában magára öltött, mondhatni a szolgálat jelképeként választott.

Egyenruha hiányában rögtönzött magának valamit, ami kiemelte az utcát s a piacot benépesítő átlagpolgárok közül, és hivatalossá tette. Egy begombolatlan, csálén álló sárga mellény adott neki magabiztosságot. Rajta nem mellékes kiegészítő egy műanyag keretbe foglalt fényképes kitűző, amely a tájékozatlanok előtt is igazolja az általa végzett szolgálatot. A tényérnyi, hivatalosnak tűnő igazolványt az önkormányzatnál különös gonddal készítették. Vigyáztak rá, hogy jól látható legyen a név és a hivatali pecsét, hogy látványa meggyőzze az esetleges okvetlenkedőt, aki e nélkül nehezen nyugodna bele, hogy ez az aszott anyóka vigyáz fel a napi piac körül a tisztaságra és rendre.

– Kimostam...

– Gyorsan szárítsa meg, s vegye fel, mert nélküle nem látszik a sötétben, én is alig vettem észre magát!

– Megszáritánám, ha lenne hol.

– Hát akassza a kályha fölé! Csak vigyázzon, nehogy meggyúljon! Tulajdonképpen mit csinált azon a kerítésen az imént? Úgy rálapult, mintha oda lett volna festve.

– Csak beszólni akartam ide az egyik szomszédnak... fel kellett álljak a deszkára, hogy belássak az udvarra...

– Mit akart ott látni a sötétben?

– Szoktam nekik a boltból olyan... olyan izét hozni, ami leesik, amikor vágják a kenyeret...

– Morzsát a kenyérszeletelőtől?

– Azt... azt. Két helyre is szoktam vinni... azon kívül haza is... a tyúkoknak. Meg kellett volna kérdezzem, hogy ma hozzak-e, de nem ég a lámpa náluk, ejsze már lefeküdtek.

Meglepett ezzel a kenyérmorzzával. Pillanatokig nem jutok szóhoz. Elképzelem, mekkora vállalkozást épített ki erre a morzsára, amit a boltban esténként zárórákor neki adnak, hogy ne dobják a szemétkébe. Mekkora mennyiség lehet az, ha két helyre is hordja, sőt olykor az otthoni tyúkoknak is juttat belőle? Azt jól sejtem, hogy nem az otthoni tyúkok a legfontosabbak. Azokhoz neki tulajdonképpen semmi köze. Nem tervez a tyúkok combjára, mellehúsára, azon egyszerű okból kifolyólag, hogy azok nem az övéi. Egy udvaron, egy házban lakik a lányával és annak családjával, de mégis külön. Minden bizonnyal az ők leltárjukban van az udvaron kapirgáló szárnyas-állomány. Szárnyas-állomány! De jól hangzik. Most jut eszembe, hogy az utcai fronton nincs is kapujuk, kerítésük, s azon az udvaron még nem láttam baromfit kapirgálni. Lehet, hogy jól rejtegetik az „állomány”-t előlem. De, ha REBI tyúkokat említett, csak kell lennie bár egy icipicinek valahol. A fiatalokkal ridegre fordult kapcsolatában talán nem számíthat finom falatokra. Az van neki, amit ő szerez. És még van ereje megszerezni a betevő falatot így vagy úgy. Megtalálja azokat a helyeket, ahol még szükség van az ő seprűjére: egy-egy bolt előtt, kocsmái teraszon... Kezében most is ott a seprű. Úgy hordja magával, mint jó szakai a szerszámosládát: legyen kéznél, ha szükség. Sose lehet tudni, mikor akad egy kis plussz munka. Záróra előtt indul az esti takarításokra. Ilyenkor szoktunk a legtöbbször találkozni. No, meg a piacon. A piacon, amitől nem tud megválni. Régi munkahelyét nyugdíjba vonulásakor a lánya kapta meg örökségül, de én azóta is, nagyon sokszor, REBIT látom ott takarítani. Arra haladtomban, olykor az esti sötétben pillantom meg ott tenni-venni. Éppen sepreget, rámol az asztalok alatt, vagy egy nagy kartondobozzal cipekedik. Ha meglát, megszólít: „*Titkár úr!... Titkár úr!*”, s a halotti jelentés után elmond valami fontosat, egy-egy ötletet vagy csak észrevételt, amitől ugyan nem lesz jobb a világ, de ha foganatja lehetne, ebben a kisvárosban bizonyosan nagyobb lenne a rend.

– Mi is van azzal a szárítással? Mintha azt mondta volna, hogy nincs, hol szárítsa...

– Otthon nincs. HORVÁTH BANDIKÁNÁL terítettem ki a ruhákat, s oda ma már ilyen későn nem mehetek.

– BANDIKÁNÁL?

– Igen, BANDIKA rokonom, ő megengedi.

– Az jó, de otthon ki nem engedi meg.

– Hát a vejem, titkár úr.

– Olyat el sem tudok képzelni, hogy valaki nem moshatja ki a szennyését...

– Mosni lehet, csak teregetni nem, mert zavarja a vejemet.

– Ilyen rosszféle lenne?

– Úgy uralkodik, mintha ő született volna itt, és nem én.

– A leánya mit szól ehhez?

– A leányom? A leányom... Ő is csak dirigál egész nap.

Látom, hogy rossz irányba kanyarodott a beszélgetésünk, kérdéseimmel elindítottam egy panaszlavinát. Jó lenne odébb állnom, mielőtt elborít. De nem hagyhatom faképnél hirtelen. Furcsának találom ezt a „ruhaszáritást”. Hogy kiszorítva érzi magát, azon viszont nem csodálkozom. Régóta kivették a kezéből az irányítást. Biztos vagyok abban, hogy szívesen megmondják neki, hogy mit tegyen és mit ne.

– Titkár úr, ezt már nem lehet tovább bírni.

– Ki kell bírni, REBI! – próbálom bátorítani. – Az élet rövid, s nem egészen tejföl, de ki lehet bírni. Nem szabad elszontyolodni!

Ő ezt most nem hallja, mert éppen átadta magát teljes beleéléssel a siránkozásnak.

– Nem lehet...

– Dehogynem, REBI. Voltak maguk még ennél rosszabbul is.

– Titkár úr, meg kellene mondja a polgármesternek, hogy adjon nekem egy garzont.

– Képes lenne csak úgy blokkba költözni, ott hagyni a házat, az udvart, a kertet... az egész bennvalót nekik?

– A gázt a nyugdíjamból kifizetném, jól megvolnék én ott... Mondja meg neki, hogy utalja ki a garzont, mert tovább nem lehet bírni!

– Hát... ha lesz neki, magának biztosan kiutalja...

– Eléggé sürgős lenne, mert mindjárt itt a tél.

Nem mondhatom el neki, hogy harmincöt évesnél fiatalabbak támogatására épített tömbházat az Országos Lakásügynökség. Ez az első ilyen célú állami beruházás majd két évtizednyi szünet után. Azt a negyven lakrészt már évek óta várták az igénylő fiatalok. A szerencésék, akiknek jutott, már be is költöztek valamennyi lakrészbe. Rebi erről bizony lemaradt. Ha egy félévszázaddal fiatalabb lenne... talán... De eljátszom a gondolattal, hogy milyen jól nézne ki az új lépcsőházi közösségben, a fiatalok között REBI. Csak átlépne valamelyik szomszédba, hogy hírt vigyen arról, ki halt meg, esetleg kölcsön kérne két tojást, nyugdíjkézbetésig egy húszast, vagy beülne egy kávéra, kis tereferére. Biztosan nagyon örülnének neki.

– Tél még volt, aztán odalett. Ez is jön és el fog múlni. Lesz még jökedve magának. A házából pedig senki nem teheti ki, mert az a magáé.

– Nem is hagyom magam, titkár úr.

Ezt nagyon határozottan mondta. A szeme is villant a sötétben. Egyszerre olyan harcias lett, hogy már nem is féltém őt tovább, meg fogja védeni magát, ha tovább rekumozzák. Ahogyan az imént belevetette magát a kétségbeesésbe, ugyanúgy azonosul az új szereppel, amire a segítségemmel talált az imént.

– Na, menjünk, magát várja a szolgálat! – mondom, mert itt jól lezárhatóan

találom ezt a beszélgetést, s különben a kutyámnak is nagyon elege van a rostokolásból.

Nem válaszol. Egymás mellett baktatunk, azon a mintegy két-háromszáz méternyi távon a „hivataláig”. Közben meg-megállok, mert Gubanc lépten-nyomon feladatokat talál magának az útszélén. Ilyenkor megvár, nézi a kutyát, de neki sem mond semmit. Pedig általában megszólítja, ha találkozunk. Azt hiszem, igazán nincs itt. Neki még nem sikerült lezárnia egy korábbi beszélgetést. Nem, nem azt, amit velem folytatott, hanem az otthonit, ami biztosan perpatvarosra sikeredett. Most, minden bizonnyal, magában azt folytatja. Éppen jól kiosztja a vejét vagy a lányát. Hadd tanuljanak tisztességet! Elvégre az ő házában élnek. Egy tisztességes házban, ahol illik viselkedni. Meg aztán ő sem egy jött-ment koldus. Van egy kicsi nyugdíja – többet is adhattak volna azokért az évekért –, és mellette még munkát is vállal itt-ott. Hányan mondták már, hogy „mi lenne velünk, ha REBI nem lenne?” Hát azt csak akkor tudják meg, ha tényleg nem lesz. Mi minden marad takarítatlanul! Pedig egészsége nem a régi. Folyton fáj valahol. Ha nem a dereka, akkor a háta, ha nem a háta, akkor a válla. Az a sok piaci munka, no meg a hideg és a huzat... ha nem csinálna semmit, ebben a korban, azért sem szólhatnának semmit. Bár erősebbek, ők többet lustálkodnak. A lányának ugyan ott van a piac – bár azt is hányszor ráhagyja! –, de a vejének nincs semmiféle biztos keresete. Alkalmi munkákat vállal. Ha hívják napszámba... Aztán mégis nekik áll feljebb... Ej, nagyon várják, hogy legyen vele már valami, hogy ne legyen az útjukban... De hiába szabadulnának tőle, onnan őt ki nem tehetik. Megmondta a titkár úr is.

– Jó éjt! – kezdem a búcsúzkodást. – Könnyű szolgálatot!

– Adjon isten, titkár úr! Ne féljen, a dolgomat elvégzem én!

– Hát én abban biztos vagyok. Ne vegyen a szívére semmit! Csak magát hergeli. Nem éri meg. Inkább legyen vidám! Akkor könnyebb elviselni bármit.

– Az már igaz.

– Láttam én magát úgy táncolni, hogy olyat még nem pipáltam... Azóta sem feledtem el.

Valóban így van. Egy városi ünnepségen, a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt mutatta be tánctudományát. Nem is annyira a szökdécselése, az esetlen mozdulatának bája bizonyult emlékezetesnek, hanem az a mély átélés, az arcáról sugárzó önféledt boldogság, amellyel magára vonta a figyelmet.

– Amíg fiatal voltam, biza, tudtam én táncolni – derül fel az arca az új téma kapcsán.

– Már nem volt annyira fiatal, amikor én láttam. Úgy aprította, mintha tizen-nyolc éves lett volna.

– Ej, mikor voltam én tizen-nyolc... – réved el a múltban, s én látom a tekintetén, hogy egészen addig visszanéz.

– Szerintem még most is jól bírná.

– Öreg vagyok én már a tánchoz.

- Csodát öreg... Én vénebbnek érzem magam.
- Menjen innen, titkár úr!
- Maga valahol táncolni tanult, ne is tagadja!
Már huncutul mosolyog, mintha sikerült volna visszamennie az időben, és egy jóképű fiatalember éppen most vallott volna szerelmet neki.
- Dehogy tanultam... csak úgy magamtól... nem olyan nehéz az. Az ember megénezi, hogyan kell, aztán ugyanúgy megcsinálja
- Én például hiába néztem, nekem ez sosem sikerült.
- Mondtam, hogy nem olyan nehéz, csak egy kicsit oda kell figyelni. Ilyenformán kell lépni... Na, ide nézzen! Aztán így fordulni... Lépni... fordulni... Próbálja csak meg, titkár úr!
- Éjfélig elnézném magát, REBI, olyan jól csinálja. De hát magát várja a szolgálat... s a kutyámnak is már nagyon mehetnékje van.
- Kár, hogy most nincs időnk... Egyszer, mikor jobban ráérünk, megtanítom.
- Köszönöm! Na, jól elbeszélgettük az időt. Még szinte táncrea is perdültem magával az utcán.
- Valamikor táncolni is kell, titkár úr.
- Annál nincs is jobb. Addig kell mulatni, amíg élünk.
- Mikor már nem tudunk, akkor bezzeg táncolnánk...
- Maga itt még a sötétben pördülhet néhányat, de nekem ezzel a kutyával mennem kell. Az ég áldja!
- Magát is, titkár úr!

NAGY MIKLÓS KUND

A mulandóság diszkrét bája.
Gondolatok Kuti Botond festészetéről

Kulcsszavak: *KUTI BOTOND; festészet; KUTI DÉNES*

Szovátát a kiemelt figyelmet érdemlő települések jele illeti képzőművészetünk képzeletbeli térképén. Aligha van még egy hasonló nagyságrendű városa Romániának, ahol ennyi kitűnő alkotó élne, mint e fürdőtelepéről is híres sóvidéki központban. Művészei rangját, teljesítményét és számarányát tekintve, rendszeresen működtetett alkotótáborát, meglehetősen gyakorisággal megrendezett tárlatait mérlegelve van, aki már művésztelepi jelenséget vél felismerni benne. Ez nyilván vitatható, noha az itt élő, dolgozó képzőművészek számára egy ilyen távlat sem elképzelhetetlen, hiszen nagyra becsült korelnökük, KUSZTOS ENDRE köré tömörülve egyesületet is létrehozta s a helyi önkormányzat vezetősége is hosszú távú támogatásuk mellett kötelezte el magát, tehát valóban előre léphetnek a művészeti közösségteremtés útján. De egyelőre talán inkább arról beszélhetünk, hogy műfaji, stilisztikai, generációs vonatkozásban is szerencsésen megoszló, egymást színesen kiegészítő, hatásukban felerősítő, markáns alkotó egyéniségek öregbítik Szováta hírnevét, akiknek munkássága, összefogása komoly hatást, ösztönzést, vonzerőt fejt ki környezetükben. Így a régebbiek mellé természetesen felzárkóznak az újak, jönnek a fiatalok. Igaz, mennek is, folytatják, kiegészítik tanulmányaikat, vagy szűknek érezve a provincia kereteit, engednek a nagyobb központok csábításainak, ám a távozók többsége sem feledi, nem veti ki magából szovátaiságát. KUTI BOTONDRól is elmondható ugyanez. A mesterképzést sikeresen abszolválva jelenleg Kolozsváron telepedett le. Gyermek- és ifjúkora helyszínei, élményei, emlékei azonban ezer szállal kötik szűkebb pátriájához, ahol elsőként bűvölte el és ejtette rabul örökre a művészet világa. Nyelvhasználatunk mai idegenes, szlenges, parlagiasabb gyakorlatában kissé szépelgően romantikusnak tűnhet ez a megfogalmazás, de az édesapa, KUTI DÉNES festőművész titokzatosan sejtelmes, különös színekben, fényekben ragyogó, pompázatos képbeli univerzuma és az őket körülvevő buja természet együttesen tényleg ilyen hatást válthatott ki a valóságot felfedező, arra érzékenyen reflektáló, kivételesen tehetséges gyermekre. Hogy aztán később mindez nem ugyanúgy jelentkezett az ő festészetében, mint az édesapjában, abban nincs semmi rendhagyó. A fiak mindig mást akarnak, és másképp tükröznék külső, belső világukat, mint apáik. A művészi elhivatottságuk azonban sok művészetkedvelő öröme mindkettőjükben azonos hőfokon és igényességgel érvényesül.

Kérésemre BOTOND tömören megfogalmazta mai ars poeticáját. Jegyezzük ide a

lényegét: „A mulandóságot sugalló tematikák érdekelnek, az ember halandósága és környezetének lassú pusztulása, rothadása. Mindezek ellenére mégis az elmúlás tragédiájának szépsége az, ami folyton inspirál, újra és újra munkára készítet. Elhagyott iskolák, tönkrement színházak, félig összedőlt, patinás lakótömbi szobák, és az emberi test, melynek szépsége véges. Ennek az átalakulásnak a pillanatait igyekszem megragadni egy-egy olajképen az emlékezés, a nosztalgia érzéseivel.” Ne csodálkozzunk, ha egyesek ebben is egyfajta romantikát látnak. És ellentmondást is az átlagember elképzelései szerint a fiataloktól joggal elvárt, virtuális lehetőségeikből logikusan következő életöröm illetve az ifjak részéről többnyire lehangolóan megnyilatkozó pesszimista életérzések között. Megtörténhet, a későbbiekben megváltozik ez a nemzedéki alapállás, tény azonban, hogy ők úgy nőttek fel, hogy mindenütt azt tapasztalhatták, a mulandóság mindenben rányomja környezetü/n/kre a maga letörölhetetlen bélyegét. Ne mondjuk, hogy az ilyesmi nem nyomasztó, még ha előbb vagy utóbb hozzá is szokunk. Örülünk viszont, hogy a pályakezdő státusát egy-kettőre meghaladó művész az elmúlás e szomorú folyamatának szépségét is fel tudta fedezni, és ihletetten, szuggesztíven, a maga belső hasonlatosságára át-lényegítve képes volt egyedi, eredeti módon, elismerést érdemlő festőiséggel és sokat sejtetőn kivetíteni.

Nyilván nem csak kijelentés vagy egy-egy festmény szintjén fontos KUTI BOTONDnak az átalakulás pillanata. Akárcsak valamelyik egzakt tudományágban egy bizonyos állandó, az ő festészetében, grafikai törekvéseiben is az egészet meghatározó tényezőként folyamatosan jelen van a változás illetve annak igénye. Még ki se futotta magát a nézőkben döbbenetet és csodálatot egyaránt kiváltó „roncsakt” sorozata, máris valami újat, valami mást szeretne, próbálna kikísérletezni. Útkeresése persze ugyancsak izgalmas eredményhez vezet. Egyben azonban azt is tudatosíthatja bennünk, hogy jellemző sajátosságainak egyike az alkotó nyugtalanság. Erről 2008-as egyéni kiállításán a marosvásárhelyi Bernády Ház közönsége is meggyőződhetett. Egyébként ez volt az az igazán jelentős rendezvény, amelyen már nem csupán hallomás alapján, hanem élőben, a munkáival történt közvetlen találkozás nyomán a szélesebb körű szakma is megismerte, elismerte. Többen addig csak az édesapától és a barátoktól értesülhettek különlegesen ígéretes indulásáról, illetve a díjakról, ösztöndíjakról, amelyekkel a korábbi esztendőben diákként jutalmazták. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetemen 2007-ben kapott Magna Cum Laude érdemdiplomája is önmagáért beszél. Különben az említett vásárhelyi tárlatnál, egyéni jelentkezései sorában a negyediknél érdemes kissé hosszabban időznünk, felhasználva azt a tárlatkrónikát, amit akkor frissiben jelentettem meg a *Népújság Műzsa* mellékletében. Úgy vélem, hogy a kiragadott szemelvények egy-két év teltével is elég fogodzót nyújtanak KUTI BOTOND alkotóművészetének kitapintásához.

„Látszik, hogy KUTI BOTOND mást és másképp akar festeni, mint az édesapja. Biztos fájó szívvel mond le a KUTI DÉNES-féle gyönyörű zöldekről, de előbb-utóbb

meglesznek majd a KUTI BOTOND-féle sajátos színek is, nem kétséges. Hogy netalán vörösek, sárgák, narancsosak, barnák, szürkébe forduló, kékek lesznek-e, azt nem tudjuk megjósolni, de tény, hogy ebben az eltelt öt évben, aminek a kísérletezéseit, festőpróbáló periódusait a kiállítási anyag magával ragadóan felmutatja, élénken foglalkoztatták, izgatták a színproblémák. A nézőkre döbbenetes hatást tevő, más-más tónusú, szoktalan pózokban megjelenített, fantáziaprovokáló, különös roncsaktok cáfolhatatlanul tanúsítják ezt. Meg azt is, hogy mennyire fontos számára festményei faktúrája. Mondandója, lelkiállapota szerint ecsetkezése hol finoman könnyed, hol zaklatottan nagyívű, hol kirobbanóan energikus, van amikor félre teszi az ecsetet és késsel, ujjbeggyel viszi fel a festéket a vászonra, attól is függően, hogy mikor milyen effektusra van éppen szüksége. Ha például a gyermekkori nosztalgiák, az emlékezetben elhomályosuló emlékek jönnek elő, érthető, hogy az ujjak simítják elmosódó színes összképbe a kompozíciót. KUTI BOTOND egyébként elég gyakran él a sejtetés eszközével, női alakjai olykor álomszerű, szürrealista, már-már torzová váló, látomásos jelenések. Talán ebbe az irányba megy tovább? Vagy a felnagyított arcrészlet, a színeiben sokkal puritánabb emberi orr és száj fura látványa kínálja az alternatívát? Erről fekete-fehérben is, de ugyanolyan árnyaltan tud többletértékeket felszínre hozni. Egyébként miközben azt állíthatjuk róla, hogy kitűnő, érzékeny kolorista, KUTI BOTOND grafikai gazdagságával is képes meglepni. Ízig-vérig mai festővel találkozunk személyében, mégis az a benyomásunk, hogy igen nagyra tartja a klasszikus értékeket is, az aktok néha nem azért arctalanok, mert gond lenne számára a portrézás. Ilyenkor nem az arcvonások hordozzák a lényegét, sőt lehet, hogy az arckép elterelné arról a figyelmet, amit érzékeltetni akar, amikor azonban a jellem rezdüléseit, jellegzetességeit szeretné visszaadni, a legjobb ember- és lélekismerőnek bizonyul. A lenyűgöző Utolsó tánc című pompás festmény éppúgy vall kivételes portréisztikai erényekre, mint a Velasquez-fejtanulmány, a szeretett nagypapa vagy az ifjú ismerős hat protréből összeálló remek ciklusa. És van még egy felkínáló válaszút, az Ablakok. Lehet, hogy inkább ezek jelzik a továbbiakat? Az újabb színvilágot egyelőre csak felvillantó sok kis nonfiguratív képecske, amely sokszorosan felnagyítva szuggesztív festőiséggel tud majd ablkot nyitni a világra? Majd meglátjuk, de az biztos, hogy a mostani tárlat után, amelyet egy jelentős alkotói szakasza lezárásának tekint a művész, számos művészetkedvelő kíséri fokozott figyelemmel a fiatal festő pályájának alakulását, újabb állomásait. Azért is, mivel magas szinten emlékeztet arra, hogy ha valóban tehetséggel és mai szemlélettel közelítenek hozzá, minden ellenkező híresztelés ellenére korunkban sem idejémult a táblafestészet, amelyet egyesek mifelénk is elmarasztalnak, noha még számos embernek szerez felhőtlen örömet.”

A marosvásárhelyi megmértkezés mérföldkőként is értékelhető KUTI BOTOND felfelé ívelő útján. És noha a felvonultatott anyag egy része lezárult sorozat, az előbbieken vázolt sajátosságoktól nem búcsúzott, tematikát, ihletforrást váltva igyekszik variálni, fejleszteni mindazt, ami alkotói, festői, mesterségbeli törekvéseit még

tökéletesebben, elképzeléseit még inkább megközelítve szolgálja. Az utóbbi időben is keményen dolgozott, tucatnyi olajkompozíció tanúskodik róla. A mulandóság, az enyészet, amiről az írás elején közölt önvallomásban szólt, egy újabb ciklust ihletett. A *Kiadó tér* elkopott, megrongált bútordarabjai, a csupasz falú, lerobbant lakások, a düledező házak, épületek, majd ezeken is túllépve a már-már semmi, a nihil, amihez megannyi gondolat, hangulat, érzés társul, szomorú, lehangoló, de szép is lehet. És szakmai kihívás is, ami kísérletezésre, egyedi megoldásokra sarallhatja a művészt. Ezekre is érdemes odafigyelnünk.

Azóta a tavaly a Marosvásárhelyi Bolyai Alkotótáborban is bizonyított, a Maros megyei képzőművészek Téli Szalonjának is kiemelt részvevője volt. És befejezte Kolozsváron az egyetem mesterképzőjét. Kezében a marsallbot, előtte a világ. Csak meg kell hódítani!

Tisztes úriház 1. - 56cm x 42cm, olaj-vászon, 2010

MÁRTON BÉLA

Megkésett értékelő

A Hazanéző című folyóirat születésének 20. évfordulója

Kulcsszavak: Hazanéző folyóirat; folyóirat-szerkesztés

Kivételes szervezőerő hozta létre és tartotta életben húsz éven át. Korondon, ebben a székelly nagyközösségben volt olyan értelmiségi réteg, amely támogatta AMBRUS LAJOS tanár, főszerkesztő gondolatait, javaslatait, szerzőmunkáját. Húsz éven át sikerült folyamatosan sóvidéki, székellyföldi tanulmányokat, költői-írói alkotásokat, természettudományi, néprajzi írásokat, kézműves alkotások színes, fekete-fehér fényképeinek hosszú sorát közzétenni. A szerkesztők gondoskodtak a folyóirat megnyerő, tetszetős kivitelezéséről, a közlemények olvashatóságáról, s ugyanakkor szakmai megbízhatóságáról. A főszerkesztő nyitott volt az olyan szerzői ajánlatokra, amelyek magvas gondolatokat tartalmaztak a Sóvidékről meg a székellyegről. Eleven kapcsolatot tartott fenn a tehetséges, hűséges munkatársakkal. Szerkesztői, író-olvasó találkozókat szervezett távoli városok közönségével. Ezáltal egyre növelte az olvasók táborát. Az oda meghívott munkatársak szóban is elmondták a folyóirat sajátosságait, célkitűzéseit. Az ilyen találkozók új munkatársakat nyertek meg egy vagy több "székely téma" megírására, közzétételére.

A folyóirat mindig felkarolta a sóvidéki képzőművészek alkotásait. Nem-

csak a nemzetközi híri festőművészetet, szobrászatot, grafikusokat mutatta be, hanem a fiatal tehetségeket is. A folyóirat sok országba eljutott, így a művészeket, írókat széles körben megismerték, gyönyörködtek alkotásaikban. Kellő gondot fordított a hagyományörző, tehetséges korondi fazekasok bemutatására, stílusbeli sajátosságaik értékelésére. Támogatta BANDI DEZSŐ iparművész korondi tanfolyamait, melyeken fiatalok sokaságát tanította a tálak, korsók, bokályok igényes formálására-díszítésére.

Teret, helyet adott az olyan szociológiai, néprajzi tanulmányoknak, amelyek részletezően bemutatták a nagyközönségben zajló szociális, társadalmi változásokat (harc a piacért, építkezési láz, gazdagok-szegények arányának a változásai, a pénzszerzés árnyoldalai, stb.). *Hazanéző könyvsorozat*ot jelentett meg zömében sóvidéki szerzőktől; lehetőséget teremtve figyelemre méltó témák bővebb kifejtésére. Ezek a könyvek a mai olvasó elé tárták ősi mondáinkat, a székelly-magyar rovásírás történetét, a Sóvidék növényvilágát, madárfajait, vadon élő- és házi-állatait, stb. Mindezekért elismeréssel adózunk AMBRUS LAJOS főszerkesztőnek, a művészeknek, íróknak és költőknek!

DR. JESZENSZKY GÉZA

A régiók és autonómiák Európája felé

Kulcsszavak: *autonómia; Európa; politikai rendszerek*

Egy jó etnikai térképen (ami ritkaság) Közép- és Dél-Kelet-Európa sok vidéke tarka mozaiknak látszik. A mozaik, mint tudjuk, apró, színes darabkákból áll, nem pedig különféle színeknek a palettán összekevert elegye. Vagyis Európa e tája nem a népek olvasztótégelye, hanem egymás mellett, sokféle keverten élő, de önazonosságukra, nyelvükre, kultúrájukra és vallásukra büszke, azon féltékenyen őrködő közösségekből tevődik össze. Amennyiben valaki erőszakkal próbálja összeolvasztani e csoportokat, a mesterségesen létrehozott keverék könnyen felrobban. Az Egyesült Államokkal ellentétben a világ legtöbb államában, sőt városában a különböző etnikumok mindig ösztönösen is elkülönültek, külön negyedekben, előjogokkal felruházott egységekben tömörültek. A régi Magyarországon a szászoknak, jászoknak, cipszereknek, szerbeknek stb. megvoltak az önkormányzattal, külön törvényekkel rendelkező elkülönült területei. A népmozgások, kivált az iparosodás és az urbanizálódás természetesen együtt járt az önkéntes asszimilációval, de ezt nem szabad összetéveszteni az erőszakos be- és kitelepítésekkel, az utóbbiak nyomában mindig feszültségek támadnak.

Európa nyugati és középső felében a modern nemzetek kialakulása, a nyelvre és az etnikai-nemzeti tudatra épülő lojalitás uralkodóvá válása a XIX. szá-

zadban lezajlott. A Balkánon a folyamat némileg később, de a XX. század elejére ott is kialakultak az etnikai választóvonalak, sajnos általában frontvonalak formájában. A XX. század balkáni háborúinak az alapvető oka a szerbek és szomszédjaik küzdelme volt egyes vegyesen lakott területek birtoklásáért, illetve a kialakult etnikai arányok és határok megváltoztatására irányuló kísérletek. Az 1921-es jugoszláv alkotmány valódi föderáció helyett szerb dominanciát, egyfajta Nagy-Szerbiát teremtett, még az évszázadok óta fennálló horvát országgyűlést, a Szábort is megszüntette. A II. világháború után Tito megérezte a királyi Jugoszlávia születési hibáját és orvosolni próbálta azt, de az általa létrehozott autonómiák alig különböztek a Szovjetunió területén létező hasonló konstrukcióktól, mivel a diktatúrában helyi szinten sincs demokrácia, igazi önkormányzat. Ezzel együtt a Vajdaság és Koszovó autonómiája az albánok illetve a magyarok, horvátok, szlovákok, ruszinok, stb. számára biztosított bizonyos kulturális jogokat. Amikor Milosevics 1989-ben ezt az autonómiát megszüntette, ezzel megkondította a halálharangot Jugoszlávia fölött.

A világ mára hajlamos elfelejteni, hogy amikor 1991 nyarán-őszén a szerb vezetésű Jugoszláv Néphadsereg megtámadta Szlovéniát, majd Horvátországot (az utóbbit az országban élő

szerb kisebbség védelmére hivatkozva), az európaiak sietős közvetítésének alapja a horvátországi szerbek számára kínált területi autonómia, az úgynevezett CARRINGTON-terv volt. Amíg azonban ez a horvátok számára túl sok volt, a szerbek számára túl kevés. Így került sor a védtelen emberek tízezreinek lemeszárlására vagy elűzésére, az etnikai tisztogatásnak nevezett etnikai alapú gyilkosságokra.

Boszniában háromévnyi öldöklés, rablás, tömeges nemi erőszak után a NATO beavatkozása véget vetett a háborúnak, a Daytoni egyezmény az ország három etnikai-vallási csoportjának a szétválasztásán alapuló fegyvernyugvást hozott létre, de fönntartotta az egységes állam fikcióját, azonban nem is próbálta hatástalanítani az időzített bombát, Koszovó megoldatlan problémáját. Koszovóban az autonómia megszüntetésére az albánok válasza majdnem tíz éven át a passzív rezisztencia volt, majd az ebbe egyaránt belefáradt szerbek és albánok fegyverrel próbálták eldönteni a vitát. Ez vezetett közel egy millió albán elűzéséhez, aminek a nemzetközi közösség fegyveres beavatkozással vetett véget. Az albánok visszatértek és az ott maradt szerbek ellen fordultak, akiknek a többsége elmenekült, a maradék egyetlen városba, Mitrovicába és környékére tömörült.

Macedónia esetében, amikor a világ (Görögország kivételével) végre megtanulta, hogy létezik egy ilyen ország, rá kellett jönnie, hogy az ország vezetése, közigazgatása, rendőrsége, a gazdasági és politikai hatalom a lakosság 2/3-át kitevő szlávok kezében van, a nyugati peremvidéken összefüggő területen élő albánok pedig csak megtúrt, másodosztályú állampolgárok. Ráadásul a

macedón alkotmány – csakúgy, mint a szlovák és a román – egyetlen nemzetiség, a „macedónok,” azaz a szlávok országának tekintette az új államot. Az albánok évek óta követeltek maguknak egyetemet, de ezt az igényt, s annyi más nemzeti követelést a szláv többség meg sem hallotta, mindaddig, amíg a koszovói eseményektől fölbátorítva, s minden bizonnyal a fegyvereiket megtartó albán harcosoktól támogatva, fegyveres úton nem próbáltak érvényt szerezni céljaiknak. Amikor az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szláv kormányerők ugyan szétlőttek egy sereg albán falut, de a felkelésen nem tudtak úrrá lenni, a világ is megmozdult. Az erőszakot ugyan elítélve, de közvetíteni kezdtek a két fél között, s végül rávették a szlávok józabb képviselőit, hogy fogadják el az albán követelések többségét. Végül az az érv hatott, hogy ellenkező esetben a NATO és az EU magára hagyja az országot, s a polgárháború vége menthetetlenül az ország kettéosztása lesz.

E szomorú történetek egybehangzóan bizonyítják, hogy a Balkánon és máshol is, a kisebbségeket ma már nem lehet sem asszimilálni, sem elűzni, sem legyilkolni. Élni akarnak őseik földjén, saját szokásaik szerint, saját nyelvükön tanító iskolákba küldve gyermekeiket, önmaguk közül választott vezetőik alatt. Ennek intézményes formája a helyi demokrácia, az önkormányzat, görög szóval az autonómia. Két fő formája és megoldása a területi (kanton, megye vagy tartomány) és a személyi elvű, ahol lakhelyétől függetlenül alkot egy szervezetet egy közösség, mint az egyházfelekezetek esetében. Sajnos a világ még nem jutott el addig a felismerésig, hogy a nemzeti hagyományaihoz ragaszkodó és azt joggal veszélyez-

tetve érző etnikumokat nem elégitik ki az egyéni jogok, amiknek a betartására nincs is intézményes garancia. Ideje a Balkán szomorú példájából megtanulni, hogy ahogy a diszkrimináció alapja is mindig egy csoporthoz (azonos származáshoz vagy valláshoz) tartozás, ennek ellenszere is csak a csoportjogok biztosítása lehet.

Nyugat-Európa közelmúltja sokkal reményt keltőbb. 1997. szeptember 11-én Skócia lakossága népszavazáson igent mondott a brit munkáspárti kormány ajánlatára, hogy Skócia, amely a 17. századig önálló királyság volt, válasszon saját parlamentet, s így a jövőben ne Londonból kormányozzák, hanem Edinburghból. Egy héttel később hasonló döntést hoztak Wales lakói, az ő parlamentjük Cardiff városában ülészik. Nagy-Britannia és a számunkra elsősorban költőink jóvoltából ismert és rokonszenves két tartománya, Burns és a bárdok népe tehát csatlakozik az európai országok bővülő köréhez, ahol a központi országgyűlés és kormány mellett komoly hatáskörrel rendelkező tartományi parlamentek biztosítják a demokrácia jól érzékelhető helyi gyakorlását, azt, hogy a nagyobb történelmi és földrajzi régiók sajátos érdekeit a polgárokhoz közel álló politikusok és hatóságok képviseljék, ügyeiket helyben intézzék. Noha a felületes szemlélő számára az Európai Unióban csökkenni látszik a nemzeti érzés, a kisebb népek önazonosságának a tudata, a valóságban ennek az ellenkezője tapasztalható. Az Európai Unió már sok évvel ezelőtt rájött, hogy a jövőt nem a centralizált és bürokratikus, a nemzeti sajátosságokat lenéző kormányzás jelenti, hanem a minden szinten érvényesülő helyi demokrácia. Tőlünk nyugatra mára

alapelvvé vált az úgynevezett „szubszidiaritás,” vagyis az, hogy minden döntést a lehető legalacsonyabb szinten, a polgárokhoz közel kell meghozni, a befizetett adókat érzékelhető módon a polgárok javára, az ő döntéseik alapján kell felhasználni, hogy a falvak, városok és tartományok saját ügyeiket az általában választott képviselők és hatóságok útján tudják közmegelegedésre intézni.

A korábbi konzervatív kormányzat ellenezte a központi hatalom hatásköreinek lebontását, a „devolúció”-t, mert attól tartott, hogy ezzel megindulhat az Egyesült Királyság szétesése, de a munkáspárti politikusok, az elemzők és az érdekelt lakosság többsége pont az ellenkezőjét állította. A tekintélyes hetilap, az *Economist* megfogalmazása szerint a nagyobb tartományi önállóság, a Home Rule (önálló, „hazai” kormányzat) *„nem fenyegetést jelent az Unió [az Egyesült Királyság] számára, hanem biztosítja annak jövőjét.”*

Azóta eltelt öt év, és nem bomlott föl az Egyesült Királyság. Ma a skót és velési lakosság maga rendelkezik adója fölhasználásáról és a mindennapi életüket meghatározó ügyekben a döntést nem a távoli főváros minisztériumai hozzák, hanem saját helyi képviselőik. Nagyon jól működik az önálló, saját irányítás alatt álló és saját tanterveket alkalmazó skót oktatási rendszer. Ennél is kézzelfoghatóbb, hogy a közpénzekből, az adókból és az állami jövedelmekből Skócia lakói évente 14 milliárd font összeget kapnak vissza, ez egy főre vetítve 1/5-del több, mint az egyesült királyságbeli átlag. A 129 fős edinburghi parlament maga dönt az említett 14 milliárd elköltéséről. Ugyancsak hatáskörébe tartozik a csak Skóciára érvényes törvények meghozatala, továbbá

a helyi önkormányzat és közigazgatás, a rendőrség és az igazságszolgáltatás, a közúti közlekedés, az egészségügy, a kultúra és természetesen az oktatás. A központi hatalom jogköre maradt az alkotmány, a honvédelem, a külpolitika, az adórendszer, a társadalombiztosítás és a gazdaság irányítása. Egészeiben véve az országgrész önállósága nagyjából akkora, mint Bajorországé a Német Szövetségi Köztársaságon belül. A skót miniszterek az országukat érintő ügyekben az Európai Uniónál is önállóan járhatnak el.

A 60 képviselőből álló velszi parlament hatásköre szerényebb, de több mint szép beszédek elmondására alkalmas fórum, ellenőrizi a tartománynak járó közpénzek - jelenleg hét milliárd font - elköltését. A két országgrész lehetőséget kap arra is, hogy bizonyítsa, önálló gazdaságpolitikával jobb gazdasági teljesítményt tud nyújtani és így a ma még elmaradottnak számító területeken gyorsabban nőhet az élet-színvonal.

A korlátozott önállóság, a belső önrendelkezés előnyeit a jelenlegi európai példák is igazolják. Nyugat-Európában a II. világháború óta a legtöbb országrátért a decentralizáció, a hatalom vertikális megosztása, alsóbb szintekre vitele útjára. E folyamat vitathatatlanul jelentős politikai és gazdasági előnyökkel járt: csökkentek a regionális - részben etnikai és történelmi - feszültségek és a belső önállóság birtokában sok korábban hátrányos helyzetű térség gazdaságilag fellendült. Belgium flamand területei jelentik az egyik leglátványosabb, noha kevésbé ismert példát. 1945 óta Németországban széleskörű jogokkal, önálló parlamenttel és kormánnyal rendelkeznek a tartományok (Länder),

ez is hozzájárult a Szövetségi Köztársaság gazdasági és politikai sikereihez. FRANCO diktatúrája idején a spanyolországi katalánok és a baszkok még nyelvéket sem használhatták, ezért a kormányzat esküdt ellenfelei voltak, de a demokratikus fordulat nyomán elnyert helyi önállóság jórészt megszüntette a régi ellentéteket, és az állami egységét megőrző Hispánia addig elmaradott tartományaiban is páratlan fellendülés bontakozott ki. Az 1980-as években a két évszázad óta a központosítás fellegvárának számító Franciaország is decentralizálta közigazgatását, s ez is egyre jobban beválik. Megállapítható, hogy Európa nyugati felében a különféle szintű önkormányzatok jellemzővé váltak, ezért joggal beszélhetünk a régiók és autonómiák Európájáról.

A magyar határokon kívülre rekesztett magyar közösségek nyolc évtized alatt igen sokat veszítettek létszámban, intézményekben, ingatlanokban, gazdasági erőben, szervezettségben. Az autonómia célja a fogyás, a romlás, a kétségbeesés megállítása, a szülőföldön történő maradás és boldogulás előmozdítása, vagyis a béke és a nyugalom megőrzése. Ez egyaránt szolgálja a többség és a kisebbség érdekeit. Mi, magyarok, sorolni tudjuk a példákat a jól működő autonómiákról: Aland-szigetek, Dél-Tirol, Katalónia, legújabban pedig Skócia és Wales. Vannak még kisebb csoportokat érintő, kevésbé ismert példák is, mint a belgiumi vagy dániai pár tízezer német autonómiája. Kanada esete is azt mutatja, hogy az angol és a francia etnikum különválasztása, az utóbbi tartományi autonómiája tudja a leginkább egyben tartani az országot. Számunkra még kézenfekvőbb a svájci kantonális rendszer, amely évszázadok

óta biztosítja a svájci konföderációban élő németek, franciák, olaszok és rétorománok békés együttélését.

A Magyarországon kívülre került kisebb-nagyobb magyar etnikai tömbök alapvető célja a megmaradás, ehhez azonban jogokra, elfogadható gazdasági viszonyokra van szükségük, mindenekelőtt arra, hogy otthon érezzék magukat. A Balkán mai helyzete is bizonyítja az autonómia szükségességét, illetve azt, hogy autonómia nélkül nem lesz béke azon a tájon, legfeljebb a sír békéje. ARNOLD TOYNBEE, a múlt század nagy történetfilozófusa 1915-ben túlságosan is jó jónak bizonyult, amikor azt mondta, hogy a primitív népek kiirtják kisebbségeiket, míg a civilizált népek gyűjtik a kisebbségek elégedett-

ségének jeleit. Hogyan vizsgáztak Közép- és Délkelet-Európa országai TOYNBEE kritériumai szerint?

Ma már nem utópia, hanem jól működő realitás az európai integráció, maholnap eljut oda, ami Közép-Európában száz éve már megvalósult, a közös pénzhez és a légiesített, alig érzékelhető határokhoz. Az etnikai mozaikok számára az autonómia legbiztosabb kerete nem a magát nemzetinek deklaráló centralizált állam, hanem egy olyan Európa, ahol a határok nyitottak, szabad a mozgás, szabadon áramlik a tőke, de megmaradnak a nemzetek, akár nyolc országba szétosztva. Nekünk, magyarok számára az egyetlen megoldás ez a „Határtalan Haza”.

Tisztes úriház 2. - 49cm x 30cm, olaj-vászon, 2010

VÁGÁSI ENIKŐ

„Gyakorlatilag én már mindent elértem, amit a szakmában el lehet érni”

(Beszélgetés BARTHA ANDRÁS főorvossal)

Kulcsszavak: BARTHA ANDRÁS; balneofizioterápia; fürdőgyógyászat Szovátán

Dr. BARTHA ANDRÁS, balneofizioterápiás és rehabilitációs főorvos, a szovátai gyógykezelő központ járó beteg rendelőjének vezetője, több mint 15 éve. A központ sokszor kényszerült költözésre, legutóbb a Maros villát kellett elhagyniuk, ezen alkalomból beszélgettünk a főorvossal

Hogyan lesz valakiből balneofizioterápiás orvos?

Származásilag dicsőszentmártoni vagyok, ott érettségiztem 1962-ben. Ugyanazon évben kezdtem az egyetemet és a marosvásárhelyi orvosi egyetem általános karát végeztem 1968-ban. '68 és '71 között a Mezőségen voltam körorvos és az általános szabályoknak megfelelően „kinevezéssé” váltam mert abban az időben nem volt választás, főleg kinevezés volt a média sorrendjében lehetett a posztok között választani. 3 évig voltam körorvos, utána '71-ben Bukarestben versenyvizsgáztam szakorvosi posztra. Abban az időben alorvosnak nevezték a rezidenciatúrát, tehát nem rezidens hanem alorvos voltam Bukarestben 1968 november 1-je és 1973 között. Szakvizsgát tettem ekkor le szintén Bukarestben. A versenyvizsga alapján Szovátát választottam, gyakorlatilag 1971-ben költöztem ide és lettem a szovátai fürdőgyógyászati járóbeteg szolgálatnak (akkor még nem volt rehabilitáció) balneológus szakorvosa.

Milyen volt ebben az időben a szovátai orvoslás?

A régi rendszerben államilag igazgattott egészségügyi ellátás volt, az egészségügyben minden területen. Nagyon sok embert szakszervezeti jeggyel küldtek kezelésre. Maga a kezelés az 18 vagy 21 napos volt. Abban az időben nagyon sok betegünk volt, mert ez volt az állam politikája, hogy szociális juttatásként az alkalmazottak ingyen kapták nagyobb részt vagy pedig kevés anyagi hozzájárulással, tehát pénzügyi szolgáltatással magát a kezelést. Nagyon nagy volt a beteganyagunk abban az időben, volt egy csúcs is, mikor 40.000 beteget is kezeltünk Szovátán egy év alatt, viszont sok orvos volt. Állandó alkalmazott volt körülbelül 13-14 orvos, ehhez még nyáron kihelyezett orvosok voltak 4-en, 5-en is a főszezonban. Szovátá egy kivételezett hely volt, általában a protekciós orvosokat helyezték ki ide, gyakorlatilag 2-3 hónapos kihelyezésre ami alatt ők sokat nem kellett dolgozzanak, mert az itteniek elvégezték a munkát. 17 orvos volt a 'változásig'. A 89-es fordulat

után változás állott be az egészségügyben is. Én szakorvosként sokat dolgoztam az elején, akárcsak most is mert jelenleg nagyon kevesen vagyunk. A 17 orvosból nyugdíjba vonulás, eltávozás, elhalálozás után 4-en maradtunk 2005 óta. Az is igaz, hogy megváltozott a betegek anyagszáma, mert most évente körülbelül 9.000-9.500 beteget kezelünk, mert az államnak nincs annyi pénze a szociális ellátásra és ebből körülbelül 8000 embernek szubvencionálja a jegyeket. Ezek az úgynevezett nyugdíjas jegyek, mert szakszervezeti jegyek már nincsenek. Vannak egyes cégek, amelyek támogatás alapján a turisztikai egységtől vett kezelési jegyeket bepótolják a pénzügyi fedezettel. Ma már szinte nem is létezik olyan cég amely elküldené alkalmazottait gyógykezelésre. Maga a gyógykezelés a fürdőhelyeken mindig is fizetéses alapon volt szervezve, nem csak Romániában és a régi világban furdőre menni az egy külön státusz volt. Csak a gazdag réteg engedhette meg magának a fürdőgyógyászati kezelést. Régebb a fürdőgyógyászat főleg Közép-Európában volt divatos. Nagyon sok országban nem is hallottak fürdőgyógyászatról, például az Egyesült Államokban meg az északi államokban, annál is inkább, hogy ott nincsenek fürdőgyógyászati helyek. Nincsenek természeti adottságok, sem termál, sem sósvíz, sem mofetta, a közönséges édesvízen kívül nincs semmi. A fürdőgyógyászat fejlettebb a Közép-európai országokban (az osztrák-magyar monarchiában, Németországban, Olaszországban, Franciaországban és Oroszországban). Keleten mondjuk Izrael ami fejlett mert tovább vitték a zsidók a közép-európai fürdőgyógyászati kultúrát, tehát ott is van ilyen keze-

lés. Én a fordulat óta ȚEREAU EUGEN igazgatóurat – Isten nyugtassa – sokat helyettesítettem, mivel sokat volt kezelésen, külföldön. 1993-ban kineveztek igazgatónak, főorvosnak, abban az időben ez volt a titulus. 1999. július 1-től a bukaresti, országos rehabilitációs és balneofizioterápiás intézethez tartozunk.

A kommunista éra alatt kihez tartozott a kezelési részleg?

Volt régebb egy úgynevezett balneológiai intézet, amely a megyei igazgatóságnak az alárendeltségébe tartozott, azelőtt ez állami volt, állandóan változott. A kommunista rendszerben is volt olyan időszak, amikor Bukaresthez tartozott és akkor egyben volt a fürdőgyógyászat az egészségüggyel. Jelenleg az országos rehabilitációs és balneofizioterápiás intézetnek vagyunk az alkalmazottai, mivel ennek vagyunk a leányvállalata. Ezért nincs itt adminisztrációnk, a fizetést is Bukarestből kapjuk. Régen nagyon sok fürdőpoliklinika volt, szám szerint 29 az országban. Jelen pillanatban csak 4 van, mert a magánosítás után megszűntek vagy kiléptek az egészségügyiék és magánszférában helyezkedtek el. Mi vagyunk jelenleg az ország legnagyobb járó beteg szolgálata, de nagyon lecsökkent az alkalmazottaink száma. Volt egy olyan időszak, amikor 170-en voltunk csúcsideben, még a régi rendszerben, jelen pillanatban csak 58-an vagyunk: 4 orvos, 38 asszisztens és a többi kiegészítő személy.

Volt-e bármilyen összetűzése vagy problémája a Román titkosszolgálat, SRI-vel?

Mivel mi külföldiekkel is dolgoztunk, főleg a CEAUȘESCU rendszer idején az északi országokból, például Finnországból jöttek sokan, kevesebben Svéd-

országból, Hollandiából, Svájcban, Németországból és Izraelből, természetesen minket megfigyelt a biztonsági szolgálat, mert ha külföldivel volt kapcsolatunk, óhatatlanul minden lépésünk kísérve volt, sőt le is hallgattak. Személy szerint a rendelőben és otthon is le voltam hallgatva. Pontosán tudtam azt is, hogy ki hallgat le. Ismertem látásból azokat a vásárhelyi biztonsági, szekuritációs embereket, sőt a bukarestieket is, akik figyelték a vásárhelyieket. Tehát az egyik biztonsági figyelte a másikat. Onnan is tudom, hogy ezek legtöbbször betegek-ként jelentkeztek nálam és a kórlapba be kellett írni, hogy mi a foglalkozása, akkor kiderült, hogy alkalmazottai a belügyminisztériumnak. Nem volt könnyű dolog, mert állandóan figyeltek, minden lépésünk gyakorlatilag ellenőrizve volt. Nagyon kellett vigyázni, hogy mit beszélt az ember, sőt, hogyha valami bizalmas akart mondani egy külföldinek, akkor ki kellett menni a rendelőből. Telefonjaink le voltak hallgatva, sőt a fordulat után is, amikor RMDSZ vezető voltam, akkor is lehallgattak (...). A román kommunista pártnak ketten nem voltunk tagja a szovátai poliklinika alkalmazottai közül, én és KÁLI DÉNES (...). 1990 után a poliklinika épülete rövid ideig a fürdőigazgatóság tulajdonában volt. A Sturza villát amelyben működtünk, STURZA MARIUS visszakapta és bérelniünk kellett. Később a tulajdonos a villát eladta egy magyarországi cégnek és ki kellett vonulnunk onnan. 7 évvel ezelőtt a 15-ös villába költöztünk, pontosabban 2002-ben. Miután az apácarenddel elvesztettük a pert, 2009 augusztus végén átkerültünk a Medve tó kezelési bázisába, ahol 3 szobában vagyunk: egy iroda, egy sürgősségi rendelő és egy orvosi szoba.

Ön szerint a kezelési részleg mely ágazatát kellene fejleszteni?

Maga a kezelési bázisunknak a felújítása nagyon sokba kerül. Az egészségügy az egy drága ágazat és mindenhol az államnak kellett támogatni, ahol magánosították, ott a magáncégek megmondják, hogy befektetnek az egészségügybe vagy nem. Az egészségügy az egy nem profitot hozó befektetés és ott ahol a profitot beviszik az egészségügybe az mindenhol megbukik a világon. Gyakorlatilag az egészségügynek a magánosítása az emberek számára nem hozott jót sőt az egészségügy számára önmagában sem hozott jót, mondhatnám ott megy jól az egészségügy ahol állami igazgatás alatt működik. Például Norvégia, Finnország, Svédország. Legrosszabbul megy az egészségügy azokban például az Egyesült Államokban, mert 60 millió embernek nincs egészségügyi biztosítása. Rosszabb, mint nálunk. Mert nálunk mindenki megkapja az egészségügyi ellátást, Amerikában nem kapja meg. A 300 millió emberből 60 milliónak, tehát minden 5-iknek nincs egészségügyi biztosítása, ami katasztrófa.

Milyen betegségeket kezeltek az évek folyamán, és milyen módszerekkel?

A balneofizioterápiás kezelés az régi, gyakorlatilag új dolgokat nem lehet mondani. Mert a fürdőkúra az önmagában fürdőkúra, tehát a sósvíznek, az iszapnak a gyógyhatása közismert és ez az alapkezelés, amihez tudniillik hozzájárul a klíma is, mert a megfelelő hidroklíma az jót tesz a beteg szervezetének. Így a szovátai környezet az nagyon jót tesz, mert Szovátának nagyon kellemes nyugtató klímája van. A a balneológia mint fürdőgyógyászat nem elég, ki kell

kiegészíteni a fizioterápiával mely fizikális módszereknek az alkalmazása. Ide tartozik az elektroterápia, hidroterápia, masszázs, gyógytorna. Tehát gyakorlatilag mindenféle kezelést végzünk itt Szovátán, ami a világon létezik. Főleg két nagy profilja van a kezelésnek, régebb volt a nőgyógyászati, ami döntő jellegű volt és a reumatológiai, avagy mozgásszervi betegségeknek a kezelése. Most jelen pillanatban mozgásszervi beteget többet kezelünk, mint nőgyógyászati eseteket, de ez a kettő a legfontosabb. Ugyanakkor bejött most a rehabilitáció, utókezelése azoknak az akkut betegségeknek, amelyek nem gyógyulnak. Mert a rehabilitáció az életfunkció, az

életminőségnek a javítását tűzi ki célul. Gyakorlatilag minden idős embernek van reumája, 50 év fölött szinte nincsen senki, akinek ne lenne, úgyhogy amíg ember lesz a Földön, addig nekünk lesz mit dolgozni.

Milyen tervei vannak a jövőre nézve?

Nekem álmaim már rég nincsenek. Nem is kell, gyakorlatilag én már mindent elértem, amit a szakmában el lehet érni. Én a ranglétrán, a klinikai ranglétrán eljutottam a maximumig, a balneofizioterápia rehabilitációjának a főorvosa vagyok már több mint 15 éve, tehát ennél többet nincs mit elérni. Igazgató nem akartam lenni, de muszáj volt igazgatónak lenni.

Tisztes úriház 10. - 60cm x 40cm, olaj-vászon, 2010

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

„Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról”¹

Kulcsszavak: *Énlaka; helytörténet; helyismeret*

Elegáns kivitelezésű, színes felvételekkel illusztrált könyv jelent meg a régészeti, néprajzi tekintetben jól ismert kis székely faluról a fenti címen. Tulajdonképpen a 2007. október 6-án ott tartott konferencia tanulmánykötete, VISY ZSOLT régész-professzor szerkesztésében, SZÁVAI MÁRTON közreműködésével, kiadta a Pro Énlaka Alapítvány és a Pécsi Tudományegyetem Régészet Tanszéke.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD unitárius püspök írása már a címmel (*Mienk a föld, de csak szeretettel tudjuk megtartani*) jelzi a gondolatkört. SZÖCS LAJOS rövid történeti összefoglaló után a család- és helynévgyűjtéséről írt – 37 mai és 101 már nem létező családnév, 79 bel- és 255 külterületi helynév szerepel e témájú közléseiben. DANCOS LAJOS unitárius lelkész a templom történetével kapcsolatosan végigköveti a történelmi eseményeket is (úgy mint az 1661-es tatár pusztítás), de a berendezés: templomi székek, úrasztala leírását, a lelkészek és tanítók névsorát is összeállította. E rész a szellemi élet (művelődési egyesület, Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület, Nőszövet-ség) összefoglalásával ér véget.

BALASSA M. IVÁN néprajzkutató *Az énlaki cifra deszkafölep* (ORBÁN BALÁZS így nevezi) címen a 70 négyzetméternyi kazettás mennyezetet vizsgálta – összesen 10 kazettán található felirat. A már elpusztult pókai, illetve a felsőboldogfalvi, nyárad-szentmártoni, szentgericeai, csikdelnei kazettákkal hasonlítja össze.

VISY ZSOLT nem csupán a feliratokkal foglalkozik, hanem a mintákkal, sőt az írás-móddal, a betűtípusokkal is (*A templom mennyezeti feliratai*). VOFKORI LÁSZLÓNÁL a tájrajzi leírást a turisztikai vonzerők leltározása követi, majd a népességföldrajzi adatokat elemzi, végül a településszerkezetet, a tízeseket tárgyalja (*Adalékok Énlaka népesség- és településföldrajzához*).

FILEP ANTAL terjedelmes tanulmányában (*Adalékok Énlaka településnéprajzához*) foglalkozik a Jandalaka településnévvel, a székely lakosság idetelepítésével, majd a határ képének módosulásával: az erdős területek nagyságának csökkenésével, a falukép és a belterület változásával, alakulásával régi térképek tanúsága szerint. Külön téma a beltelkek elhelyezkedése, a lakó- és gazdasági épületek szerkezete – mivel mindez összefügg a gazdálkodás mikéntjével. Idős SZÁVAI MÁRTON a hely- és helyzetismeretére alapozva taglalja a rendtartó székely közösség működését (határhasználat, erdőlés).

SZÁVAI MÁRTON sorra tárgyalja a népköltészeti, néprajzi értékeket (kik gyűjtöttek, kutatták), majd a helyi társadalom gazdasági jellemzése következik. A népeségi mutatók változásából hamar leszűrhető: hiányzik a középnemzedék... GAGYI JÓZSEF Énlaka hiedelmeiről közöl; a hetvenes évek közepén gyűjtött anyagról van szó, történeti és hiedelemmondák, ill. kevés számú eredetmonda és igaztörténet: 5 adatközlő 28 szövege a Firtosról, a fehér lóról, firtosi óriásokról és kincses barlangokról, illetve tatárjárásról, kísértetekről, boszorkányokról.

Rendkívül izgalmas téma – mert keveset tudunk a régebbi idők közművelődéséről – idős SZÁVAI MÁRTON összefoglalása: *Művelődési élet 120 éve Énlakán*. 1866-ban BARTHA ZSIGMOND önképző egyletét kívánt alapítani az ifjaknak, 1871-ben Művelődési Ifjúsági Egylet jött létre, 1902-ben új alapszabályzatot kap az Énlaki Ifjúsági Egylet, a célok között olvasható: „*Hazafias érzület és a vallási, erkölcsi élet ápolása, hasznos ismeretek terjesztése és mértékletes életmódra szoktatás...*” 1897-ben pedig olvasókört alakítottak, lapokat rendeltek meg.

VISY ZSOLT *Dacia limese mint lehetséges világörökségi helyszín* címen az egykori római birodalom határproblémáitól jut el a Kis- és Nagy-Küküllő völgyét, Sóváradot és Székelyudvarhelyet összekötő út felezővonalán épült énlaki erőd leírásáig. A szerző kezdeményezte, hogy az egész Római Birodalom határvonalát nyilvánítsák a világörökség részévé.

Énlaka épített örökségének kutatásáról, helyreállításáról és védelméről írva ALBERT-HOMONNAI MÁRTON megfogalmazza: 1993-tól már dolgoztak a település építészeti értékeinek feltárásán, dokumentálásán, 1996-tól Budapest V. kerülete támogatja ezt a programot. 1997-ben beindult az Énlaka Értékvédő Program, általános karbantartásra osztottak támogatást – a 108 portából 83 jogosult erre. Az is kiderül, hogy a község vezetőinek és a helyi közvélemény-formálóknak a véleménye várakozáson aluli volt...

Befejezésként SZABÓ ANTAL, SZABÓ ZSUZSANNA KATALIN a falusi turizmus fejlesztésének feladatait fogalmazzák meg, fontossági sorrendet állítanak fel és feladják a „házi feladatot” az énlakiaknak még akkor is, ha a konkrétumok helyett megmaradnak az általánosságok szintjén. Következtetésként azt olvashatjuk, hogy hiányzik a fiatalos lendület, a gazdasági lendület stagnál, és „*a külvilág nagyobb figyelmet fordított e zárt közösség és lehetőségekkel teli vidék iránt, mint maguk az énlakiak*”.

Jegyzetek

1. VISY ZSOLT (szerk): *Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról*. Pro Énlaka Alapítvány.

HEGYI NOÉMI

Értékelni a jelent, teljes átéléssel¹

Kulcsszavak: *MOLNOS FERENC; egypercesek; Gubanc*

MOLNOS FERENC *A megbékélés csendje* című kötete leginkább MÁRAI Fűves könyvét idézi fel bennem. Bármerre járunk, ha fellapozzuk az író „egyperceseit”, a könyv oldalai közül Szováta nő ki teljes szépségében. Ezen elbeszélések egy más világ kapuit nyitják meg, titkos zugot rejtenek, más univerzumba repítenek. MOLNOS időutazásra hív bennünket a múltba, a gondtalan gyerekkorba.

Mint ahogyan a mű címe is utal rá, az írások a puha belenyugvás csendjét árasztják, az emlékek, csodák, villanások kavargó fénygömbjei. Az évszakok ábrázolásával a természet örök körforgását dicsőítik. Az édes anyaföld életünk bölcsője, és mindannyian arra vágyunk, hogy keblén leljünk majd végső nyugalomra. Az író mesebeli barangolásra hív. Ha követjük őt, visszavezet minket önmagunkhoz, a mindennapok szennyétől megtisztított lelkünkhöz. Minden szováta olvasó előtt megelevenedik MOLNOS „*restádi terebélyes bükkje*”. Mégis mindannyian másképp látjuk.

Különböző perspektívákból szemlélteti a várost. Arra int, hogy ahhoz, hogy hitelesen döntsünk, néha fel kell emelkednünk egy percre, kívülről kell vizsgálnunk helyzetünket. Ahogyan a város dombjairól fürkesszük a tájat, néha úgy kell saját életünkre tekintenünk... Külső, de mégsem objektív szemszögből.

Ezen „egypercesek” egyszerű történeteket dolgoznak fel, melyekkel bármelyikünk szembesülhet hétköznapijain során. Így vezet rá az író, hogy a boldogság éppen a mindennapok apró rezdüléseiben rejlik. A bátor kincskereső, akik vitorlásukkal nem félnek bemerészkedni a sorok közti mély vízbe, nagy felismerések részesei lehetnek. Megtanulják értékelni a jelent, teljes átéléssel, nyitott szemmel, és kitárt szívvel. Nem félnek többé a dolgok mögé nézni, és tisztelettel hódolnak a mindenben ott lakozó élet előtt. A szerző hitvallása szerint az ember csak a természetben lehet igazán szabad, ahol a halhatatlan időtlenség öleli körül.

Ebben a csodálatos mesevilágban minden falevélhez, röghöz, harmatcsepphez egy emlék tapad. A Szöszök, „*apró bolyhok, melyek jártában-keltében ráragadnak az emberre*”, „*börre, lélekre*”: a múltó lenyomatai, álmokképek, tapasztalatok. A humorrall és népi bölcsességgel átítatott írásokon keresztül megismerhetjük magát az írórt, az árnyas erdőkel szegélyezett tündérbirodalomba zárt alkotót. Hú kísézője, Gubanc által az ember és háziállata közti mély kötődésre találunk magyarázatot. MOLNOS elmékedései hitelességet, őszinteséget sugároznak. Beinvitál a saját világába, és megosztja velünk szemléletét, anélkül, hogy tolakodónak éreznénk filozófiáját. *A megbékélés csendje* szerzője érzékeny, kíváncsi vándor, aki az évek során sem felejtett el örülni a napfénynek, a mezők illatának, a tavak hús habjainak. Műve igazi, autentikus szováta gyogyír a szívnek, üdítőital a léleknek.

Jegyzetek

1. MOLNOS FERENC: *A megbékélés csendje*. Mark-House, Gyergyószentmiklós, 2007.

MONUS KATALIN

“Nemcsak nézni, hanem látni is kell”¹

Kulcsszavak: *Kirándulásszervezés; idegenvezetés; kommunizmus*

KOVÁCS MÓZES legutóbb megjelent kötete az *Útinaplóm* címet viseli, mely már lelegején utal a tartalmára. A könyv a szerző utazásait tartalmazza 1958-tól napjainkig, sajátos stílusban elbeszélve. A könyvben az utazások nem egyszerű időrendi sorrendbe rendezett történetek, hanem színes, élvezetes, ugyanakkor hiteles élménybeszámolók. A szerző saját célra készített feljegyzéseket az utazásairól, hogy később kedves emlékként lapozgathassa őket. Ezek a feljegyzések segítettek, hogy bámulatos pontossággal felidézze az egykori utazások részleteit.

Az első fejezet a szerző belföldi kirándulásait gyűjti össze. A kirándulások lebonyolításán kívül tartalmazza azok előkészületeit is, amelyeket gyakran váratlan fordulatok tesznek érdekessé. A különböző utazások leírása előtt meg van jelölve azok útvonala, a végén pedig az út teljes hossza. Ezek az utazások országunk különböző látványosságait veszik célba valóságghűen mutatják be, hogyan lehet ilyen hosszú utazásokat tenni egy „megbízható” Trabant autóval.

A második részben, egy olyan kirándulás kapott helyet, amelyet a szerző tanárként szervezett, és amelyen a szovétai középiskola diákjai, valamint néhány tanár vett részt. A kirándulás pénzbe került, amelyre a lehető legkreatívabb módokon gyűjtöttek pénzt tanárok és diákok egyaránt: támogatásokat szereztek, ócskavasat gyűjtöttek, bulikat tartottak és tombolát árusítottak, majd a tombola árát betették a kirándulás alapba. Ezek az őszinte részletek azok, amelyek élvezetessé teszik a könyvet és igazolják azt a mondást, hogy a valóság sokszor felülmúlja a fikciót. Olyan helyeket vett célba, mint a már legendává vált Ada Kaleh szigete. Az utazás állomásai és a kalandok egy kellemes pikareszk élményt kelthetnek, ugyanakkor dokumentum értékkel rendelkeznek.

A harmadik és negyedik nagy egység a szerző külföldi utazásait tartalmazza gépkocsival. Ezek az utazások az akkori körülmények között akár vakmerőségek is nevezhetőek, hiszen akkor nem volt minden sarkon autószerelv, mint manapság és az autók sem voltak olyan minőségűek, mint ma. Akadályok tucatjait kellett leküzdödni azoknak, akik külföldre akartak utazni: nehezen lehetett megszerezni az útleveleket, meghívóleveleket kellett szerezni külföldről, részletes leírásokat kellett készíteni a tervezett tevékenységekről, valuta készletet kellett vinni, a határokon való átkelés kész rémálom volt, a csomagokat minden átkelőnél átvizsgálták.

Az ötödik fejezet a szerző csoportos buszos külföldi utazásait foglalja magába, amelyek már biztonságosabb körülmények között zajlottak a nem túl távoli múltban. Ezek a kirándulások kevesebb szervezést igényeltek, kevesebb stresszel jártak, így több energia maradt a helyszínek megfigyelésére. A hatodik fejezet vonatos kirándulásokat foglal magába, a hetedik egy 1977-es repülőutat Magyarországra, a nyolcadik egy bécsi utat, a kilencedik egy budapesti látogatást.

Az utazások leírásai ízelítőt adnak a Szovjetunió országaiban élő emberek utazási lehetőségeiről. Bemutatják, mennyire nehéz volt eljutni külföldre és hazatéréskor, milyen elszámolást kellett tartani, az akkori hatalom megbízott szervének, a Securitate-nak. Nem elhanyagolható az a pontosság sem, amivel a szerző bemutatja a meglátogatott helyszíneket és az általuk keltett benyomásokat, hangulatokat. Minden helyszín leírásához csatlakozik egy kis ismertető – amely pontos történelmi adatokat foglal magába – és gyakran több humoros, tanulságos, igaz történet is.

A könyvben leírt utazások a kor által kínált legmodernebb, fekete-fehér fotókkal vannak illusztrálva, majd a későbbi utazások képei, már jó minőségű fotói, a könyv végén egy színes mellékletbe vannak összegyűjtve. A beszámolók a szerzőtől megszokott érthető, komoly, ugyanakkor könnyed humorú nyelvezettel vannak leírva. Ezek a beszámolók megtanítják értékelni a mostani utazás szabadságát és kényelmét, ízelítőt adnak nekünk távoli helyekről és egy elmúlt rendszer furcsaságairól. A kötetben ötvöződik a földrajz és az élő történelem.

„Határozott véleményem, hogy szükség van az utazásokra, a kirándulásokra... Nem elég csak nézni, hanem látni is kell, azaz szükség van az ismeretek bővítésére, a megismerésre.” – írja a szerző.

Abandoned - 72cm x 67cm, olaj-farost, 2007

Jegyzetek

1. Kovács Mózses: *Útinaplóm 1958-2008. Öt évtized barangolásai itthon és Európában*. Infoprint Kiadó, Székelyudvarhely, 2009.

Lelet - 140cm x 90cm, olaj-vászon, 2008

MÁRTON BÉLA

Porțile sculptate ale preotului reformat din Sovata

Noțiuni-cheie: *KÁLI DÉNES, poarta secuiască sculptată, ornamentele porților secuiști*

În centrul orașului Sovata la intrarea în biserică și parohia reformată din anul 1942 au existat două porți secuiști sculptate, lucrate cu mare grijă. Poarta respectivă a stat în fața parohiei în perioada 1942-1991. În 1991 a primit un nou loc, și se află în prezent la intrarea principală a cimitirului reformat. Motivul mutării dat de regretatul preot ANTAL SÁNDOR a fost următorul: poarta îngreuna intrarea camioanelor Olandeze.

RÁDULY JÁNOS

Moara de păsat din 1687 la Sărățeni

Noțiuni-cheie: *Sărățeni, mori de măcinat păsat, nume de locuri*

Din vremuri timpurii nu avem date despre existența unor mori de păsat. Păsatul era obținut în familie, acasă, și s-a obținut în puilețe confecționate din lemn. Există însă un singur document în Regiunea Ocnelor în acest domeniu datat din 1687. Este un document valoros care pe lângă valoarea ei lingvistică deține și o valoare de istorie socio-economică. S-ar putea, că moara de păsat din Sărățeni să fi servit și locuitorii comunelor, satelor și cătunelor înveinate. Cât a funcționat moara respectivă? Răspunsul ne vor da cercetările ulterioare.

FEKETE ÁRPÁD

Maghiarii-armeni în Regiunea Ocnelor

Noțiuni-cheie: *Maghiarii-armeni,*

Regiunea Ocnelor, PETELEI ISTVÁN, familia SZENKOVITS

Studiind documentele referitoare la nume de familie din Regiunea Ocnelor și cercetând originea acestor familii, ne convingem de existența unor maghiari-armeni și a urmașilor acestora în regiunea amintită. Aceste familii cunosc bine originea lor și se definesc drept maghiari de origine armeană, sau mai simplu maghiari. Alături de familiile cunoscute ce revin des în documente am descoperit recent un nume nou, cel de SZENKOVITS. Am remarcat faptul, că intrând în orice magazin din Sovata, descopeream în fiecare un urmaș al familiei, urmaș care îndeplinea funcția de șef al unității respective, sau fost vânzător în respectiva unitate.

SZOLLÁTH HUNOR

Școala de confesie reformată din Sovata între cele două războaie mondiale II.

Noțiuni-cheie: *școala reformată, politica de instrucție, școli în perioada interbelică, școala de stat*

Sfârșitul primului război mondial, anexarea Transilvaniei, au însemnat schimbări și în sistemul școlar. Noua etapă a sporit rolul social al bisericii reformate, și a celorlalte confesii. Acest rol devine indispensabil, se datorează rețelei școlare întreținută de aceste biserici. În 1923 se deschide școala românească (școala cu limba de predare română), în Sovata. La început școala funcționează într-o clădire închiriată, apoi încep lucrările de construire a unei noi clădiri. Din 1924 limba română devine obiect de învățământ obligatoriu. Noile împrejurări impun ridicarea unei noi clădiri pentru școala reformată. Lucrările au ca început anul 1927. Puterea nouă instalată după primul război mondial impune obstacole

funcționării școlii reformată în toată perioada interbelică. Școala este des amenințată cu închidere. Aceste condiții au impus construirea clădirii noi pentru școală.

KOVÁCS MÓZES

Organizarea excursiei interregionale în Școala Medie „Ády Endre” 1960. (Memoriu) II.

Noțiuni-cheie: *Școala Medie Teoretică „Ády Endre”, organizarea excursiei, excursie pe cale ferată*

În al treilea an școlar am fost dirigintele clasei a IX.-a. Mi-a făcut plăcere să predau, am fost atașat copiilor, m-am simțit bine în școală. Mi-a venit ideea efectuării unei excursii în țară, împreună cu elevii clasei mele. Urma ca excursia să se desfășoare cu trenul. Itinerarul: Sudul Transilvaniei, și prin Banat și Muntenia să vizităm și Dobrogea. L-am atras în organizarea excursiei pe profesorul de matematică CZELLEZ ISTVÁN, prieten de-al meu, și diriginte al clasei a X.-a. Excursia s-a organizat astfel pentru elevii celor două clase. Propunerea mea fiind acceptată am stabilit itinerarul. Directorul aproba planul nostru. Aveam mult de lucru căci cei 54 de elevi au parcurs în 14 zile 2000 de km.

SZAKÁCS LÁSZLÓ

Natura 2000 – Ocrotirea naturii în secolul 21.

Noțiuni-cheie: *Programul Natura 2000, Regiunea Ocnelor, ocrotirea habitatelor, habitate microregionale*

În era apogeeului dezvoltării tehnologice, în pragul lumii suprainformatizate și a lumii virtuale natura liberă este dezavantajată. Pe plan mondial creșterile demografice,

insistențele pentru o dezvoltare rapidă nu pot fi stabilite. Procesul de schimbări drastice și uriașe reduc sensibil numărul și suprafața habitatelor naturale. Dispar specii de plante și animale, sau ele ajung pe pragul dispariției. Să ne gândim la plantațiile de soia apărute în locul pădurilor tropicale, al junglerol, sau sau la numeroasele case de vacanță ridicate în pădurile, pe câmpiile și fânețele noastre, la antropizarea regiunilor naturale. Astfel ne putem întreba: se poate menține dezvoltarea și generațiile următoare mai beneficiază de ”natura neatinsă”?

DR. JESZENSZKY GÉZA

Spre Europa autonomiilor și a regiunilor

Noțiuni-cheie: *Autonomie, Europa, regimuri politice*

Pe o hartă etnică corect întocmită (ceva rar) a Europei Centrale și de Sud-Est vom vedea că regiuni întregi apar ca un mozaic colorat. Mozaicul se compune din bucăți colorate, reduse ca mărime, apare ca un amestec al diferitelor bucăți în culori variate. Această parte a Europei nu este o topitoare a popoarelor ci o regiune a comunităților alăturate, comunități etnice mândre, conștiente de limba, cultura, religia lor și-și păstrează, apără elementele definitorii ale lor. Dacă cineva ar încerca să contopească aceste comunități ”amestecul” cel ”contopit” s-ar putea exploda.

ÁRPÁD, FEKETE

**Armenian Hungarians in 'Sóvidék',
the Salt country**

Key words: *Armenian Hungarians; Sóvidék (Salt country); PETELEI ISTVÁN; the SZENKOVITS family*

Analysing the last names of the inhabitants in Sóvidék (Salt country), we are sure to find a few Armenian-Hungarians or their descendants who acknowledge their origins and call themselves either Hungarians of Armenian origin or simply Hungarians. After having analysed the well known and often recurring last names I found a new one, the name 'SZENKOVITS'. It was then quite surprising that if I entered any of the trade shops I always found a descendent of this family working as a shop assistant or manager.

JÁNOS, RÁDULY

**The mush mill of Sávárad originating
from 1687**

Key words: *Sávárad, mush grinding mills, names of places*

There is no official data about the mush grinding mills of earlier times. However, it is supposed that mush was prepared separately in each family by using mush grinding wooden mortars. The only information about a mush mill was found in the area of Sóvidék in 1687. This has a unique value bearing linguistic, social and economic characteristics.

The mill must have been used also for the benefit of the neighbouring villages and farms. Nevertheless, we do not know how long it had functioned. This question requires further research.

BÉLA, MÁRTON

**The carved wooden gates of the
reformed priest in Sovata**

Key words: *DÉNES, KÁLI; Szekler gate; carving gates; decorating gate*

Since 1942, two beautifully carved gates have decorated the entrance of the Reformed church. The bigger gate had been standing in front of the parish house between 1942- 1991. In 1991 it was removed to the northern part of the reformed cemetery, at its main entrance. According to SÁNDOR ANTAL, the reason for the gate's removal was that its height caused a problem for the Dutch aid carrier lorries.

LÁSZLÓ, SZAKÁCS

**Nature 2000 – protecting the
environment in the 21st century**

Key words: *the program 'Nature 2000'; the protection of living places; Sóvidék, small living places*

In the golden age of technological progress, on the threshold of a virtual world, free nature is being pushed into the background. It seems that nothing can stop overpopulation and evolutionary efforts worldwide. Through the changing process natural living places are getting reduced, animal species and plants are disappearing. Rainforests have been transformed into soya plantations while in our forests weekend cottages are expanding, meadows are divided into small portions, natural lands are gradually anthropologised. Taking these facts into consideration, the question is reasonable: how long can this progress be maintained and will there be anything left for the future generation of that what we call 'intact nature'?

GÉZA, JESZENSZKY DR.

Towards the Europe of regions and autonomies

Key words: *autonomy; Europe; political systems*

On a good ethnical map many parts of Central and South-Eastern Europe seem to be colourful mosaiks. As we know, a mosaic is made up of tiny, colourful pieces so it is not simply the blend of different colours on a palette. Consequently, these parts of Europe are not the melting pot of people for they consist of communities that live next to each other, often mingled though, but proud of their identities, language, culture and religion. In case that anybody tries to assimilate these groups by force, the artificially created blend could easily explode.

HUNOR, SZOLLÁTH

The Reformed School between the Two World Wars

Key words: *Reformed school, teaching politics, schools between the two world wars, state school*

At the end of the I. World War when they had separated Transylvania from Hungary, school conditions had changed. During this period the social role of the reformed church became as significant as those of the other churches thanks to the net of the schools they were supporting. In september 1923 the Romanian language school was opened in Sovata. For this purpose houses had been rented in the beginnings and in the meantime they started to build the school itself. In 1924 the teaching of

Romanian, as a compulsory subject, was introduced. The already powerful romanian government was repeatedly trying to disrupt the functioning of the reformed school, which often faced closure. These circumstances led to the construction of the new reformed school in 1927.

MÓZES, KOVÁCS

The Organisation of a Trip in the Ady Endre High School, 1960

I.

Key words: *Ady Endre Theoretical High School, planning of a trip, travelling by train*

During the third school year I had been the head teacher of the ninth formers. I really liked teaching and I loved children, that is, I had a nice time at school. In the year 1969, I came up with the idea of taking my class on a trip around the country by train in the summer holiday. The trip would have included visits to the south of Transylvania as well as to Dobrogea through the regions of Banat, Muntenia and Oltenia. As I did not want to do the planning all by myself, I suggested to my colleague, CZELLE CZ ISTVÁN (the head teacher of the tenth formers) to organise the trip together for both of the classes. To my pleasure, he consented to my suggestion and so we finalised the planning of the 14 days trip together. The school master had also accepted our plan and thus we started preparing our trip at the beginning of the New Year. We had a difficult job, because we had to think about 54 children, 14 days and more than 2000 kms.

